

Schijnend licht of duistere plaats?

Een onderzoek naar de inhoud en betekenis
van reformatorische hulpverlening

Gerda van de Beek
Pieternel Bremmer

juni 2009

Schijnend licht of duistere plaats!?
Een onderzoek naar de inhoud en betekenis van reformatorische hulpverlening

juni 2009
Gerda van de Beek en Pieterneel Bremmer

Christelijke Hogeschool Ede
Opleiding Sociaal Pedagogische Hulpverlening

Opdrachtgever: Dhr. F.M. van der Veer; Projectgroep "Onderzoek en publicaties". CHE.
Afstudeerbegeleider: Dhr. J.B. Manusama

Inhoudsopgave

Voorwoord	5
Woord van dank	6
Hoofdstuk 1 Het onderzoek	7
Paragraaf 1.1 Aanleiding	7
1.2 Onze visie en onze missie	7
1.2.1 Onze visie op de mens	7
1.2.2 Onze visie op de maatschappij en de hulpverlening	8
1.2.3 Onze missie	9
1.3 Hypothese	10
1.4 Vraagstelling	10
1.5 Begrippenkader	10
1.6 Deelvragen	11
1.7 Doelstelling	11
1.8 Samenvatting	11
1.9 Korte vooruitblik	12
Hoofdstuk 2 De onderzoekswerkwijze	13
Paragraaf 2.1 Inleiding	13
2.2 Verantwoording en beschrijving van de onderzoekswerkwijze	
2.2.1 Onderzoekstype	13
2.2.2 Onderzoeksmethodes	14
2.2.2.1 Literatuuronderzoek	14
2.2.2.2 Open interviews	14
2.2.2.3 Observatieonderzoek	14
2.3 De respondenten	15
2.4 Omvang werkveldonderzoek	15
2.4.1 Instellingen en doelgroepen	15
2.4.2 Profiel van de respondenten	16
2.5 Verwerking van gegevens uit het werkveldonderzoek	17
2.6 Samenvatting	18
Hoofdstuk 3 Onderzoeksgebied en literatuuronderzoek	19
Paragraaf 3.1 Inleiding	19
3.2 Onderzoeksgebied	19
3.2.1 De bevindelijk gereformeerden	19
3.2.2 De bevindelijk gereformeerden in historische context	19
3.2.3 Kenmerken en omvang van de bevindelijk gereformeerd stroming	21
3.2.4 Geloofsleer van de bevindelijk gereformeerden	22
3.2.5 Houding ten opzichte van de samenleving	23
3.2.6 Ontwikkelingen in de Nederlandse cultuur	24
3.3 Cultuurverschillen	24
3.4 'Gedeeld begrip'	26
3.5 Samenvatting	27

Hoofdstuk 4	Visie en mensbeeld van de instellingen	28
Paragraaf	4.1 Inleiding	28
	4.2 Identiteit van de instellingen	28
	4.3 Visie op de mens en cliënt	29
	4.4 De hulpverleners	29
	4.5 Samenvatting	30
Hoofdstuk 5	Mensbeeld en visie van de werker	31
Paragraaf	5.1 Inleiding	31
	5.2 Mensbeeld	31
	5.2.1 Het beeld wat de reformato- rische hulpverlener van de cliënt heeft	31
	5.2.2 Wat dit mensbeeld betekent voor de door reformatische hulpverleners geboden begeleiding	31
	5.2.3 Wat er reformatisch is aan dit mensbeeld	33
	5.2.4 Waaraan de cliënt merkt de dat de reformatische hulpverlener dit mensbeeld heeft	33
	5.3 Visie	35
	5.3.1 Kennis van de visie van de instelling	35
	5.3.2 Welke betekenis respondenten geven aan de beschreven visie van de instelling	36
	5.3.3 Waarin deze visie verschilt van een visie van een andere instelling voor dezelfde doelgroep	37
	5.3.4 Hoe het verschil duidelijk gemaakt wordt aan een buitenstaander	38
	5.3.5 Hoe de werker vorm geeft aan deze visie en wat dit betekent voor de hulpverlening	39
	5.4 De betekenis die het werken vanuit een reformatische identiteit voor de cliënt heeft	40
	5.5 Samenvatting	41
Hoofdstuk 6	Personeelsbeleid van de instellingen	42
	6.1 Inleiding	42
	6.2 Personeelsbeleid	42
	6.2.1 Of de identiteit van de medewerker getoetst wordt bij het aannamebeleid	42
	6.2.2 Hoe het bewust handelen vanuit de identiteit wordt onderzocht	42
	6.2.3 Of het behoren tot een bepaald kerkverband doorslaggevend is voor het aannemen van een medewerker	43
	6.2.4 Wat er doorslaggevend is voor het aannemen van een reformatische hulpverlener	43

6.2.5 In hoeverre er sprake is van beïnvloeding van het privéleven van de medewerker	43
6.3 Verantwoordelijkheid en plichtsbesef van medewerkers	44
6.4 Samenvatting	45
Hoofdstuk 7 Praktisch werken en methodisch handelen vanuit de reformatische identiteit	46
7.1 Inleiding	46
7.2 De rol van gebed in het dagelijkse werk met cliënten	46
7.2.1 Bidden met cliënten	46
7.2.2 Bidden voor cliënten	47
7.3 De rol van de Bijbel in het dagelijkse werk met cliënten	47
7.4 Praktisch werken en methodisch handelen	48
7.4.1 Leefsfeer op de groep	48
7.4.2 Het gebruik van methodiek in het dagelijkse werk	49
7.4.3 Keuze voor activiteiten	50
7.5 Bewust of onbewust handelen	50
7.6 Samenvatting	52
Hoofdstuk 8 Conclusies	53
8.1 Inleiding	53
8.2 Conclusies uit onderzoeksgebied en literatuuronderzoek	53
8.3 Conclusies uit werkveldonderzoek	54
8.3.1 Beantwoording deelvraag 1	54
8.3.2 Beantwoording deelvraag 2	54
8.3.3 Beantwoording deelvraag 3	55
8.3.4 Beantwoording deelvraag 4	56
8.3.5 Beantwoording deelvraag 5	57
8.4 Eindconclusie	58
8.5 Evaluatie	59
8.5.1 Evaluatie van de hypothese	59
8.5.2 Evaluatie van de werkwijze	59
8.5.3 Evaluatie van de doelstelling	59
8.6 Samenvatting	60
Hoofdstuk 9 Aanbevelingen	61
9.1 Inleiding	61
9.2 Aanbevelingen voor werkers en instellingen in het SPH- werkveld	61
9.2.1 Visie op de hulpverlener	61
9.2.2 Aansluiting bij de bevindelijk gereformeerde context van de cliënt	61

9.2.3 Gefundeerd evenwicht tussen identiteit en kwaliteit	61
9.2.4 Een lichtend licht en een zoutend zout	62
9.2.5 Kennis van de visie van de instelling	62
9.2.6 Bewustwording van de gedachte achter een methodiek	63
9.3 Aanbevelingen voor professionals binnen de bevindelijk gereformeerde gezindte in bredere zin.	63
9.3.1 Identiteitsvorming en bewustwording aan de basis	63
9.3.2 Kennis van de eigen wortels, een opdracht voor de kerkelijke gemeente	63
9.4 Aanbevelingen voor vervolgonderzoek	64
9.4.1 Beschrijving van het reformato- risch methodisch handelen	64
9.4.2 Verdiepend onderzoek naar de relatie tussen identiteit en welzijn van reformatorische hulpverleners	64
9.5 Samenvatting	64

Bijlagen

Bijlage I Literatuurlijst	65
Bijlage II Samenvatting	67
Bijlage III Draaiboek interviews	68
Bijlage IV Logboek	71
Bijlage V Contactgegevens respondenten	74
Bijlage VI Contactgegevens auteurs	75

Voorwoord

¹Bijbel, 2 Petrus 1:19

²Bijbel, Kanttekeningen. Statenvertaling Ravensteyen- editie

“Schijnend licht of duistere plaats”...Deze titel is geïnspireerd op de volgende tekst uit 1 Petrus 2:

“En wij hebben het profetisch Woord, dat zeer vast is, en gij doet wel dat gij daarop acht hebt, als op een licht schijnende in een duistere plaats, totdat de dag aanlichte en de morgenster opga in uw harten”¹. Deze tekst staat in een Bijbelgedeelte waarin de apostel Petrus getuigt van de grote genade en weldaden van God en waarin hij onder andere oproept om bij het geloof ook deugden te voegen. In vers 19 getuigt Petrus dat het Woord zéér vaste grond is en dat zijn toehoorders (de gelovige joden) er goed aan doen als ze zich er zo aan houden zoals mensen houvast hebben aan het licht van een lantaarn op een heel donkere plaats².

Wij vonden dit een heel inspirerend gedeelte. Tijdens ons onderzoek waren wij voortdurend op zoek naar de vertaling van het Woord, waarop de instellingen hun visie bouwen, in de praktijk van de hulpverlening. Straalt het Woord helder door in de hulpverlening? Of is het duister wat het nu eigenlijk betekend dat een hulpverlener de reformatorische identiteit heeft? Lees hierover in deze scriptie.

Tijdens onze vierjarige deeltijdstudie Sociaal Pedagogische Hulpverlening (SPH) aan de Christelijke Hogeschool Ede zijn wij vaak en op veel manieren bezig geweest met de plaats van religie in de hulpverlening.

Als reformatorische hulpverleners viel het ons op dat er weinig inhoudelijke kennis bestaat en dat er veel vooroordelen zijn over het reformatorische gedachtegoed in het algemeen en over reformatorische instellingen in het bijzonder. Dat stimuleerde ons tot onderzoek naar onze wortels en tot het vormen van een visie op de integratie van het reformatorisch gedachtegoed in de (door ons geboden) hulp en begeleiding aan cliënten. Het resulteerde in een afstudeeronderzoek over de doorwerking van de reformatorische identiteit op het praktisch methodisch handelen van de hulpverlener en de krachten en/of verlegenheid daarvan.

In de afgelopen maanden hebben we interviews gehad met hulpverleners uit tien reformatorische instellingen. We hebben hen vragen gesteld als: ‘hoe kijk je aan tegen de cliënt’, ‘ken je de visie van de instelling waar je werkt’, ‘wanneer bidt je met cliënten’ en ‘hoe ziet de reformatorische sfeer eruit?’

De verslaglegging van ons gehele onderzoeksproces is te vinden in deze scriptie. We hebben er in het afgelopen halfjaar met veel inzet en overgave aan gewerkt. Het was een zeer boeiend maar tegelijkertijd ook een lastig onderzoek.

Het was boeiend omdat het onderwerp ons en onze identiteit raakt. Wij vinden het belangrijk dat het werkveld nadenkt over en zich bewust is van het geestelijke aspect en de rol daarvan in het handelen van de hulpverlener. We hopen dat dit onderzoek een stimulans is tot een verdergaande bewustwording daarvan. Onze ervaring tijdens de vaak zeer persoonlijke en diepgaande gesprekken die ontstonden tijdens ons werkveldonderzoek is wat dat betreft hoopgevend; een groot deel van de respondenten gaf aan dat ze door het interview aan het denken waren gezet over de bewuste of onbewuste relatie tussen hun reformatorische identiteit en hun hulpverlenend handelen.

Lastig was deze opdracht ook, omdat het heel veel tijd en inspanning kostte om de vragen zo objectief mogelijk te stellen aan de respondenten. Het viel niet mee om de juiste balans te vinden tussen kritische vragen, objectiviteit en het aangaan van een open en respectvol gesprek over intieme onderwerpen die de kern van het bestaan raken.

Wij wensen alle hulpverleners, studenten, docenten en andere belangstellende lezers veel vreugde en leerzame momenten toe bij het lezen van onze scriptie.

Woord van dank

Dit onderzoek hadden wij niet kunnen doen zonder onze opdrachtgever Frans van der Veer. Frans, bedankt voor het in ons gestelde vertrouwen om dit onderzoek tot een goed einde te brengen.

Een persoon die voor ons zeer belangrijk was tijdens het afstudeerproces is Ben Manusama. Ben, bedankt voor de inspirerende wijze waarop jij ons begeleidt tijdens dit proces. Jouw enthousiaste betrokkenheid bij ons onderwerp, samen met de jouw geheel eigen wijze van feedback geven, maakte het samenwerken waardevol.

Wij willen de instellingen en respondenten die meewerkten aan ons onderzoek hartelijk bedanken voor hun belangrijke bijdrage aan ons onderzoek. Zonder jullie tijd, openheid en eerlijke, persoonlijke antwoorden hadden wij dit onderzoek niet kunnen doen. Bedankt!

Verder zeggen wij vanaf deze plaats alle docenten dank die ons op welke wijze dan ook geïnspireerd hebben tijdens onze studiejaren aan de CHE en daarbij hun bijdrage leverden aan wie wij geworden zijn als hulpverleners. Deze dank geldt ook onze praktijkbegeleiders en collega's op diverse werkplekken.

Een bijzonder woord van dank is op zijn plaats aan Martine Noordergraaf. De lessen die zij ons gaf op het gebied van onderzoek maakten dat wij onderzoekstechnisch een stuk wijzer zijn geworden.

Arjan Boone bedanken wij voor zijn belangeloze bijdrage aan de vormgeving van onze scriptie.

Ook alle andere vrienden willen wij danken voor de wijze waarop jullie onze afwezigheid geaccepteerd hebben de afgelopen maanden. Terwijl onze aandacht steeds verder opgeëist werd door het afstudeeronderzoek, voelden wij ons gesteund door de mensen om ons heen.

Vermeldenswaardig is op deze plaats ook onze samenwerking. Wij zijn erg blij met de wijze waarop wij elkaar aanvulden, indien nodig corrigeerden en in zware tijden elkaar konden steunen.

Tenslotte, maar zeker niet op de laatste plaats zeggen wij dank aan onze God en Schepper. Elke dag ontvingen wij weer de gezondheid, de kracht en de gaven om onze opdracht ten uitvoer te brengen.

...Dat Uwe gunst ons werk bekroon'

Uw Geest ons leid', en in ons woon³.

³Bijbel, Berijmde psalmen, Morgenzang vers 3

Soli Deo Gloria

Ede, juni 2009

Gerda van de Beek en Pieterneel Bremmer

Hoofdstuk 1

Het onderzoek

1.1 Aanleiding

1.1.1 Aanleiding

Tijdens onze vier studiejaar op de CHE en in het werkveld werden wij, in contact met docenten, collega's en studenten, geconfronteerd met een scala aan gevoelens en gedachten rondom het reformatisch gedachtegoed en de doorwerking daarvan op het handelen als hulpverlener. Dit varieerde van nieuwsgierigheid en bewondering tot terughoudendheid en wantrouwen m.b.t. de aard, inhoud en legitimiteit van hulpverlening binnen een reformatische setting. Deze kritische houding van anderen maakte samen met onze eigen motivatie als reformatische SPH'ers dat wij geprikkeld werden tot nadenken en reflectie op ons handelen gerelateerd aan onze waarden en normen. Dit stimuleerde ons ook om onze afstudeertijd te wijden aan een onderzoek op het gebied van levensbeschouwing binnen de hulpverlening.

Binnen de CHE zijn ook personen die zich bezig houden met vraagstukken op dit terrein. Dit doen zij in het kader van de projectgroep 'onderzoek en publicatie'. Deze projectgroep wordt bemenst door de heren F.M. (Frans) van der Veer en J.W. van Nus. Hun onderzoeksgerichtheid en onze motivatie hebben elkaar gevonden. Dat resulteerde in een afstudeeronderzoek voor ons met Frans van der Veer als opdrachtgever. Eén van de in ontwikkeling zijnde publicaties van genoemde projectgroep heeft als werktitel: 'religie en social work'. Het is de bedoeling dat dit afstudeeronderzoek bijdraagt aan deze publicatie.

1.2 Onze visie en onze missie

Al eerder noemden wij onze motivatie als reformatisch hulpverlener, waar we hier nog wat dieper op in willen gaan. Wij geloven in het bestaan en de almacht van God, de Schepper. Vanuit onze levensbeschouwing geloven wij dat het leven naar Gods geboden en instellingen het meeste heilzaam is voor de mens als individu en in grotere of kleinere context. Samuël zegt hierover in de Prediker: *"Van alles, wat gehoord is, is het einde van de zaak: Vrees God, en houd Zijn geboden, want dit betaamt allen mensen."*⁴ Overigens zijn de medische en wetenschappelijke bewijzen van de heilzaamheid van Gods instellingen ook talrijk.⁵ Vanuit deze vaste overtuiging willen wij ook dit onderzoek ten dienste stellen van onze naasten. Ook is onze wens dat we hiermee de waarde en goedheid van het Bijbelse geloof mogen helpen verwoorden, tot eer van God.

⁴ Bijbel, Prediker 12:13.

⁵ Zie hiervoor bijvoorbeeld: Hobrink, Drs. B (2005). *Moderne wetenschap in de Bijbel*. Uitgeverij Gideon, Hoornaar.

1.2.1 Onze visie op de mens

Wij zien de mens als schepsel van God, naar Zijn beeld geschapen. Voor de zondeval had de mens een volmaakte relatie met God, met zijn medemens en met alles om hem heen. De mens eerde God als zijn Schepper en mocht zorgen voor Gods schepping. Door de zondeval werd de wederkerige relatie tussen God en mens verstoord. De mens wilde onafhankelijk zijn van God en bracht zichzelf daarmee in een ellendige staat. God zegt daarvan⁶ dat de aarde omwille van de mens vervloekt is en dat de mens met smart daarvan zal eten, al de dagen van zijn leven. Vanuit dat oogpunt zijn alle mensen gelijkwaardig voor God en zo zouden mensen elkaar ook moeten benaderen.

⁶ Bijbel, Genesis 3: 17

De mens kan niet meer omgaan met de schepping zoals God dat heeft bedoeld en ook is de relatie met de medemens verstoord. Toch bleef het daar niet bij. God heeft in Zijn oneindige liefde Zijn Zoon naar de aarde gestuurd. Hij heeft 33 jaar op die vervloekte aarde geleefd. Hij nam de gestalte van een dienstknecht aan⁷ en was gehoorzaam tot in de dood. Door Zijn lijden nam hij de straf van Zijn kinderen op Zich en konden zij weer in de relatie met God hersteld worden.

⁷ Bijbel, Genesis 2: 7 en 8

Naast het zondaar- zijn, zien wij de mens ook als wezen geschapen in contact en in

ontwikkeling. Door de algemene genade van God heeft de mens nog vele gaven en talenten behouden waarmee hij onder leiding van God op aarde onder andere kan genieten, keuzes kan maken, emoties kan hebben, lief kan hebben en zich in kan zetten voor dingen. Wij zijn ervan overtuigd dat de mens niet op zichzelf staat, maar leeft in zijn context, in relatie tot de mensen om hem heen. De Bijbel onderstreept dit complete mensbeeld: de natuurlijke mens bestaat uit een lichaam en een ziel, ofwel een persoonlijkheid, en spreekt erover dat de mens naar zijn aard altijd in groter verband staat met andere mensen. Daarbij is er een geestelijke dimensie waarin wij schepselen en onderdanen zijn van de grote Koning. Wij moeten Hem liefhebben met alle dimensies van onze persoon⁸ en ons lichaam is een tempel van de Heilige Geest⁹. Het ultieme doel van ieder schepsel, in bijzonder van de mens, is te leven tot eer van God die onze Schepper is. Alleen dat maakt al dat ieder leven en ieder mens waardevol is.

⁸ Bijbel, Mattheus 22:37/
Markus 12:30.

⁹ Bijbel, 1 Korinthe 6:19

1.2.2 Onze visie op maatschappij en de hulpverlening

De hulpverlening, die in eerste instantie voortkwam vanuit christelijke verantwoordelijkheid, dienende naastenliefde en diaconie, werd lange tijd sterk beïnvloed door het verlichtingsdenken. Dit was vooral te merken aan de nadruk die men legde op de ratio (onder andere onder invloed van Freud) maar ook gezien de geringe aandacht voor de ziel, geest en God. Alles wat niet gebaseerd was op zintuiglijke waarneming, was al bij voorbaat verdacht en werd in de wetenschappelijke literatuur als kinderlijk of ziekelijk bestempeld¹⁰. Hierin is de laatste jaren een omkeer te zien in onze postmoderne samenleving. De hernieuwde zoektocht naar 'een' god lijkt maatschappelijke trend te worden die zich helaas vooral uit in een hang naar occulte vormen zoals mystiek, wicca, hekserij en tovenarij. Robert Doornenbal verwoordde het zo: "*spiritualiteit is 'hot', maar kerk en religie zijn 'not'.*"¹¹ Naast het spirituele zijn er ook de 'religies' van de zelfontplooiing, de gezondheid, het succes, de idolen etc. In deze hang naar religie op persoonlijke titel, zonder de door God bedoelde samenbindende en corrigerende functie van de kerkelijke gemeente, zien we allerlei belasting en verwarring optreden. Hierover meer in paragraaf 3.3. In deze van God vervreemde en dwalende maatschappij is het meer dan ooit noodzakelijk dat wij in de eerste plaats als christen een zoutend zout en een lichtend licht zijn¹².

¹⁰ Vries, M. de. (2008) *Geloven is gezond. Zingeving en geloofsgroei in hulpverlening en pastoraat*. Uitgeverij Boeken centrum, Zoetermeer.

¹¹ Doornenbal, R.J. *Contouren van een christelijk mensbeeld in verhouding tot andere mensbeelden en het handelen als hulpverlener*. Gastcollege 2 oktober 2008, Christelijke Hogeschool Ede.

¹² Naar Mattheus 5, waar verhaalt wordt over de roeping van de discipelen door de Heere Jezus.

Daarom willen wij hulp verlenen vanuit een christelijk oogpunt. Hoe we dat vorm kunnen geven, lezen we in de Bijbel. Het leven van de Heere Jezus op aarde is daarvan het grote Voorbeeld in alle opzichten. We kunnen daarover lezen in Johannes 8 waar de schriftgeleerden en Farizeeën een vrouw tot de Heere Jezus brachten die overspel had begaan. Ze verwachtten dat Jezus haar zou veroordelen maar Jezus zei tot hen: "*wie zonder zonde is, werpe de eerste steen naar haar.*" In Zijn leven keek Jezus niet om naar de mensen van aanzien maar juist naar de mensen naar wie niemand omkeek en die veracht werden door het volk; de tollenaar; die meer geld vroeg dan was toegestaan, blinden, melaatsen; die aan een ernstige huidaandoening leden en hoeren, die hun lichaam verkochten voor geld. Daarin is de Heere Jezus een voorbeeld geweest voor ons; ook wij moeten omzien naar mensen, naar cliënten, prostituees, daklozen, kinderen, mensen met psychische en psychiatrische problemen en minder begaafden. Hulpverlenen vanuit onze visie betekent heel concreet: *die methodieken en middelen zoeken en gebruiken die qua achterliggende visie te verankeren zijn in Gods Woord*. Het betekent ook dat wij lang doorgaan met cliënten en samen met hen zoeken naar positieve dingen. Voor ons als hulpverleners is het helpend om cliënten te beschouwen als gelijke in de schepping van God. Het verlenen van hulp is in deze visie het aangaan van een relatie met de cliënt. Een relatie aangaan betekent dat we de ander leren kennen en er willen zijn voor de cliënt. Wij kunnen geen wonderen doen. Wat een troost

kan het dan zijn om naar Boven te kunnen wijzen, ook al is dat soms moeilijk. We kunnen de cliënt stimuleren te bidden, voor of met hen bidden. En dan nog neemt God het lijden niet altijd weg maar Hij kan wel de kracht geven om het lijden draagbaar te maken. God heeft alle mensen met een doel op aarde geschapen, en wij als hulpverleners mogen soms een stukje met de cliënt meelopen op de weg naar dat doel toe.

1.2.3 Onze missie

Naast het volbrengen van onze onderzoeksopdracht hebben wij ook een persoonlijke missie voor het werkveld.

¹³Bijbel, Spreuken 27:17

Binnen de joodse cultuur is onderzoek heel belangrijk. Men onderzoekt en be vraagt elkaar op allerlei onderwerpen. Het is zoals de Bijbel ook zegt: *“IJzer scherpt men met ijzer; alzo scherpt een man het aangezicht zijns naasten.”*¹³ Het is onze wens dat christenen in Nederland hier wat meer van zouden hebben zodat we onze geschiedenis beter zouden kennen, gedwongen zouden worden de diepte in te gaan en onszelf te verantwoorden en transparant te zijn. Dit is een noodzakelijk tegenwicht voor onze vertech niseerde samenleving waarin mensen zich veelal verschuilen achter hun computer. Een samenleving waarin efficiency een toverwoord is en waar de zorg ten onder gaat aan de criteria van de markt, de orde en de wetgeving.

De Nederlandse samenleving, en de zorg in Nederland, barst uit zijn voegen van orde en regels. Alles is vastgelegd in protocollen en systemen, en uitgemeten in budgetten. Er is veel geregeld in Nederland. Maar is het ook ethisch verantwoord? Wij maken ons zorgen; leren wij met heel ons geoliede systeem de volgende generaties niet stelselma tig af om er te zijn voor elkaar en om datgene te doen wat er op onze weg geplaatst wordt? Het christelijke geloof en haar waarden en normen zijn om verschillende redenen naar de rand van de samenleving verdreven. Laten we dit zomaar gebeuren? Wij geloven dat het christelijk geloof de essentiële bron van waarden en normen is. Maar de verantwoordelijkheid nemen voor Gods schepping heeft plaats gemaakt voor zelfontplooiing. Wij vinden dan ook dat het onze taak is om in woord en daad uit te dragen dat het christelijk geloof er toe doet en de sociale samenhang in de samenle ving terug kan brengen. Waarom blijven we lijdzaam “onder onze stolp” kijken naar wat zich voor onze ogen afspeelt? Geloven we niet meer dat God nog steeds machtig is om dingen terug te draaien en het hele land en volk weer terug te brengen bij Hem? Wil men zich als reformatorisch hulpverlener betrouwbaar, geloofwaardig en profes sioneel blijven profileren, dan zal men de visie van waaruit men werkt en de betekenis van dit werk moeten blijven uitdragen. Dat is waar het helaas binnen reformatorische settingen vaak aan ontbreekt vanuit een houding van terughoudendheid en beschei denheid. Dit baart ons zorgen. Deze zorgen gelden zowel voor wat betreft de legiti mi teit van het handelen van de betreffende hulpverleners als voor het voortbestaan van de reformatorische zuil. Om de reformatorische identiteit vast te blijven houden in het werk, is het belangrijk dat men zich daarvan bewust is en het ook kan verwoorden en onderbouwen. De wereld van nu vraagt om het verwoorden van standpunten dus dat wordt ook van de reformatorische hulpverlener gevraagd. Tijdens het congres ‘Identi teit en onderwijs’ op 5 maart 2009 wees Prof. W.B.H.J. van den Donk erop dat de pre sentie van de reformatorische zuil in de samenleving wel wat minder bescheiden mag zijn. We hebben immers hét Woord. We moeten elkaar scherp houden: hoe profileren we dat Woord? Met woord én daad? Van den Donk pleit ervoor dat deze bezieling moet doorklinken naar elkaar en zichtbaar moet zijn in de samenleving¹⁴. Met deze oproep van Van den Donk zijn wij het van harte eens.

¹⁴Reformatorisch Dagblad, dinsdag 10 maart 2009, pagina 9 ‘Bezinning op identi teit noodzakelijk.’

We kunnen niet verwachten dat de maatschappij zichzelf aan zijn haren uit het moeras trekt. Daarom is het zaak dat we zelf aan de slag gaan om het christelijk geloof uit

¹⁵Bijbel (1618/1619). Statenvertaling. Mattheus 5: 13-16.

de privé-sfeer te halen en dat we laten zien dat het christelijk geloof ook antwoorden geeft op de hedendaagse noden van mens en maatschappij. Het is de hoogste tijd dat wij als reformatorische christenen naar voren treden uit onze bescheidenheid en berusting en eindelijk eens gaan luisteren naar onze roeping: *“Gij zijt het zout der aarde(...) Gij zijt het licht der wereld (...)Laat dan uw licht also schijnen voor de mensen, dat zij uw goede werken mogen zien en uw Vader, Die in de hemelen is, verheerlijken.”*¹⁵

Citaat:

“Veel Christenen in Nederland zijn zo bloedeloos. Er zit geen overtuiging, geen pit meer in.”

Oud- Eurocommissaris Frits Bolkestein in het Nederlands Dagblad van 23 mei 2009.

1.3 Hypothese

In Nederland bestaan hulpverleningsinstanties en hulpverleners die werken vanuit een reformatorische grondslag. Wanneer een hulpverleningsinstelling een reformatorische identiteit heeft, mag verwacht worden dat het niet alleen bij het beschrijven van de visie blijft, maar dat het ook in het daadwerkelijk handelen tot uiting komt. Anders gezegd: *leer én leven*. Onze aanname is dat hulpverleningsinstanties met een reformatorische grondslag heel bewust ervoor gekozen hebben om een organisatie op te starten met een geheel eigen werkwijze. De oprichters en werkers van het eerste uur zullen diep doordacht hebben wat inhoudelijk goede zorg is voor de beoogde cliënten en wat de uitwerking van hun visie zou zijn op het handelen in de praktijk.

We zijn nu één of meerdere generaties verder. Onze hypothese is dat SPH'ers die nu in deze instellingen werkzaam zijn bewust, professioneel en methodisch handelen vanuit de reformatorische identiteit. Ook zullen zij inzicht hebben in de betekenis hiervan voor hun cliënten.

1.4 Vraagstelling

De vraagstelling van ons onderzoek luidt:

Op welke wijze werkt de reformatorische identiteit door in het bewust of onbewust handelen van de hulpverlener, hoe ziet dat handelen eruit en wat is daarvan de betekenis voor de cliënt?

1.5 Begrippenkader

Enkele begrippen uit de vraagstelling nader toegelicht:

- Reformatorische identiteit: Binnen de reformatorische gezindte, richten wij ons in dit onderzoek op het volksdeel dat in sociologische literatuur bevindelijk gereformeerd wordt genoemd. (zie paragraaf 3.2)
- Hulpverlener: de SPH'er zoals omschreven in 'de creatieve professional'¹⁶ of zij die in een functie met een daaraan verwante sociale opleiding benoemd zijn in een functie met het SPH-profiel.
- Bewust of onbewust handelen: het bewust of onbewust doen en laten van de hulpverlener t.a.v. bepaalde methodische handelingen die gelieerd zijn aan de beoogde identiteit.
- Betekenis: onder betekenis verstaan we hier het meer of minder helpend, bevorderend of steunend zijn voor of in het proces van hulpverlening aan de cliënt en waar dit uit blijkt.

¹⁶Wijnen, R. e.a. (1999) *De creatieve professional. Opleidingsprofiel en opleidingskwalificaties Sociaal Pedagogische Hulpverlening*. Landelijk opleidingsoverleg. Utrecht.

1.6 Deelvragen

De vraagstelling van ons onderzoek is opgedeeld in vijf deelvragen:

Deelvraag 1: Op welke manier is de identiteit van reformatorische instellingen beschreven?

Deelvraag 2: In hoeverre zijn de bij deze instellingen werkzame reformatorische hulpverleners inhoudelijk op de hoogte van de door deze instellingen beschreven visie of identiteit en wat is hun eigen mensbeeld en visie?

Deelvraag 3: Hoe is de identiteit vertaald naar of zichtbaar in de dagelijkse praktijk of het concreet methodisch handelen van de geboden zorg of hulpverlening?

Deelvraag 4: In hoeverre is het bovenstaand handelen van de reformatorische hulpverlener bewust of onbewust?

Deelvraag 5: Wat is, vanuit het perspectief van de medewerkers, de betekenis van dit handelen voor de cliënt?

1.7 Doelstelling

Dit onderzoek is vooral explorerend van aard. Het doel van dit onderzoek is het beschrijven en in kaart brengen van het identiteitsgebonden methodisch handelen. We onderzoeken de doorwerking van de identiteit op het praktisch methodisch handelen en impliciet of expliciet de krachten en/ of verlegenheid daarvan. Ons praktische doel en onze hoop en wens is dat dit onderzoek zal leiden tot een beginnende of verdiepende bewustwording door de reformatorische hulpverlener m.b.t. zijn of haar professioneel handelen.

Bij de afronding van ons onderzoek trekken we conclusies over de door ons onderzochte groep hulpverleners en instellingen binnen het SPH-werkveld. Waar mogelijk zullen we aanbevelingen doen en wellicht aanzetten geven tot vervolgonderzoek. Dit onderzoek is vooral bestemd voor werkers in het SPH-werkveld en zal daarmee indirect ten dienste staan van de cliënt. Met dit onderzoek willen wij ook bijdragen aan de profilering van ons beroep, specifiek voor de uitoefening daarvan binnen bevindelijk gereformeerde subcultuur in onze maatschappij.

1.8 Samenvatting

Dit onderzoek is tot stand gekomen in opdracht van de projectgroep 'onderzoek en publicaties', verbonden aan de Christelijke Hogeschool te Ede. Onze visie en missie zijn verankerd in het geloof in God met de Bijbel als uitgangspunt voor ons handelen. Ons wereldbeeld, dat bepaald is door onze levensbeschouwing, heeft alles te maken met ons mensbeeld, onze visie op hulpverleners en op onze visie op de maatschappij. Dit alles is ook van betekenis voor datgene wat ons drijft, dat wat wij willen bereiken, onze hoop, wensen en idealen. De mens zien wij als schepsel van God, als zondaar, als mens met mogelijkheden onder leiding van God en als mens in relatie met anderen. Wij willen hulp verlenen vanuit een reformatorisch-christelijk oogpunt, geïnspireerd door en toetsbaar aan de Bijbel.

Onze missie is dat reformatorische christenen hun uitgangspunten meer gaan onderzoeken en actiever uitdragen in de samenleving.

Onze hypothese is dat de SPH'ers vanuit hun reformatorische identiteit bewust, professioneel en methodisch en inzicht hebben in de betekenis hiervan voor hun cliënten.

De vraagstelling van ons onderzoek luidt: Op welke wijze werkt de reformatorische identiteit door in het bewust of onbewust handelen van de hulpverlener, hoe ziet dat handelen eruit en wat is daarvan de betekenis voor de cliënt? De vraagstelling van ons

onderzoek is opgedeeld vijf in deelvragen.

Het doel van ons dit onderzoek is het beschrijven en in kaart brengen van het identiteitsgebonden methodisch handelen. We onderzoeken de doorwerking van de identiteit op het praktisch methodisch handelen en impliciet of expliciet de krachten en/ of verlegenheid daarvan. Met dit onderzoek willen wij ook bijdragen aan de profilering van ons beroep, specifiek voor de uitoefening daarvan binnen bevindelijk gereformeerde subcultuur in onze maatschappij. Daartoe zullen we aan het slot van deze scriptie conclusies trekken en aanbevelingen doen.

1.9 Korte vooruitblik

In deze paragraaf blikken we kort vooruit op de inhoud van de nu volgende hoofdstukken.

In hoofdstuk 2 geven we een verantwoording van onze onderzoekswerkwijze waarbij we onder ander ingaan op de onderzoeksmethoden en het profiel van de respondenten.

In hoofdstuk 3 volgt het verslag van een uitgebreide literatuurstudie met veel aandacht voor (de afbakening van) ons onderzoeksgebied, de kern, omvang en kenmerken hiervan. Ook gaan we in op culturele aspecten in bredere zin.

Hoofdstuk 4 t/m hoofdstuk 7 geven een weerslag van de gegevens die wij verkregen uit ons werkveldonderzoek. De verschillende uitgevraagde deelgebieden zijn terug te vinden deze hoofdstukken. Per hoofdstuk zal in de inleiding aangegeven worden op welke deelvra(a)g(en) de beschreven resultaten betrekking hebben.

Een interpretatie van de door ons onderzoek verkregen gegevens is te lezen in Hoofdstuk 8, waarin de deelvragen zullen worden beantwoord en conclusies worden getrokken.

Hoofdstuk 9 sluit dan tenslotte af met aanbevelingen voor hulpverleners en instellingen in het SPH- werkveld en in breder verband.

Achter deze hoofdstukken zijn de bijlagen geplaatst waarin achtereenvolgens te vinden zijn: literatuurlijst, samenvatting, opzet interviews, contactgegevens .

Citaat:

“Je kunt 100 dominees in het bestuur hebben maar als het van de hulpverleners alleen maar vorm is, dan heb je nog niets.”

respondent

Hoofdstuk 2

Literatuurverkenning onderzoeksgebied

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk beschrijven en verantwoorden we hoe we ons onderzoek opgezet hebben.

Het opzetten van dit onderzoek plaatste ons voor vragen als: Welke onderzoeksmethoden gaan we gebruiken? Hoe zorgen we dat we in ons onderzoek zo dicht mogelijk bij onze vraagstelling blijven? Hoe komen we nu echt te weten wat we weten willen? Hoe betrouwbaar en valide is dit onderzoek eigenlijk en hoe maatgevend zijn onze bevindingen voor ons onderzoeksgebied?

2.2 Verantwoording en beschrijving van de onderzoekswijze

2.2.1 Onderzoekstype

Als we de onderscheiden onderzoekstypen tegen elkaar wegzetten, dan is het principe 'meten is weten' minder relevant voor dit onderzoek. Bij een dergelijke kwantitatieve onderzoeksmethode wordt gebruik gemaakt cijfermatige informatie en statistische generaliseerbaarheid.

Dit onderzoek gaat over de betekenis die personen uit een afgebakende groep geven aan identiteitsgebonden zorg. Daarom is dit een *kwalitatief* onderzoek. Anders dan bij wetenschappelijk onderzoek, menen wij dat er binnen dit onderzoek ruimte is voor een richtinggevende tendens omdat we het onderzoek uitvoeren in een HBO-context. Daarnaast is het zo dat deze richtinggevende onderzoeksvragen het bewuste vraag- en zoekproces van het onderzoek zullen sturen. Naast beschrijven en exploreren, zullen we ons dus ook richten op het interpreteren en verklaren van gegevens. Dit is overigens kenmerkend voor kwalitatief onderzoek¹⁷.

Wij onderzoeken het bewuste of onbewuste beroepshandelen van hulpverleners met een reformatische achtergrond en de betekenis van dit handelen voor de cliënt. In onze optiek draait het uiteindelijk om competent beroepshandelen bij een HBO-opleiding. Wij willen straks een onderzoeksverslag kunnen overleggen waar werkers, studenten of andere betrokkenen mee aan de slag kunnen. De opbouw, inhoud en uitkomsten van ons onderzoek moeten dus herkenbaar en bruikbaar zijn voor HBO'ers in de praktijk.

Nel Verhoeven, onderzoeker en statistic consultant, (2006, p. 216) draagt een aantal meetinstrumenten aan voor het garanderen van betrouwbaar kwalitatief onderzoek. De keuzes die hieruit volgen zijn in onze scriptie terug te vinden in de uitgebreide beschrijving en afbakening van het onderzoek. Daarnaast blijkt het ook uit het feit dat we meerdere instellingen en diverse doelgroepen binnen het SPH werkveld hebben onderzocht. We hebben nauw contact met onze opdrachtgever gehad, gebruik gemaakt van triangulatie (het combineren van meerder onderzoeksmethodes, paragraaf 2.2.2.3) en de interviews met twee personen te houden.

Omdat het bevindelijk gereformeerd volksdeel zich op een veel breder gebied manifesteert dan enkel in het SPH werkveld hebben we het domein van ons onderzoek zo groot mogelijk gemaakt door tijdens onze literatuurstudie ook bronnen te raadplegen vanuit hetzelfde wereldbeeld, maar buiten de hulpverlening. Dit is mogelijk doordat de bevindelijk gereformeerden in de samenleving, hoewel zij zich bewegen in allerlei beroepsgroepen, wel in de basis vanuit hetzelfde wereldbeeld willen werken. (zie paragraaf 3.2). Zodoende kwamen wij tijdens onze literatuurstudie ook terecht bij mensen uit het reformatisch onderwijs, wetenschappers en publicisten (zoals dr. C.S.L. Janse, H. Stoffels, prof. Van den Donk) die zich direct of indirect de aan ons onderzoek gelieerde vraagstellingen op het gebied van reformatisch of, specifiek, bevindelijk

¹⁷ Baarda, D.B. e.a. (1998) *Kwalitatief onderzoek. Praktische handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek*. Uitgeverij Stenfert Kroese, Houten.

gereformeerd handelen en bewustzijn en de doorwerking daarvan, bezig hebben gehouden. Deze blikverruiming zal de inhoudelijke generaliseerbaarheid en dus de bruikbaarheid van de uitkomsten van ons onderzoek vergroten.

2.2.2 Onderzoeksmethodes

Dan nu de verantwoording van de door ons gekozen onderzoeksmethodes. Onze vraagstelling kan beschreven worden als een definiërend en evaluerend vraagtype. Dit type vraag kan het beste onderzocht worden door het uitvoeren van observatieonderzoek, open interviews en literatuuronderzoek¹⁸. Deze drie onderzoeksmethoden zijn op de volgende wijze geïntegreerd in ons onderzoek.

2.2.2.1 Literatuuronderzoek

Literatuuronderzoek en literaire onderbouwing zijn vanzelfsprekend essentieel en onontbeerlijk als onderbouwing van de onderzoeksopzet. Uiteraard is als eerste onderzoek nodig geweest om te bepalen dat er niet eerder onderzoek naar onze vraagstelling is gedaan. Dit hebben wij onderzocht door zoveel mogelijk bronnen na te zoeken op mogelijk gelijkende onderzoeken. Denk hierbij aan mediatheek, bibliotheken, navraag binnen de opleiding en internet. Daarnaast is gebruik gemaakt van de methode literatuuronderzoek om ons verder te oriënteren op ons onderzoeksgebied en de daarover eventueel bekende beschrijvingen en/of vergelijkingen. Maar ook om na te gaan welke andere relevante informatie er over het onderwerp te vinden is, de hypothese te checken, kwalitatief goed onderzoek te leveren en uiteindelijk antwoorden op de deelvragen te formuleren.

2.2.2.2 Open interviews

Open interviews nemen een belangrijke plaats in het onderzoeksproces in. Vooral bij de beantwoording van de deelvragen twee tot en met vijf. In deze vraaggesprekken staan de visie en de beleving van de geïnterviewden voorop. De gesprekken vonden plaats in een tweegesprek waarin één van ons het interview afnam en de ander direct notuleerde. Voor deze opzet werd gekozen omdat gevraagd werd naar de motieven van de geïnterviewden en omdat er gevoelige, complexe onderwerpen aangesneden worden. Deze vorm van interviews sluit een geheel gestructureerde vragenlijst uit. We hebben voor onszelf wel een richtlijn opgesteld¹⁹ maar in elk gesprek zijn wij op zoek gegaan naar 'open' informatie vanuit de geïnterviewde. Gezien het belevingsgerichte karakter was er ruimte voor een flexibel gesprek. Een andere reden om te kiezen voor open interviews is de relatief kleine populatie die we hebben onderzocht. Om subjectiviteit te beperken, hebben we de interviews zoveel mogelijk met een derde aanwezige (de notulist) gedaan die de vragen en antwoorden direct digitaal versloeg. Ook gebruikten we het draaiboek voor de interviews²⁰ om bij het onderwerp te blijven. Het draaiboek diende er ook voor om te zorgen dat alle deelvragen gedekt werden door de vragen die we hebben gesteld in de interviews. We spreken hier dus van een open interview, waarbij de gespreksonderwerpen wel vastliggen, maar de vragen slechts ten dele zijn voorgestructureerd (afhankelijk van het verloop van het gesprek).

2.2.2.3 Observatieonderzoek

Naast deze twee hoofdmethoden van onderzoek is ook gebruik gemaakt van, zij het minder direct, de methode observatieonderzoek.

Het onderzoek leent zich qua tijd en inhoud niet voor het direct observeren van gedragingen, maar wel voor het vragen naar waarneembaar gedrag. Bij het observatieonderzoek gebruiken we een combinatie van kwalitatief en kwantitatief onderzoek. Dit noemen we triangulatie²¹. Concreet zal zich dit bijvoorbeeld vertalen in een retrospectieve vraag aan medewerkers van een reformatorische instelling als: "Wat doen jullie anders dan de reguliere 'buurman' met hetzelfde hulpaanbod?" Door middel van kritische

¹⁸ Verhoeven, Nel. (2006) *Wat is onderzoek? Praktijkboek methoden en technieken voor het hoger beroeps-onderwijs*. Uitgeverij Boom, Amsterdam.

¹⁹ Bijlage III

²⁰ Bijlage III

²¹ Baarda, D.B. e.a. (1998) *Kwalitatief onderzoek. Praktische handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek*. Uitgeverij Stenfert Kroese, Houten.

vragen proberen we een antwoord te krijgen vanuit het perspectief van te interviewen personen binnen ons onderzoeksgebied.

Citaat:
 “Personeel is de drager van je identiteit.”
 respondent

2.3 De respondenten

De nadruk ligt op de interviews met werkers in het veld: de SPH’ers dus. Zij vormen de groep waar het om gaat in ons onderzoek naar identiteitsgebonden handelen. Naast deze medewerkers zal een enkel directielid (geen bestuurslid) aan het woord komen tijdens de interviews. We hebben er bewust voor gekozen om zoveel mogelijk hulpverleners te interviewen omdat het onderzoek ten dienste moet staan aan de beroepsgroep SPH’ers. Enkele van de SPH’ers werken mee in een leidinggevende functie. Het profiel van de respondenten is in kaart gebracht in tabel 2. De keuze voor deze populatie van respondenten is het gevolg van het professionele perspectief waarbinnen dit onderzoek staat. Zoals al eerder genoemd staat dit onderzoek primair ten dienste van de beroepsgroep SPH’ers. Cliënten, of hun vertegenwoordigers, vallen buiten het perspectief en de doelstelling van dit onderzoek.

2.4 Omvang werkveldonderzoek

Op het niveau van instellingen met een reformatische grondslag in het SPH-werkveld hebben we een groot aantal instellingen bereikt. Baarda, De Goede en Teunissen benoemen in hun basisboek Kwalitatief onderzoek (1998 p.83) dat voor kwalitatief onderzoek in de praktijk gebleken is dat 15 tot 25 interviews veelal voldoende zijn om de informatie te verzadigen²². De omvang van het door ons gehouden onderzoek in het werkveld ziet er dan ook als volgt uit:

2.4.1 Instellingen en doelgroepen

We hebben tien instellingen bezocht voor het onderzoek. Het aantal doelgroepen wat we hebben onderzocht is zes. De instellingen hebben een reformatische identiteit. Zowel de medewerkers als de cliënten behoren tot de bevindelijk gereformeerde stroming zoals beschreven is in hoofdstuk 3.

Tabel 1: Door ons onderzochte instellingen en doelgroepen

Instelling	Doelgroep
Siloah	Gehandicaptenzorg
De Schutse	Gehandicaptenzorg
Adullam	Gehandicaptenzorg
Woon-zorgcentrum Huize Winterdijk	Psycho- geriatrie
Verpleeghuis Salem	Psycho- geriatrie
Stichting De Vluchtheuvel	Psychosociale hulpverlening
Stichting Ontmoeting	Hulp aan dak- en thuislozen
RST- Zorgverleners	Psychosociale thuiszorg
Agathos	Psychosociale thuiszorg
De Driemaster	Internaat voor schipperskinderen

²²Baarda, D.B. e.a. (1998) *Kwalitatief onderzoek. Praktische handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek*. Uitgeverij Stenfert Kroese, Houten.

2.4.2 Profiel van de respondenten ²³

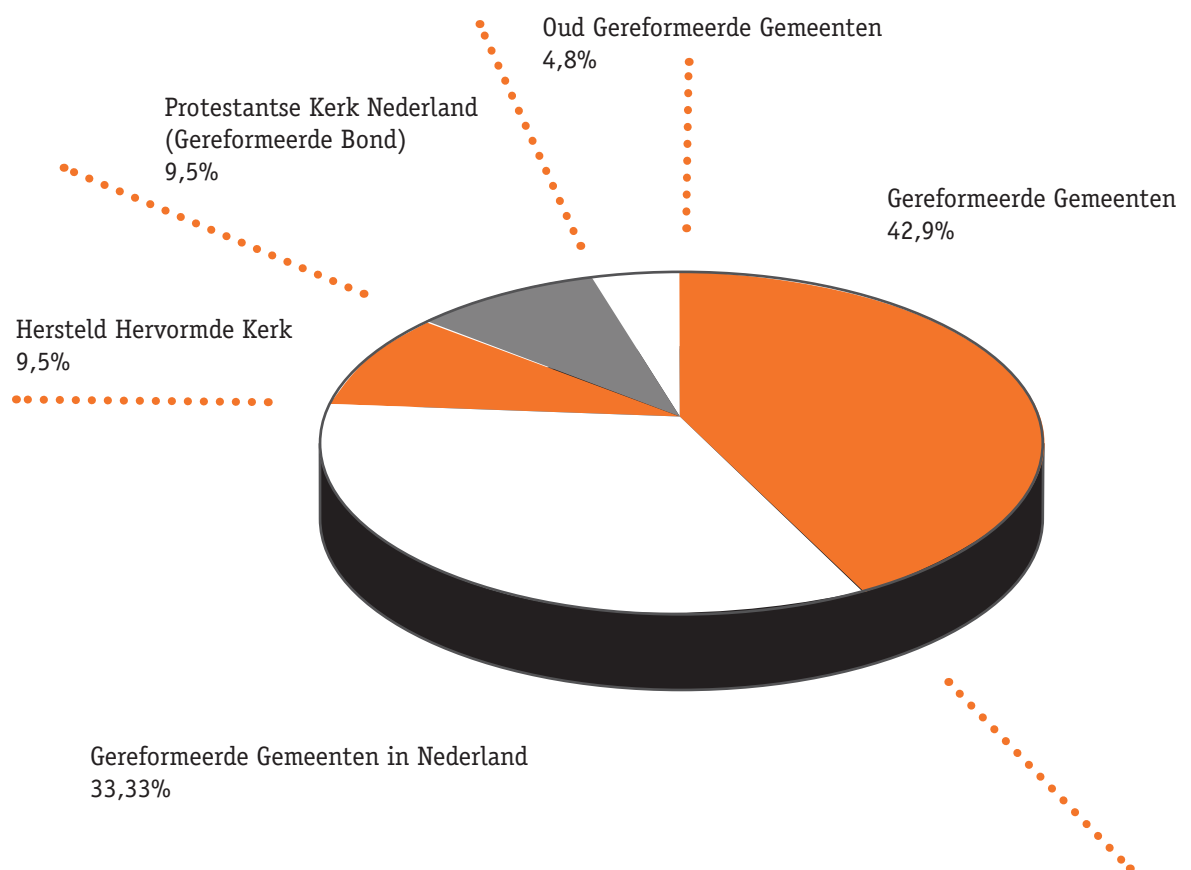
²³ Zie Tabel 2.

Het totaal aantal aangeschreven respondenten is dertig. Bij eenentwintig respondenten hebben we een interview afgenomen. Van deze 21 respondenten zijn 17 personen volledig aan het werk als hulpverlener. Drie van de respondenten komen in hun werk niet direct in contact met de cliënt. Drie andere respondenten hebben een functie als leidinggevende in combinatie met hulpverlenende taken.

Tabel 2: Profiel van de werkers die fungeerden als respondenten

Respondent	Geslacht	Leeftijd	Opleiding	Functie	Doelgroep	Aantal werkjaren in deze functie
1	V	24	SPH	Groepsleider	Gehandicaptenzorg	4
2	V	25	SPH	Coördinator Zorg/ Groepsleider	Gehandicaptenzorg	7
3	V	27	SPH	Activiteitenbegeleider/ Groepsleider	Gehandicaptenzorg	6.5
4	V	23	SPW-4	Groepsleider	Psychogeriatric	2
5	V	31	SPH en Verpleegkunde	Psychosociaal zorgverlener	Psychosociale Thuiszorg	6
6	V	26	MWD	Psychosociaal zorgverlener	Psychosociale Thuiszorg	4.5
7	V	21	SPH	Woonbegeleider	Gehandicaptenzorg	1
8	V	21	SPW-4	Groepsbegeleider	Gehandicaptenzorg	2
9	V	22	SPW-4	Groepsbegeleider	Psychogeriatric	3
10	V	41	MWD en HBO-Management	Leidinggevende psychosociale zorg	Psychosociale Thuiszorg	15
11	V	33	Bedrijfskunde en management	Rayonmanager	Psychosociale thuiszorg	6
12	V	24	SPH	Psychosociaal zorgverlener	Psychosociale Thuiszorg	3
13	M	29	MWD en Master Contextuele Hulpverlening	Groepsleider en individueel hulpverlener	Psychosociale hulpverlening	7.5
14	V	33	Verpleegkunde	Locatiemanager	Gehandicaptenzorg	8
15	V	22	SPH	Activiteitenbegeleidster	Psychogeriatric	4.5
16	V	22	SPW-4	Activiteitenbegeleidster	Psychogeriatric	2.5
17	V	25	SPH	Pedagogisch Medewerker/ Groepsleider	Internaat schipperskinderen	4.5
18	M	42	SPH	Teamleider	Dak en thuislozen zorg	8
19	M	53	Verpleegkunde en vervolgstudies directie	Directeur	Psychogeriatric	15
20	M	51	Universitair Scheikunde en onderwijsbevoegdheid	Directeur	Gehandicaptenzorg	4
21	M	52	Sociale Academie	Directeur	Psychosociale hulpverlening	9

Kerkgenootschap respondenten

Tabel 3: Kerkgenootschap van de respondenten

2.5 Verwerking van gegevens uit het werkveldonderzoek.

Bij kwalitatief onderzoek hoort het kwalitatief analyseren van de onderzoeksgegevens. Met als uitgangspunt en kader onze hypothese en deelvragen, maken we een kwalitatieve analyse van de door ons verzamelde gegevens. Dit doen we volgens een stappenplan wat er als volgt uit ziet:

1. De verzamelde tekst wordt gescreend op relevantie, niet relevante onderdelen worden geschrapt.
2. De overgebleven tekst wordt gefragmenteerd en gelabeld per uitgevraagd gebied uit de interviewopzet.
3. Nieuwe onderwerpen worden toegevoegd als label. Op deze manier brengen we structuur aan in de verzameling gegevens.
4. Na het bundelen van de fragmenten per label, stellen we een hiërarchie vast in

bestaande (deelvraag- gerelateerde) en nieuwe labels.

5. Nu kunnen we verbanden leggen tussen alle fragmenten binnen een label en tussen labels onderling.
6. Uit de beschreven verbanden kunnen conclusies worden getrokken en wordt er betekenis gegeven aan de gestructureerde uitkomsten van de gegevens.
7. We brengen de gevonden antwoorden in verband met onze hypothese en kunnen de deelvragen beantwoorden.
8. We trekken van conclusies en doen aanbevelingen.
9. We kunnen ons onderzoek afronden.

2.6 Samenvatting

Dit onderzoek is een voornamelijk kwalitatief onderzoekstype. We onderzoeken het bewuste of onbewuste beroepshandelen van hulpverleners met een reformatorische achtergrond en de betekenis van dit handelen voor de cliënt. In onze optiek draait het uiteindelijk om competent beroepshandelen bij een HBO-opleiding. Daarom willen we straks een onderzoeksverslag kunnen overleggen waar werkers, studenten of andere betrokkenen mee aan de slag kunnen. De opbouw, inhoud en uitkomsten van ons onderzoek moeten dus herkenbaar en bruikbaar zijn voor HBO'ers in de praktijk.

Omdat het bevindelijk gereformeerd volksdeel zich op een veel breder gebied manifesteert dan enkel in het SPH werkveld hebben we het domein van het onderzoek zo groot mogelijk gemaakt door tijdens onze literatuurstudie ook bronnen te raadplegen vanuit hetzelfde wereldbeeld, maar buiten de hulpverlening. Onze vraagstelling kan beschreven worden als een definiërend en evaluerend vraagtype. Voor het onderzoek maken we gebruik van de onderzoeksmethodes open interviews, literatuuronderzoek en observatieonderzoek.

Tijdens het werkveldonderzoek hebben we tien instellingen bezocht van in totaal zes doelgroepen. Er werden 21 respondenten geïnterviewd. Het overgrote deel (achttien respondenten) is werkzaam in een SPH-functie. De respondenten hebben als kerkelijke achtergrond: Gereformeerde Gemeenten, Gereformeerde Gemeenten in Nederland, Hersteld Hervormde Kerk, Protestantse Kerk Nederland (gereformeerde Bond) en Oud Gereformeerde Gemeenten in Nederland. De uitkomsten van ons onderzoek zijn verwerkt met behulp van een kwalitatieve analyse.

Hoofdstuk 3

Onderzoeksgebied en literatuuronderzoek

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk schetsen we een profiel van de doelgroep van ons onderzoek; de reformatoren, in de sociologische literatuur ook wel met de naam bevindelijk gereformeerden aangeduid²⁴. We gaan in op de wortels van de bevindelijk gereformeerden, noemen enkele kenmerken van deze groep en beschrijven de geloofsleer en de houding ten opzichte van de samenleving van de bevindelijk gereformeerden. Daarnaast gaan we in op culturele aspecten van het bevindelijk gereformeerd volksdeel in relatie tot de Nederlandse cultuur en de cultuurverschillen die er zijn. Ten slotte leggen we uit welke invloed 'gedeeld begrip' kan hebben op de hulpverlening.

²⁴ <http://www.wapenveldonline.nl/view-Art.php?art=591>.

3.2 Onderzoeksgebied

3.2.1 De bevindelijk gereformeerden

De Nederlandse samenleving kent al sinds de zestiende eeuw allerlei religieuze groeperingen en stromingen, zoals de christenen, rooms-katholieken, joden en tegenwoordig ook hindoes, agnosten en moslims²⁵. De verscheidenheid aan bevolkingsgroepen met eigen gebruiken en opvattingen is een al lang bestaande traditie, waarvoor in de wetenschap, media, politiek en maatschappij steeds veel aandacht is. Binnen die context zijn ook de bevindelijk gereformeerden een groep in de Nederlandse samenleving. Gereformeerd wil zeggen: zich vasthouden aan de Bijbel, zoals deze in de reformatoren traditie wordt uitgelegd en aan de Drie Formulieren van Enigheid²⁶. Het begrip bevinding is nauw verbonden met het begrip bekering. Volgens bevindelijk gereformeerden is bekering niet iets dat de mens bij zijn geboorte uit christelijke ouders, door de doop of door een christelijke opvoeding meegekregen heeft. Een radicale omkering, een bekering, een wedergeboorte is nodig. De geloofsleer moet niet alleen begrepen worden met het verstand maar ook aanvaard worden met het hart.

3.2.2 De bevindelijk gereformeerden in historische context

De bevindelijk gereformeerden vinden hun wortels (net als de wederdopers²⁷) in de Reformatie. Daarvoor gaan we terug naar de zestiende eeuw. Johannes Calvijn was een van de belangrijkste reformatoren en wordt vaak in één adem genoemd met Maarten Luther. Calvijn verzette zich tegen de, in zijn ogen, door de eeuwen heen verwrongen leer van de Rooms Katholieke Kerk. De predestinatie of uitverkiezing²⁸, de sacramenten²⁹ en de kerkleer waren voor hem de belangrijkste strijdpunten. Het streven naar hervorming van de kerk vond niet alleen in Geneve (Calvijns woonplaats) en Wittenberg (waar Luther woonde) plaats, maar verspreidde zich snel over Zwitserland, Duitsland, Denemarken, Schotland en ook de Nederlanden. De aanhangers van Calvijn noemden zich calvinisten. Omdat het dit jaar 500 jaar geleden is dat Calvijn werd geboren is 2009 het 'Calvinjaar'.

Tijdens de Tachtigjarige Oorlog tegen de Spaanse overheersing in Nederland hebben de calvinisten hun stempel gedrukt op de opstand en de oprichting van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden. De calvinisten of contraremonstranten, zoals ze zich ook wel noemden³⁰ hebben vaak scherp tegenover de remonstranten gestaan.

Tijdens de Synode te Dordrecht (1618-1619) werden de eerder genoemde Drie Formulieren van Enigheid aangenomen als maatstaf voor de ware orthodoxie. Op deze synode stond het probleem centraal van de verhouding tussen de menselijke vrijheid en de Goddelijke soevereiniteit. Volgens de remonstranten had God van tevoren diegenen tot de eeuwige zaligheid voorbeschikt waarvan Hij van tevoren reeds wist dat zij zouden geloven. De contra-remonstranten beleden juist dat de mens geen enkele invloed had op zijn eeuwige bestemming. De synode koos voor de contraremonstrantse opvatting.

²⁵ Nationaal archief (2003) *Het Vaderlandse geschiedenisboek*. Waanders Uitgeverij.

²⁶ De Heidelbergse Catechismus, de Nederlandse Geloofsbelijdenis en de Dordtse Leeregels, als belijdenis van de Gereformeerde Kerk aanvaard op de synode van 1618-1619, gehouden te Dordrecht.

²⁷ Wat wederdopers onderscheidt van andere christenen is hun visie op de Doop. Zij hebben de volwassendoop en verwerpen daar mee de kinderdoop.

²⁸ De leer van de uitverkiezing betreft Gods eeuwig besluit tot schepping en onderhouding van de schepping en ook de bestemming van ieder mens.

²⁹ Het protestantisme kent (in tegenstelling tot de Rooms-Katholieke Kerk) twee sacramenten: de Heilige Doop en het Heilig Avondmaal. De Rooms-Katholieke Kerk heeft zeven sacramenten: de eucharistie, het doopsel, het vormsel, de biecht, de ziekenzalving, de wijding en het huwelijk.

³⁰ De remonstranten zijn een afsplitsing van de Gereformeerde Kerk, ontstaan in het begin van de 17de eeuw. De opvattingen van de remonstranten werden in 1610 vastgelegd in een verweerschrift, ook wel remonstrantie genoemd. Zij verzetten zich tegen enkele opvattingen van Calvijn die tot de officiële leer van de kerk behoorden. De contraremonstranten ontleen hun naam aan het verzet tegen de remonstranten.

³¹ De Nederlandse Geloofsbelijdenis, artikel 36, Dordrecht 1619.

In die tijd kantten de contraremonstranten (of de gereformeerden zoals ze in die tijd ook wel genoemd werden) zich fel tegen al te grote bemoeienis van de overheid. Tegelijkertijd meenden zij dat het de taak van de overheid was *“uit te roeien alle afgoderij, en valse godsdienst.”*³¹

In die tijd bezat de Gereformeerde Kerk in Nederland de status van bevoorrechte kerk. Andere kerken, waaronder de Rooms-Katholieke Kerk werden gedoogd als ze zich min of meer bescheiden opstelden. In de zeventiende eeuw drong de geest van het verlichtingsdenken de kerk binnen. Het belangrijkste principe van de aanhangers van de verlichting was dat men de waarheid wilde vinden met behulp van de ratio, in plaats van dat wat bijvoorbeeld de kerkelijke autoriteiten zeiden zonder meer voor waar aan te nemen.

Mede als reactie daarop kwam in de zeventiende en achttiende eeuw de beweging van de Nadere Reformatie op, die de lijnen van de calvinistische Reformatie door wilde trekken naar het persoonlijk en maatschappelijke leven. Het orthodoxe verzet droeg in de achttiende eeuw vooral een naar binnen gericht, wereldmijdend karakter.

In de negentiende eeuw openbaarde het zich op een openlijker wijze. Groen van Prinsterer (1801-1876) schreef het boek ‘Ongeloof en revolutie’. Groen van Prinsterer wordt gezien als de grondlegger van de protestants-christelijke politiek in Nederland. Hij pleitte onder andere voor herstel van de positie van de Nederlands Hervormde Kerk die aan het einde van de achttiende eeuw haar bevoorrechte plaats als staatskerk was kwijtgeraakt door de scheiding tussen kerk en staat.

In 1834 vond de Afscheiding plaats onder leiding van dominee Hendrik de Cock, die felle kritiek had op de praktijk van het kerkelijke leven en zich verzette tegen de verwatering van de bijbelse leer. Ruim dertig jaar later, in 1866 vond onder leiding van Abraham Kuyper de Doleantie plaats. Abraham Kuyper trad (samen met zo’n 300.000 mensen) uit de Nederlands Hervormde Kerk, die volgens hem te modern geworden was en het christelijk geloof wilde aanpassen aan de moderne mens. Kuyper zette zich met ongekennde ijver in voor de doorwerking van de calvinistische beginselen in kerk, staat en maatschappij. Hij richtte het dagblad ‘De Standaard,’ de ‘Anti-Revolutionaire Partij’ en de gereformeerde Vrije Universiteit in Amsterdam op. De Dolerende kerken voegden zich in 1892 weer grotendeels samen tot de ‘Gereformeerde Kerken in Nederland.’ Een minderheid van de afgescheidenen deed aan deze fusie niet mee. In 1907 ontstond onder leiding van ds. G.H. Kersten het kerkverband de ‘Gereformeerde Gemeenten in Nederland en Noord-Amerika’ uit een aantal gemeenten die na de Afscheiding min of meer zelfstandig waren gebleven.

In het begin van de twintigste eeuw deed zich een typisch verschijnsel voor: de verzuiling. De bescherming van de eigen cultuur en de verdediging van groepsbelangen kwamen centraal te staan. Dit was een proces wat zich niet alleen bij de bevindelijk gereformeerden maar ook onder andere bij de katholieken en de sociaal-democraten voordeed. De verzuiling kunnen we zien als een reactie op de versnelling in het moderniseringsproces, wat zich in de negentiende eeuw manifesteerde in democratisering, industrialisering, economische groei, toegenomen mobiliteit van de bevolking en de stijging van het onderwijsniveau en secularisatie. De bevindelijk gereformeerden richtten hun blik in deze periode meer naar binnen. Er was een behoefte om dat wat men bereikt had te beschermen tegen aanvallen van buitenaf.

Na de Tweede Wereldoorlog vond er een proces van ontzuiling in Nederland plaats. De reactie van bevindelijk gereformeerden daarop was divers. Sommigen evolueerden mee en kwamen daardoor buiten de bevindelijk gereformeerde stroming te staan. De meeste bevindelijk gereformeerden hielden zich tamelijk afzijdig van de ontzuiling en versterkten hun eigen zuilorganisaties.

3.2.3 Kenmerken en omvang van de bevindelijk gereformeerde stroming

Het is niet eenvoudig om de omvang van de bevindelijk gereformeerde groepering te bepalen. Dat er in de bevindelijk gereformeerde kring ook een grote gevarieerdheid bestaat blijkt wel uit de titel van een boekje genaamd 'Tien keer gereformeerd'³². Toch achten wij het van belang om duidelijkheid te scheppen over de vraag wie er wel en niet tot deze groepering gerekend worden. We willen de indeling aanhouden die dr. Janse schetst in zijn boek 'Bewaar het pand'.³³

Hij noemt een aantal punten van sociaal gedrag waardoor de bevindelijk gereformeerden in het algemeen voor elkaar en voor de buitenwereld herkenbaar zijn. Als eerste noemt hij de SGP als de aangewezen politieke partij. Verder wordt het Reformatorisch Dagblad gezien als de principieel meest verantwoorde krant. In deze krant geeft men bijvoorbeeld aandacht aan de voortgang van Gods koninkrijk (zending, vervolgte christenen, ect.), de overdracht van christelijke waarden en normen en men geeft inzicht in trends en maatschappelijke ontwikkelingen die voor christenen van belang zijn. Het bezit van televisie wordt in de bevindelijk gereformeerde kring afgewezen. Op zondag wordt de zondagsrust gehandhaafd, dit houdt onder andere in dat men tweemaal per zondag naar de kerk gaat. Tijdens de kerkdiensten worden er uitsluitend (niet-ritmische) psalmen gezongen. Relatief weinig gemeenteleden nemen deel aan het avondmaal. Zondagsarbeid wordt zoveel mogelijk gemeden, uitzonderingen daarop zijn werkzaamheden die als noodzakelijk worden beschouwd, zoals de medische zorg, de politie en de zorg voor dieren. Meestal wordt de zondag in gezinsverband doorgebracht. Men praat bijvoorbeeld na over de preek, leest boeken, zingt of men doet een spelletje. In de bevindelijk gereformeerde kring heeft men een sterke voorkeur voor de Bijbel in de Statenvertaling. Andere vertalingen worden vaak als minder betrouwbaar beschouwd. Men staat zeer afwijzend tegenover Bijbelkritiek en beschouwingen die de tijdgebondenheid van de Bijbel benadrukken. Voor geestelijke zaken bestaat een eigen woordenschat; de *tale Kanaäns*. Dit taalgebruik is sterk beïnvloedt door het gebruik van de Statenvertaling. Op grond van de Bijbel vinden bevindelijk gereformeerden dat mannen en vrouwen wel gelijkwaardig zijn maar niet gelijk. Dit komt onder andere tot uiting in het dragen van een rok of jurk door vrouwen. In de kerkdiensten hebben meisjes en vrouwen een hoofddekse op. Ook zijn er weinig vrouwen die een politiek of maatschappelijk hoge functie bekleden, deze functies zijn in de bevindelijk gereformeerde gezindte meestal weggelegd voor mannen.

Naast de kenmerken die dr. Janse noemt in zijn boek willen we graag nog een aantal andere punten noemen waarvan wij denken dat ze kenmerkend zijn voor de bevindelijk gereformeerde gezindte. De bevindelijk gereformeerden kennen een grote waarde toe aan het gezin. Alleen binnen de huwelijkse relatie zijn geslachtsverkeer en voortplanting toegestaan. Echtscheiding is niet toegestaan, alleen wanneer er sprake is van overspel. Kinderen worden beschouwd als een bijzondere gave van God. Grote gezinnen zijn in deze kring dan ook geen uitzondering. Het is in deze kringen vrij gebruikelijk dat de moeder zich volledig inzet voor het gezin. Ze beschouwen de huidige cultuur als een gegeven, maar ook als een belasting. Men staat zeer kritisch tegenover moderne muziek en moderne media. In sommige kerken is het bezit van televisie en open internet censurabel³⁴. Ook de bioscoop wordt afgewezen. Een minderheid (ongeveer 30%) wijst vaccinatie af³⁵ als zijnde in strijd met Gods voorzienigheid. Een heel klein deel wijst ook verzekering af om dezelfde reden. Behandeling van ziekte wordt echter niet afgewezen³⁶.

Citaat:
"Wie zijn wij om de waarde van het leven te bepalen?"
respondent

³² Aalders, Dr. W. e.a. (1973) *Tien keer gereformeerd* Kampen: Kok B.V.

³³ Janse, dr. C.S.L. (1985) *Bewaar het pand, de spanning tussen assimilatie en persistentie bij de emancipatie van de bevindelijk gereformeerden*. Houten: Den Hertog, pag. 69.

³⁴ De kerkelijke tucht of censuur is een systeem wat drie trappen kent: een gesprek, afhouding van het Heilig Avondmaal en afsnijding van de gemeente. Deze trappen van censuur volgen elkaar op wanneer iemand na herhaaldelijke overtredingen van Gods wet, de Tien Gebooden zijn leven niet betert. De censuur heeft als doel het uiteindelijke behoud van de overtreder.

³⁵ Janse, dr. C.S.L. (1985) *Bewaar het pand, de spanning tussen assimilatie en persistentie bij de emancipatie van de bevindelijk gereformeerden*. Houten: Den Hertog, pag. 173.

³⁶ De bevindelijk gereformeerde gezindte is echter wel met een inhaalslag bezig. Een voorbeeld: het gebruik van de computer en daarmee ook van bijvoorbeeld dvd's wordt steeds meer geaccepteerd.

³⁷ Kerkelijk Jaarboek Gereformeerde Gemeenten 2008, pag. 363.

³⁸ Kerkelijk Jaarboek Gereformeerde Gemeenten in Nederland 2007, pag. 57.

³⁹ Protestantse Kerk in Nederland

⁴⁰ Stoffels, H. e.a. (1993) *Religieuze bewegingen in Nederland 26, Bevindelijk gereformeerden*. Amsterdam: VU Uitgeverij, pag. 26.

⁴¹ Met deze naam worden bepaalde streken in Nederland aangeduid waar veel bevindelijk gereformeerden wonen.

De Gereformeerde Gemeenten vormen met ruim 100.000 leden³⁷ een belangrijke component van de bevindelijk gereformeerde kring. Aan de rechterkant van de Gereformeerde Gemeenten staan de Oud Gereformeerde Gemeenten met 18.000 leden en de Gereformeerde Gemeenten in Nederland die bijna 22.000 leden³⁸ tellen. Daarnaast zijn er nog een aantal zelfstandige gemeenten en gemeentegroepen zoals de Gereformeerde Gemeenten in Nederland (buiten verband). Binnen de Christelijk Gereformeerde Kerk kunnen we de rechtervleugel (degenen die zich gegroepeerd hebben rond het blad 'Be- waar het pand) ook tot de bevindelijk gereformeerden rekenen. Een ander belangrijk deel van de bevindelijk gereformeerden bevindt zich in de Hersteld Hervormde Kerk, die zich in 2004 afsplitste van de Nederlands Hervormde Kerk toen die fuseerde met de Gereformeerde Kerk en de Lutherse Kerk en zo de PKN³⁹ vormde. Ook kunnen we degenen die in het verleden behoorden tot de Gereformeerde Bond binnen de Nederlands Hervormde Kerk en nu lid zijn van de PKN tot de bevindelijk gereformeerden rekenen. De totale omvang van de bevindelijk gereformeerden is niet eenvoudig te berekenen. Als we toch een schatting willen maken kunnen we het beste uitgaan van het stemmenaantal van de SGP, die toch duidelijk de partij is van het bevindelijk gereformeerden. Dat ligt rond de twee procent. Janse⁴⁰ komt tot een schatting van zo'n 250.000 tot 300.000 mensen.

De meeste bevindelijk gereformeerden wonen in de zogenaamde *biblebelt*⁴¹. Deze bijbelgordel loopt globaal van de Zeeuwse eilanden via het rivierengebied van de provincies Zuid-Holland, Utrecht en Gelderland en deels ook Noord-Brabant naar de Veluwe en vervolgens naar Overijssel. Enkele plaatsen die buiten dit gebied liggen maar waar wel veel bevindelijk gereformeerden wonen zijn Urk en Rijssen.

3.2.4 Geloofsleer van de bevindelijk gereformeerden

Binnen de bevindelijk gereformeerde groepering neemt de prediking een centrale plaats in. In een kerkdienst, die meestal ongeveer anderhalf uur duurt, wordt er gezongen, gebeden, de Bijbel uitgelegd en de sacramenten bediend. Men maakt heel duidelijk onderscheid tussen echt en niet-echt geloof. Het echte geloof is een gave van de Heilige Geest. Deze scheiding komt in de prediking duidelijk naar voren. Het echte geloof komt tot stand door de kennis van de eigen ellende, kennis van Gods verlossing en een leven in dankbaarheid aan God voor de verlossing uit de macht van de duivel, de zonde en de wereld. Binnen deze kring kent men twee sacramenten; de Heilige Doop en het Heilig Avondmaal.

De bevindelijk gereformeerden houden vast aan de 'dubbele predestinatieleer' wat inhoudt dat men gelooft dat God al voor de schepping heeft besloten wie uitverkoren zal zijn en wie verloren zal gaan. Aan dit besluit valt niet meer te tornen. *"Want die Hij te voren gekend heeft, die heeft Hij ook te voren verordineerd, (...) en die Hij tevoren verordineerd heeft, dezen heeft Hij ook geroepen; en die Hij geroepen heeft, dezen heeft Hij ook gerechtvaardigd; en die Hij gerechtvaardigd heeft, dezen heeft Hij ook verheerlijkt."*⁴² Sommigen in de bevindelijk gereformeerde kring verkeren daardoor een leven lang in onzekerheid over de vraag of zij uitverkoren zijn of niet. Dit brengt een zekere lijdelijkheid in het geloof met zich mee. In de prediking worden kenmerken genoemd van 'de weg der bekering' en 'het leven des geloofs'. Elk van de gemeenteleden moet daaruit opmaken hoe het met hem staat 'op weg en reis naar de eeuwigheid'.⁴³ Binnen de rechtervleugel van de bevindelijk gereformeerde gezindte vinden sommigen dat deze kenmerken te oppervlakkig worden gehanteerd. Er kunnen diepgaande meningsverschillen ontstaan over de vraag wie er wel en niet tot Gods volk gerekend kunnen worden. Voor de predikant is het dan ook zeer belangrijk dat hij het ware geloof van het schijn geloof weet te onderscheiden. Daarvan is het nodig dat hij zelf

⁴² Bijbel, Romeinen 8: 29 en 30.

⁴³ Dit is een uitdrukking die veel wordt gebruikt in de reformatische kerken. Het geeft aan dat alle mensen als het ware op reis zijn naar hun eeuwige bestemming.

⁴⁴ De bekering wordt ook wel gezien als een weg omdat het verschillende trap-pen kent zoals de rechtvaardigmaking en de heiligmaking.

⁴⁵ Met deze ellendige staat wordt de mens bedoeld wanneer hij in zijn onbekeerde staat zonder God leeft.

⁴⁶ Naar aanleiding van Zondag 1 van de Heidelbergse Catechismus

⁴⁷ De Heidelbergse Catechismus, Zondag 1, vraag en antwoord 2.

⁴⁸ Met oude schrijvers worden predikanten uit het verleden bedoeld, hun nage-laten boeken vormen een belang-rijke inspiratiebron voor de bevindelijk gereformeerden.

⁴⁹ Hiermee wordt bedoeld dat God de mens aan zijn schuld en zonde ontdekt.

⁵⁰ De gelovige krijgt deel aan het lijden en sterven van Christus. Christus is gestorven voor Zijn kinde-ren en heeft daarmee vergeving der zonde en het eeuwige leven in de hemel voor hen verworven.

⁵¹ De rechtvaardigma-king bestaat uit de vergeving van de zonden en de toerekening van de gehoorzaamheid van Christus.

⁵² Het vrouwenstand-punt van de SGP houdt in dat vrou-wen geen partij-politieke functies mogen vervullen binnen de SGP.

⁵³ Reformatorisch Maatschappe-lijke Unie, een eigen alternatieve vak-bond, www.rmu.org.

⁵⁴ Stoffels, H. (1995) *Als een briesende leeuw, orthodox-protes-tanten in de slag met de tijdgeest*. Kok: Uitgeverij Kam-pen, pag. 153-170.

bevindelijke kennis heeft van de weg der bekering. Daarom vindt er in de Gereformeerde Gemeenten, de Gereformeerde Gemeenten in Nederland en de Oud Gereformeerde Gemeenten een nauwgezet onderzoek naar de bekeringsweg⁴⁴ plaats bij degenen die zich melden voor de opleiding tot predikant.

De wet (Tien Geboden) neemt een belangrijke plaats in binnen de bevindelijk gerefor-meerde gezindte. Door de wet leert men zijn ellendige staat⁴⁵ kennen. In de bevindelijk gereformeerde leer worden⁴⁶ drie stukken onderscheiden, namelijk het stuk der el-lende, het stuk der verlossing en het stuk der dankbaarheid⁴⁷. De drie stukken vormen de basis van het geloofsleven en zijn door *oude schrijvers*⁴⁸ minutieus uitgewerkt. In het stuk der ellende wordt de mens aan zijn schuld, zijn doodsstaat ontdekt. De mens ziet dat hij de eeuwige dood waardig is en wil het heil zelf bewerkstellingen. Hij poogt te leven naar de wet, maar hoe goed hij het ook probeert, hij ontdekt dat hij de wet nooit kan houden. De ontdekte mens⁴⁹ gaat Christus als zijn Verlosser nodig krijgen. In het stuk der verlossing leert de zondaar een weg van uitkomst uit de ellende kennen. Die uitkomst wordt niet gevonden in het eigen handelen maar juist in het loslaten daarvan en het nodig krijgen en deel hebben aan het werk van de Verlosser⁵⁰. In het stuk der verlossing vindt de rechtvaardigmaking⁵¹ van de mens plaats. In het stuk der dankbaarheid geeft de mens uitdrukking aan zijn dankbaarheid t.o.v. God voor de verkregen genade. Dit stuk krijgt vorm in levensheiliging en goede werken.

Citaat:

“We hebben geen evangelisatiedoel, laat dat maar aan de kerken over.”
respondent

3.2.5 Houding ten opzichte van de samenleving

Al eerder hebben wij de SGP genoemd als dé partij voor de bevindelijk gereformeer-den. De SGP baseert haar standpunten op de Bijbel als Gods onfeilbaar Woord. De SGP streeft naar wetgeving in overeenstemming met Bijbelse normen en waarden. De partij ligt in de samenleving onder kritiek en heeft al diverse keren voor de rechter moeten verschijnen vanwege haar vrouwenstandpunt⁵².

De bevindelijk gereformeerden hebben vanaf de jaren zeventig van de twintigste eeuw eigen scholen opgericht. Ook heeft men eigen maatschappelijk organisaties zoals bijvoorbeeld de RMU⁵³. Daarnaast ken men eigen zorginstellingen zoals verpleeghuizen, instellingen voor gehandicapten en ouderen en instellingen voor geestelijke gezondheidszorg. Ook heeft men eigen studentenverenigingen, uitgeverijen en boekhandels, een bijbelstichting en diverse reisorganisaties. Eens per anderhalf jaar vindt in Utrecht de Gezinsbeurs Wegwijs plaats die door duizenden mensen uit de bevindelijk gerefor-meerde gezindte wordt bezocht. De reden van al deze eigen instellingen en organisa-ties is dat men daarin de eigen identiteit kan handhaven, die vaak dan ook tot in de details beschreven en uitgewerkt is.

Stoffels beschrijft in zijn boek⁵⁴ een aantal houdingen die religieuze minderheidsgroep-en kunnen aannemen naar de huidige samenleving. Een drietal houdingen zijn van toepassing op de bevindelijk gereformeerden. Als eerste beschrijft Stoffels een *houding van vrees* die leidt tot berusting en wereldmijding. Sommigen voelen zich zo overwel-digd door de moderne cultuur dat zij geen verandering ten goede meer verwachten. Vanuit deze houding is men van mening dat er nauwelijks of geen invloed meer uit te oefenen is op de cultuur en de structuur van de moderne samenleving. Men waar-schuwt voor wereldgelijkvormigheid en neigt naar een grote culturele afstand t.o.v. de

⁵⁵ Deze uitdrukking is afgeleid van een tekst uit de Bijbel (2 Timotheus 1:14) waarin Paulus tegen zijn 'zoon in het geloof' Timotheus zegt dat hij het goede pand moet bewaren. Met het goede pand bedoelt Paulus (volgens de kanttekeningen) de gezonde leer des geloofs.

⁵⁶ Op dit moment kunnen we stellen dat er (zij minder opvallend) sprake is van een aantal nieuwe zuilen: de liberaal humanistische zuil die geen zuil genoemd wil worden, omdat zij geloven dat zij de mainstream vertegenwoordigen van Nederlanders, de islamitische zuil, de christelijke zuil bestaande uit reformatorischen, rooms katholieken en evangelischen, de Hindoestanen, Boedhisten en New Age zuil.

⁵⁷ Knippenberg H. en Pater. B. de (1988) *De eenwording van Nederland. Schaalvergroting en integratie sinds 1800*. Uitgeverij SUN, Nijmegen.

⁵⁸ Reformatorisch Dagblad, dinsdag 10 maart 2009, pagina 9 'Bezinning op identiteit noodzakelijk.'

⁵⁹ Reformatorisch Dagblad, woensdag 4 maart 2009, pagina 3 'Jongere vraagt naar de kern van de zuil.'

⁶⁰ Ingezet tijdens de Provo-cultuur van de jaren '60.

⁶¹ Schoonhoven. G. van. e.a. (1999). *De nieuwe kaaskop. Nederland en de Nederlanders in de jaren negentig*. Uitgeverij Prometheus/ Elsevier. Amsterdam.

⁶² Elsevier, vrijdag 14 september 2007, weblog Leon de Winter 'De echt oorzaak van de splijting van de VVD'.

moderne samenleving. Een tweede houding die Stoffels beschrijft is een *houding van defensiviteit*. Daarvan is sprake bij degenen die vooral de nadruk leggen op het verdedigen van de eigen cultuur en de identiteit tegenover de moderne invloeden vanuit de samenleving. Men is er sterk op uit om het pand te bewaren⁵⁵ om niet ten onder te gaan in de maalstroom. Deze houding leidt tot verzuiling.

Vanuit een *offensieve houding* gaat men een stap verder. Deze mensen benadrukken de taak die christenen en christelijke organisaties in de wereld hebben. Men spreekt over een lichtend licht en een zoutend zout. Zij stellen zich getuigend op: midden in de wereld met een krachtig geluid. Men heeft grote moeite met de verdeeldheid en de versnippering in de eigen kring.

Concluderend kunnen we stellen dat er na de ontzuiling in Nederland een zuil is overgebleven⁵⁶, namelijk die van de bevindelijk gereformeerden⁵⁷. De bevindelijk gereformeerden vinden hun wortels in de geschiedenis en onderscheiden zich van de rest van de samenleving door een aantal kenmerken die we in dit hoofdstuk hebben beschreven. Zij kunnen in veel dingen niet 'meedoen met de wereld' en meten zich vaak een wereldmijdende houding aan. De houding die bevindelijk gereformeerden aannemen naar de huidige samenleving is een actueel onderwerp op dit moment. De schrijver van een opinieartikel in het Reformatorisch Dagblad⁵⁸ wees erop dat *"onze presentie in de samenleving wel wat minder bescheiden mag zijn. (...) We hoeven ons niet weg te laten drukken, we hebben een woord, hét Woord!"* En in dezelfde krant van een week daarvoor⁵⁹: *"We zijn misschien niet zo gewend om over het functioneren van onze zuil na te denken, maar het is wel nodig, want het voortbestaan van onze eigen instellingen wordt steeds minder vanzelfsprekend. (...) We zijn te zeer gericht op een rustig en knus voortleven binnen onze eigen groep."*

3.2.6 Ontwikkelingen in de Nederlandse cultuur

Na de Tweede Wereldoorlog veranderde de Nederlandse cultuur in zeer hoog tempo. De cultuur binnen de zorg veranderde mee. In dertig jaar tijd⁶⁰ werd een beschaving van vierhonderd jaar oud (zoals beschreven in paragraaf 3.2.2) vrijwel geheel afgebroken. Van het Nedersaksische model, waarin zorg voor elkaar en herkenbaarheid in zuilen centraal stond, gingen we naar het Angelsaksisch model. Dit laatste model kenmerkt zich door het Amerikaans marktdenken. Men is overal voor verzekerd, het individu en zijn zelfverwezenlijking staan centraal en kinderen leren op T.V.-zenders hoe ze sociaal moeten zijn. Nederland heeft anno 2009 weinig verbinding meer met haar wortels. Men heeft de calvinistische wortels losgelaten en is steeds liberaler geworden. Het calvinisme heeft namelijk veel invloed gehad op de Nederlandse volksaard. Nu dit meer en meer losgelaten wordt, zijn de gevolgen daarvan zichtbaar: verwarring, onrust en het gevoel van onveiligheid die onze samenleving de laatste jaren kenmerken⁶¹. Nederland is in de war. Leon de Winter zegt hierover: *"Nederland is nog steeds in verwarring over de mogelijkheden om Nederlanders met een volstrekt andere culturele achtergrond en een andere omgang met religieuze overtuigingen te laten wortelen in een open, seculiere samenleving."*⁶² Toen onze multiculturele kroonprinses Maxima negen jaar geleden op zoek ging naar 'de Nederlandse identiteit', kwam ze er al snel achter dat die identiteit niet bestaat, zoals ook 'de Nederlander' niet bestaat. *"Er is geen identiteit, er is slechts diversiteit, ontwikkeling en verandering, er zijn slechts open grenzen en verschillende loyaliteiten."*⁶³

3.3 Cultuurverschillen

Identiteit is weten wie je bent. Niet alleen als persoon, maar ook als volk dat samenleeft in een maatschappelijk verband op een afgebakend grondgebied. Dit houdt in dat

⁶³ <http://bartjanspruyt.blogspot.com/2007/09/politiek-in-de-tijden-van-verwarring.html>

er grenzen zijn aan het aanpassen aan andere culturen in eigen land. Pim Fortuyn, criticus op het gebied van de Nederlandse cultuur en identiteit, zei erover: *“De enorme verscheidenheid (...) moeten we koesteren omdat zij naast splijtzwam ook kracht betekent (...). Teveel aanpassen bergt natuurlijk wel het gevaar in zich dat we op den duur niet meer weten wie we zijn. Het is net als met limonadesiroop, als je er te veel water bij doet, proef je op den duur slechts water.”* Hij roept op tot een zoektocht naar en behoud van de nationale identiteit om *“te voorkomen dat we verwateren tot een volk van kleur- en smakeloze mensen”*⁶⁴.

⁶⁴ Fortuyn, W.S.P. (1993). *Aan het volk van Nederland. De contractmaatschappij, een politiek- economische zedenschets*. Uitgeverij Contact, Amsterdam

⁶⁵ Pinto, David. Prof.dr. (2004) *Interculturele communicatie, conflicten en management (ICCM)*. Uitgeverij Bohn Stafleu Van Loghum, Houten.

⁶⁶ Pinto, David. Prof. dr. (2004) *Interculturele communicatie, conflicten en management (ICCM)*. Uitgeverij Bohn Stafleu Van Loghum, Houten

Prof. dr. D. Pinto stelt dat de kans op miscommunicatie tussen personen uit verschillende culturen groter wordt door het verschil in normen, waarden en het wereldbeeld. Deze verschillen kunnen echter worden overbrugd mits je de cultuur van de ander leert kennen, en men zich bewust is van de normen en waarden in de eigen cultuur⁶⁵. Pinto onderscheidt culturen vanuit de gedachte dat oorzaken van cultuurverschillen gezocht moeten worden in de onderliggende structuur van een maatschappij. Zo maakt Pinto een onderscheid tussen culturen met een fijnmazig systeem (F-cultuur) en met een grofmazig systeem (G-cultuur). Voorbeelden van F-culturen zijn de Chinese, Turkse, Marokkaanse en Zuid-Afrikaanse cultuur. Onder andere de Noord-Europese landen, waaronder Nederland worden gerekend tot de G-culturen⁶⁶. Er zijn zeer veel verschillen te noemen tussen de F- en de G-culturen. We noemen er enkele. G-culturen laten individuen een grote vrijheid van gedrag toe. Zelfontwikkeling is het hoogste goed en er is sprake van losse, globale stelsels wat betreft de omgangs- en communicatiecodes. In F-culturen daarentegen heeft het individu veel minder ruimte om zijn eigen gedragsregels te creëren. Voor vrijwel iedere situatie bestaan reeds gedetailleerde regels die men slechts dient na te leven. F-culturen zijn vaak religieuze culturen waarin de naleving van regels en voorschriften een soort bindmiddel voor de populatie zijn. Er is meer collectiviteit en groepen (bijvoorbeeld eigen kerken en scholen) staan meer centraal dan het individu. Andere verschillen tussen de F- en de G-culturen zijn te vinden in onder andere opvoeding, de rolverdeling tussen man en vrouw en binnen families, status, wereldbeeld, vriendschappen, en persoonlijke ruimte. Hoewel culturen nooit geheel grofmazig of geheel fijnmazig zijn, is de Nederlandse cultuur dus te omschrijven als een G-cultuur. Maar, in de cultuur van de bevindelijk gereformeerden geldt juist de fijnmazigheid van de regels. We stellen daarom dat het bevindelijk gereformeerde volksdeel een F-cultuur binnen een G-cultuur vormt.

Het gevolg hiervan is dat er per definitie sprake is van interculturele communicatie wanneer een bevindelijk gereformeerde cliënt een seculiere of anderszins christelijke of religieuze hulpverlener treft. Het is van belang om te deze cultuurverschillen te erkennen en zicht te hebben op de mogelijk daaruit voortvloeiende communicatieproblemen. Ben Manusama stelt dat werken met identiteit en patronen helpend kan zijn om aan te sluiten bij wereldbeelden die anders zijn dan het westerse⁶⁷.

⁶⁷ Manusama, J.B. (2009). *Vertel mij het verhaal van je hart; coaching en culturele diversiteit*. Ede

Citaat

“Dat in pre-moderne samenlevingen tradities een belangrijke rol spelen, zal niemand ontkennen. De tegenstelling is helder: de moderniteit heeft onmiskenbaar veel tradities vernietigd.”

David Pinto citeert hier filosoof Jos Mul, en voegt hieraan toe:

“Wil men gedrag van anderen, hoe ‘vreemd’ en ‘afwijkend’ ook, in de postmoderne samenleving kunnen begrijpen en plaatsten, dan is inzicht in de verschillen tussen premodern en modern vereist.(...) Pas nadat men inzicht heeft verworven in de voornaamste pijlers onder die grote verschillen, kan men de verschillen tussen landen, streken, regio’s en culturen werkelijk goed doorgronden.”

⁶⁸ Keijzer, J. (2007) *Heb jij een grijze of een groene start knop? Common ground in helpdeskgesprekken*. Afstudeeropdracht voor de masteropleiding Toegepaste Communicatiewetenschappen. Universiteit Twente, Enschede.

3.4 'Gedeeld begrip'

Het begrip 'situational common ground' vertoont veel overeenkomsten met het begrip 'shared knowledge'. Wij zullen deze termen in het vervolg weergeven als 'gedeeld begrip'. J. Keijzer omschrijft het als volgt: *"(general) common ground is gedeelde en wederzijds bekend geachte kennis, ondersteund door een wederzijds referentiekader."*⁶⁸

Wanneer cliënten en hulpverleners in gesprek zijn kan het referentiekader van beide partijen daarbij een belangrijke rol spelen. Door het ontbreken van een gemeenschappelijk referentiekader ontbreekt tijdens een gesprek vaak het gedeeld begrip. Het ontbreken van gedeeld begrip vormt zowel voor de hulpverlener als voor de cliënt een obstakel in de communicatie doordat er extra stappen moeten worden doorlopen om elkaar duidelijk te maken waar men over praat, wat de achterliggende gedachte is en welke invloed die achterliggende gedachten of principes hebben op de problemen die men in het hier en nu ervaart.

Deze onduidelijkheid kan betrekking hebben op het referentiekader van waaruit men met elkaar communiceert. De cliënt kan dan bepaalde waarden, normen, gebruiken en tradities niet benoemen, aanwijzen of bespreken zonder deze specifiek toe te lichten en te moeten omschrijven.

Verder kan onduidelijkheid als gevolg van het ontbreken van gedeeld begrip ook zorgen voor statusproblemen. De hulpverlener kan niet zien wat de cliënt ziet, niet ervaren wat de cliënt ervaart in bijvoorbeeld een kerkelijke situatie. Daardoor ontbreekt het hem aan statuskennis. Die kennis is nodig om de diagnose te stellen, om de beginsituatie van acties te bepalen en de resultaten van acties te weten te komen. Wanneer de cliënt en zijn of haar hulpverlener zich op verschillende sociologische of religieuze locaties bevinden, weten ze niet van elkaar wat ze aan het doen zijn, dit zorgt voor actieproblemen.

Deze problemen noemen we 'gedeeld begripproblemen' omdat ze zich niet zouden voordoen wanneer zowel de hulpverlener als de cliënt zich in dezelfde of soortgelijke context begeven. Om deze problemen op te lossen zullen zowel cliënt als hulpverlener gebruik moeten maken van strategieën om het gebrek aan gedeeld begrip te compenseren.

Door te werken vanuit gedeeld begrip, worden deze tijdrovende en vertragende obstakels grotendeels voorkomen en kan sneller en effectiever gewerkt worden aan de eigenlijke problematiek.

We illustreren het voorgaande met deze casus:

Een medewerker van een landelijk werkende instelling voor jeugdzorg vertelt:

"In mijn caseload heb ik gezinnen uit de reformatische kerken. In één gezin waar ik werk heb ik het volgende meegemaakt:

Dit gezin heeft een casemanager vanuit een regulier Bureau Jeugdzorg. Deze casemanager oordeelde in haar rapport 'dat dit gezin geen sociale contacten had, dat de kinderen buiten sociale verbanden werden gehouden en eenzaam opgroeiden en de ouders afwijkende opvattingen hadden'. Dit alles maakte dat de casemanager de ontwikkeling van de kinderen in gevaar achtte en een OTS (onder toezicht stelling) aanvroeg bij de kinderrechter. Toen ik dat las, ben ik opgekomen voor dit gezin. Het oordeel van deze casemanager was gewoon pertinent niet waar. Het gezin had juist veel sociale contacten en deed mee in kerkelijke verbanden. Het is wel zo dat het gezinsleven zich voornamelijk binnen het dorp afspeelt waarin de groepscodes en sociale controle belangrijk zijn, maar er is absoluut geen sprake van bedreiging voor deze kinderen.

Deze casemanager heeft toegegeven totaal niets te snappen van de reformatorische cultuur. Hij kent de codes niet en spreekt de taal niet. De ouders hebben het vertrouwen in deze casemanager totaal verloren. Een OTS is er niet gekomen en we zijn voor dit gezin op zoek naar een christelijke casemanager”.

3.5 Samenvatting

In dit hoofdstuk beschrijven wij de doelgroep van ons onderzoek; de bevindelijk gereformeerden. Zij vinden hun wortels in de geschiedenis. Johannes Calvijn en Maarten Luther zijn reformatoren die veel invloed hebben gehad op de bevindelijk gereformeerden. De geschiedenis van de bevindelijk gereformeerden kenmerkt zich verder door een aantal kerkafscheidingen omdat de Bijbels leer volgens hen verwaterde. Veel bevindelijk gereformeerden zijn lid van de SGP en de meeste van hen lezen het Reformatorisch Dagblad. Ze hechten waarde aan de zondagsrust, het gezin en de kerkgang. Ze staan kritisch tegenover de moderne media. Men schat de grootte van deze groep op circa 250.000-300.000 mensen. Belangrijk in de geloofsleer is de bekering, die door God gewerkt wordt en ook van tevoren door God besloten is. Men onderscheidt drie stukken in de bekering; de kennis van de ellende, de verlossing en de dankbaarheid. De bevindelijk gereformeerden kenmerken zich door een enigszins wereldmijdende houding, die door Stoffels wordt onderscheiden in een vreesachtige, een defensieve en een offensieve houding. De bevindelijk gereformeerde zuil wordt gekenmerkt door de regels van een fijnmazige (F) cultuur, in tegenstelling tot de breedte van de Nederlandse maatschappij die een grofmazige (G) cultuur genoemd kan worden. Door de vele ontwikkelingen van de laatste jaren, op het gebied van individualisering en digitalisering, heeft de Nederlandse samenleving haar calvinistische wortels losgelaten. Te constateren is een toenemende verwarring in de samenleving. Verder beschrijven wij het principe van ‘gedeeld begrip’ waardoor de hulpverlening sneller op gang kan komen.

Citaat:

“De cliënt voelt dat de hulpverlener hem begrijpt. Dat geeft meerwaarde.”

respondent

Hoofdstuk 4

Visie en mensbeeld van de instellingen

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk geven we weer op welke manier de identiteit van de door ons onderzochte instellingen is beschreven en wát zij hebben beschreven. Voor een overzicht van deze instellingen verwijzen we naar paragraaf 2.4.

Dit hoofdstuk gaat dus over het deelgebied dat valt onder deelvraag 1: Op welke manier is de identiteit van reformatorische instellingen beschreven?

4.2 Identiteit van de instellingen

Van de tien door ons onderzochte instellingen hebben zeven instellingen een website waarop ze hun visie en identiteit beschreven hebben. De Schutse, Adullam en Huize Winterdijk hebben geen website. In de interviews hebben we gevraagd naar de reden daarvan. De directeur van de Schutse gaf aan dat het een keuze is die in het verleden gemaakt is. De Schutse is een instelling die uitgaat van de Gereformeerde Gemeenten in Nederland en binnen dit kerkgenootschap is men terughoudend in het gebruik van internet, zoals ook door ons beschreven is in paragraaf 3.2.5. De directeur van Huize Winterdijk, eveneens een instelling die uitgaat van de Gereformeerde Gemeenten in Nederland, geeft dezelfde reden voor het niet hebben van een website. Beide heren denken dat het mogelijk is dat er op termijn wel een website komt.

Alle door ons onderzochte instellingen hebben hun visie en identiteit op papier gezet. Bij sommige instellingen wordt deze aan nieuwe medewerkers uitgereikt bij de indiensttreding. Bij een enkele instelling blijkt het een document te zijn (dit bleek uit ons onderzoek, zie 5.3.1) wat voornamelijk onder in een la ligt.

Sommige instellingen zijn verbonden aan een bepaalde kerk. De Vluchtheuvel en Siloah zijn instellingen die uitgaan van de Gereformeerde Gemeenten. Adullam gaat uit van de Oud Gereformeerde Gemeenten en de Hersteld Hervormde Kerk. De Schutse en Huize Winterdijk zijn instellingen die zijn opgericht vanuit de Gereformeerde Gemeenten in Nederland. De overige instelling gaan niet specifiek uit van één bepaald kerkverband. De medewerkers van alle instellingen zijn afkomstig uit de verschillende reformatorische kerken.

De meeste instellingen accepteren alleen cliënten die behoren tot één van de reformatorische kerken. De directeur van één van de door ons bezochte instellingen zegt daarover het volgende: *“We hoeven nooit te vragen naar de identiteit bij nieuwe bewoners. Dat selecteert zich bij de poort al. Sommige mensen bellen voor informatie en haken dan af als ze horen dat er geen T.V. is en de zondagsrust gehandhaafd wordt. We willen de wereld niet binnen halen, anders is Winterdijk Winterdijk niet meer.”*

Ontmoeting is een reformatorische instelling die zich richt op dak- en thuislozen. Deze cliënten hebben over het algemeen geen reformatorische achtergrond. Agathos geeft in haar missie aan *“het goede voor allen te zoeken”* maar *“meest voor de huisgenoten des geloofs.”*⁶⁹ Concreet betekent het dat Agathos naast reformatorische cliënten er ook wil zijn voor cliënten zonder reformatorische achtergrond.

Alle instellingen noemen dat hun visie gebaseerd is op de Bijbel, het onfeilbare Woord van God. Siloah verwoordt dit als volgt: *“We leren eruit wie God is, hoe Hij gediend wil worden en hoe onze relatie tot Hem en tot onze naaste moet en mag zijn”*,⁷⁰ en sommigen, zoals onder andere RST-Zorgverleners, Ontmoeting en Huize Winterdijk noemen hierbij ook de Drie Formulieren van Enigheid. De meeste instellingen hebben beschreven welke visie zij hebben op de mens en op de cliënt. Daarnaast hebben sommige instellingen omschreven wat zij van de hulpverleners verwachten.

⁶⁹ Bijbel, Galaten 6:10b

⁷⁰ <http://www.siloah.nl/zorg/zorginhoud/zorgvisie>

Citaat:

“De bewoners herkennen elkaar hier.”

respondent

4.3 Visie op de mens en de cliënt

Vrijwel alle instellingen zien de mens in de eerste plaats als schepsel en beeldrager van God. Vanuit die visie verdient ieder mens het om met respect behandeld te worden. Het nemen of nodeloos rekken van het leven komt de mens niet toe. In de meeste visies worden ook de zondeval van de mens en de gevolgen daarvan beschreven.

De Vluchtheuvel beschrijft dit als volgt: *“De mens wilde meer dan God hem schonk en overtrad bewust de grens die God hem heeft gesteld. Daarmee is de volmaakte harmonie tussen de mens en zijn Schepper en met de gehele schepping gebroken. Sindsdien is de mens onderworpen aan de dood. Hij beantwoordt niet meer aan Gods beeld. Ook is hij verdreven uit de gemeenschap van God en is de aarde om zijnentwil vervloekt. Hiermee is de oorzaak van alle lijden van de mens en overige schepselen op deze aarde gegeven.”*⁷¹

Ook wordt de mogelijkheid tot verlossing door God beschreven waardoor de mens weer in zijn oorspronkelijke relatie met God hersteld kan worden. Er wordt in deze visie regelmatig gewezen op de verantwoordelijkheid en de zelfstandigheid van de cliënt.

⁷¹ De Vluchtheuvel, Visiedocument identiteit, versie 1 december 2008

4.4 De hulpverleners

Sommige instellingen hebben bepaalde kernwaarden die betrekking hebben op de hulpverlener, zoals Agathos Thuiszorg: ‘betrokken, betrouwbaar, bereikbaar en beschikbaar’ of zoals Ontmoeting waar een cultuur heerst van DOEN: ‘duidelijkheid, openheid, eerlijkheid en nabijheid’.

Sommige instellingen hebben vrij concrete regels omschreven voor hun medewerkers, zoals bijvoorbeeld Huize Winterdijk⁷² en Agathos⁷³. Agathos verwacht van vrouwelijke medewerkers dat zij *“rokken of jurken dragen over de knie, geen broeken of broekrokken dragen, geen lage decolletés hebben en geen topjes, hemdjes en naveltruitjes dragen.”*

Huize Winterdijk heeft ook regels met betrekking tot de kleding van medewerkers en daarnaast worden er in het identiteitsdocument ook omgangsregels beschreven. Huize Winterdijk verwacht bijvoorbeeld van medewerkers dat ze beleefd zijn in contacten; mensen aanspreken met meneer of mevrouw en niet te snel tutoyeren. Ook wat betreft gespreksonderwerpen van medewerkers heeft Huize Winterdijk het één en ander op papier staan. *“Vanzelfsprekend wordt geprobeerd datgene wat tot gespreksonderwerp wordt gekozen, of aan bod komt, te laten voldoen aan Bijbelse normen. (...) In de gezamenlijke pauzes van de medewerkers en in alle andere informele contacten zullen onderwerpen die zich niet verhouden tot de grondslag en identiteit van Huize Winterdijk gemeden worden. (...) Ook hierin wordt de eenheid behouden en wordt gewaakt tegen een langzaam afglijden wat uiteindelijk resulteert in een verwatering van de identiteit waardoor de bewoners/zorgvragers zich uiteindelijk niet meer thuis voelen in Huize Winterdijk.”*

Andere instellingen kiezen er juist voor om niet te concreet te zijn in regels voor het personeel. Ontmoeting verwoordt dit als volgt: *“In onze levensstijl willen we het vreemdelingschap van de christen tot uitdrukking brengen. Een levensstijl waarin de distantie van het wereldse denken tot uiting komt. Deze bijbelse grondtoon is de basis. We willen geen gedetailleerde regels opstellen over de levensstijl.”*

⁷² Document Identiteit Huize Winterdijk, februari 2008

⁷³ Agathos, Gedragscode, augustus 2007

Citaat:

“Mijn kinderen willen niet met jou over straat als je een broek aan hebt.”
een ouder tegen een respondent

4.5 Samenvatting

Alle instellingen hebben hun visie en identiteit beschreven. Bij zeven instellingen is dit op de website terug te vinden. Sommige instellingen gaan uit van een specifieke kerk. De medewerkers zijn afkomstig uit één van de reformatorische kerken. Agathos en Ontmoeting zijn de enige twee instellingen die ook cliënten zonder reformatorische achtergrond hebben. Bij de overige acht instellingen komt dit vrijwel niet voor. De visie van iedere instelling is gebaseerd op de Bijbel en het reformatorische gedachtegoed. Sommige instellingen hebben vrij concrete regels voor hun medewerkers, andere instellingen kiezen daar bewust niet voor.

Hoofdstuk 5

Mensbeeld en visie van de werker

5.1 Inleiding

Verantwoord methodisch hulpverleners begint met het hebben van een mensbeeld en een visie op degene aan wie men hulp verleent en de hulp die men verleent. Het mensbeeld en de visie op hulpverleners geven richting aan het handelen van de hulpverlener. Vanuit de aanname dat onze respondenten een mensbeeld en een visie op hulpverleners hebben ontwikkeld, ondervroegen wij alle respondenten hierover. De hierna volgende subparagrafen geven een weergave van het onder reformatische hulpverleners bestaande mensbeeld, de visie en de uitwerking hiervan in de praktijk van de hulpverlening.

Dit hoofdstuk gaat dus in op de deelvragen twee en vijf:

Deelvraag 2: In hoeverre zijn de bij deze instellingen werkzame reformatische hulpverleners inhoudelijk op de hoogte van de door deze instellingen beschreven visie of identiteit en wat is hun eigen mensbeeld en visie?

Deelvraag 5: Wat is, vanuit perspectief van de medewerkers, de betekenis van dit handelen voor de cliënt?

Citaat:

“God is altijd op zoek om de relatie te herstellen. De genade van God houdt niet op, pas met de dood. Als God zo naar mensen is, wie ben ik dan om hen af te schrijven?”

respondent

5.2 Mensbeeld

5.2.1 Het beeld wat de reformatische hulpverlener van de cliënt heeft

Twee typeringen vielen op tijdens de beantwoording van deze vraag: de zondige mens en de waardevolle mens. Van de 21 ondervraagden stelden 9 personen als inleidende zin op hun uiteenzetting over het mensbeeld, dat de mens een *schepsel van God* is. Door alle respondenten werd dit ook eerder of later in het antwoord benoemd in de beschrijving die zij gaven van hun mensbeeld. Vanuit deze scheppingsgedachte wordt de mens door de werkers vooral gezien als een uniek schepsel met unieke gaven. Er is aandacht voor zowel de mogelijkheden en ontwikkelingskansen als beperkingen van de cliënt.

De cliënt wordt door zeven respondenten specifiek omschreven als *medemens* en als *medezondaar* voor God, hetzelfde nodig hebbend als de hulpverlener. Met dat laatste wordt bedoeld op de verzoening met God in Christus. Daarbij wordt ook vaak ingegaan op de zondeval waardoor de mens het beeld van God kwijtraakte en de *gebrokenheid, de pijn en het lijden in de wereld kwamen*. Deze gebrokenheid wordt herkend bij de cliënten.

De meeste ondervraagden nemen het beeld dat God van de mens heeft geschetst in Genesis⁷⁴ als uitgangspunt voor hun mensbeeld. Ieder mens komt met een doel op de aarde en is geschapen door God en tot Gods eer. De mens is dus *waardevol voor God*. Bovenstaande betekent dat men de cliënt beschouwt als gelijkwaardig aan zichzelf. Daar doet een beperking, ziekte of handicap niets aan af. Een enkeling benoemt nog dat de mens is geschapen in relatie tot elkaar.

Vooral werkers uit de psychogeriatric spreken met zeer veel respect over hun bejaarde cliënten. Men benoemt bijvoorbeeld dat je als werker of jongere persoon veel van deze cliënten kunt leren door hun lange levenservaring. Ook worden door deze cliënten soms zaken overgedragen uit het geestelijke leven⁷⁵ waar men als werker veel achting voor heeft. Daarnaast verdienen deze cliënten eerbied en respect, onder andere omdat zij de maatschappij voor ons hebben opgebouwd.

⁷⁴ Genesis 2:21 en 31.
En Genesis 3.

⁷⁵ Hiermee wordt bedoeld op de bekeering, op de persoonlijke omgang met God en de doorwerking hiervan in het leven.

5.2.2 Wat dit mensbeeld betekent voor de door reformatorische hulpverleners geboden begeleiding

Na een door de meeste ondervraagden vrij vlotte uiteenzetting van het mensbeeld, wilden wij weten wat dit mensbeeld dan betekent voor de begeleiding of hulp die geboden wordt aan de cliënt. Als antwoord op de bovenstaande vraag geven zes respondenten aan dat respect het belangrijkste is in hun begeleiding. Vier werkers noemen aandacht en ruimte voor de mogelijkheden (ook wel omschreven als talenten) van de cliënt als belangrijkste onderdeel van hun handelen.

De door ons geïnterviewde hulpverleners willen hun cliënten serieus nemen en die zorg geven die zij nodig hebben door aan te passen aan het tempo en het niveau van de cliënt. Men wil hulp verlenen vanuit de gedachte dat de cliënt waardevol is door scheping en dat geen leven voor niets is.

Reformatorische hulpverleners willen mensen wijzen op God, de Bijbel en zij willen het wonder van Christus komst op aarde uitdragen. Een enkeling benoemt in handel en wandel een christelijk voorbeeld te willen zijn voor cliënten. Een respondent hierover: *“In het begin van mijn loopbaan was ik idealistischer. Nu besef ik dat ik er niet in de eerste plaats ben om de cliënt het evangelie brengen. Als hulpverlener ben je er in de eerste plaats voor de mens met problemen.”*

Verantwoordelijkheid is een woord dat vaak valt tijdens de beantwoording van deze vraag. Zo voelt men zich verantwoordelijk om cliënten te confronteren met gedrag wat in strijd is met Gods Woord. Een werker: *“Ik doe een sterk beroep op de eigen verantwoordelijkheid van cliënten als ouders en als partners. Zij zijn in eerste plaats verantwoordelijk voor passende zorg en primaire aansprakelijk wat betreft elkaar, kinderen en relaties.”* Twee respondenten gaan in op de verantwoording die zij na het leven moeten afleggen voor God. Als begeleider voelen zij zich verantwoordelijk voor de manier waarop zij met de ziel van hun cliënt zijn omgegaan. *“Ook dit zal na de dood van je hand geëist worden. Verstandelijk beperkte cliënten moeten ook verantwoording afleggen maar naar hun vermogen. Hoe minder talenten en bewustzijn je cliënt heeft, hoe verantwoordelijker jij als begeleider wordt voor de manier waarop je omgaat met het geestelijke leven van je cliënt.”* Dit besef maakt dat deze werkers met extra ernst en verantwoordelijkheidsbesef hun werk doen en cliënten op God en Jezus wijzen, met hen praten over het levenseinde en het leven na de dood. *“God heeft het laatste woord.”* Toch zijn er ook grenzen aan de verantwoordelijkheid van de hulpverlener. *“Daarom,”* zo benoemt een werker, *“dien je de cliënt ook keuzes voor te houden, te wijzen op keuzes die tegen de eigen identiteit van de cliënt ingaan.”*

Overige termen die de revue passeren bij de betekenis die het omschreven mensbeeld heeft voor het handelen zijn bijvoorbeeld: positief bevestigen van gedrag, duidelijk zijn over waar je staat en wat je doet als hulpverlener, betrouwbaar open en eerlijk zijn, handelen vanuit bewogenheid en Bijbelse betrokkenheid; er zijn voor de ander. Een persoon uit de Bijbel wordt in dit verband meerder keren aangehaald: De barmhartige Samaritaan⁷⁶. Er zijn werkers die hem als voorbeeld van bewogenheid en onbaatzuchtigheid voor ogen houden voor het verlenen van zorg aan een ieder die op zijn of haar pad komt.

Ten slotte wordt door drie respondenten ingegaan op de liefde van God tot hun cliënten. God geeft niet op, hij blijft mensen opzoeken met zijn liefde. De genadetijd stopt pas bij de dood. Tot die tijd wil God Zijn Heil schenken en mag de mens er zijn op aarde. Dit stimuleert tot het niet opgeven, ofwel lang doorgaan met cliënten.

⁷⁶ Bijbel. Lukas 10: 25-37.

Citaat:

“in het gebed mag je het overgeven op een ander Adres.”
respondent

5.2.3 Wat er reformatorisch is aan dit mensbeeld

Als wij als interviewers ons hardop afvragen of de hierboven beschreven kenmerken niet gewoon bij de beroepshouding van iedere SPH'er, reformatorisch of seculier, hoort in plaats van dat het iets zegt over reformatorisch hulpverleners, beamen de respondenten dat dit inderdaad niet specifiek reformatorisch te duiden is. Van iedere hulpverlener wordt verwacht dat hij of zij de cliënt benadert vanuit een respectvolle houding en rekening houdt met diens specifieke mogelijkheden en beperkingen⁷⁷. De meeste respondenten hadden enige moeite om woorden te geven aan een al of niet aanwezig verschil tussen het door hen omschreven mensbeeld en het mensbeeld wat een seculiere hulpverlener zou kunnen hebben.

Een respondent haalt in dit verband de doopbelofte aan: *“Ouders hebben het gezag over hun kinderen en de plicht vanuit de doopbelofte. De ouders van onze bewoners zijn daarin onmachtig, wij hebben het overgenomen. Vanuit de doopbelofte heb je dus als reformatorisch medewerker een gezagsdragende functie en plicht t.ov. je cliënt. Dat is de kern van de reformatorische zorg.”*

Het verschil blijkt vooral hierin te liggen dat reformatorische hulpverleners gedrag en houding van cliënten koppelen aan de ziel, het geestelijk leven van de cliënt. Destructief of ongewenst gedrag wordt dan bijvoorbeeld gekoppeld aan zonde. Cliënten worden hier ook op aangesproken door betreffende hulpverlener. *“Ook deze cliënten hebben een ziel.”*

Een respondent vertelde dat ‘het geneigd tot alle kwaad zijn’ geen rede mag zijn om je als slachtoffer op te stellen. Deze respondent haalt dan bijvoorbeeld de gelijkenis van de talenten⁷⁸ aan: *“de cliënt moet op zeker moment zijn verantwoordelijkheid nemen, zijn kruis dragen.”*

Een ander specifiek kenmerk van de reformatorische hulpverlener blijkt ‘de lange adem’ te zijn. Hiermee wordt bedoeld: het heel lang doorgaan met cliënten, het niet snel opgeven. Een werker in antwoord op bovenstaande vraag over het reformatorische aspect aan mensbeeld: *“Dat je een lange adem hebt, niet snel opgeeft vanuit het eerder genoemde mensbeeld. Dat ieder mens voor God waardevol is. De mens naar Gods beeld geschapen, na de zondeval zijn daar vonkjes van over (Calvijn). Het Oude Testament toont dat God Zijn volk ondanks alle overtredingen steeds weer opzoekt. God is altijd op zoek om de relatie te herstellen. De genade van God houdt niet op, pas met de dood. Als God zo naar mensen is, wie ben ik dan om hen af te schrijven?”*

Op de vraag of er een grens is en zo ja, waar deze grens dan is, antwoord een respondent: *“Als het je eigen professie te boven gaat, moet je de cliënt goed doorverwijzen”.*

5.2.4 Waaraan de cliënt merkt dat de reformatorische hulpverlener dit mensbeeld heeft

Dit is naast de laatste, misschien ook wel de belangrijkste vraag in het hoofdstuk mensbeeld. Vier respondenten geven aan dat in de manier waarop zij de cliënt bejegenen hun mensbeeld terug is te zien. Onder deze bejegening vallen volgens deze respondenten: een liefdevolle, respectvolle houding, aardig zijn voor cliënten, afspraken altijd nakomen, niet de kantjes eraf lopen, persoonlijke aandacht geven, steunen wanneer iemand het moeilijk heeft en luisteren. Twee respondenten geven aan dat het

⁷⁷ Beroepscode SPH. Phorza (2005). Beroepsorganisatie voor professionals in sociale en pedagogische functies. <http://pdf.swphost.com/phorza/bss.pdf>.

⁷⁸ Bijbel. Lukas 19: 11-27.

voor sommige cliënten door niveau of belevingswereld niet mogelijk zal zijn om iets te merken van wat de hulpverlener motiveert tot dit werk. Twee andere geïnterviewden geven aan dat bij bejegening ook een confronterende houding hoort: cliënten worden aangesproken op hun verantwoordelijkheid om zelf aan de slag te gaan en aangezet tot actie. Maar, zo stelt een respondent: *“Confronteren is ook liefde. Christus sprak mensen vanuit bewogenheid en liefde aan op wat niet goed was.”*

Persoonlijke aandacht kan door cliënten herkend worden als ze voelen dat er ruimte is voor een gesprek, voelen dat ze er mogen zijn. Tijd en aandacht voor de cliënt is ook zichtbaar in het kleinschalig wonen. Een groepsbegeleidster uit de psychogeriatric zag in haar stage in een seculiere instelling dat daar de groepen veel groter waren dan de groep van zes of acht cliënten die ze nu begeleidt: *“cliënten worden echt beter van meer aandacht. Hoe groter de groep, hoe meer onrust.”*

Bij Agathos worden zaken als respect en accuratesse van de psychosociaal hulpverleners ook positief gewaardeerd in eindevaluaties met cliënten. Agathos stelt cliënten in het eind-evaluatieformulier dan ook expliciet de vraag wat zij van de reformatorische identiteit hebben gemerkt tijdens het hulpverleningsproces. Een medewerker van Agathos geeft aan dat zij cliënten in het bestand hebben die bewust kiezen voor Agathos omdat ze de ervaring hebben dat reformatorische hulpverleners meer betrokken en harde werkers zijn.

Ook uiterlijk speelt een rol bij het herkenbaar zijn van het mensbeeld van reformatorische hulpverleners. Drie respondenten zijn hier heel specifiek over, zij noemen bijvoorbeeld net taalgebruik zoals met ‘u’ aanspreken en niet vloeken. Ook worden genoemd: het dragen van een rok, een voorbeeld zijn in houding en alle cliënten bij naam kennen en groeten.

Twee geïnterviewde hulpverleners noemen genieten en plezier beleven als voorbeeld van wat cliënten merken van hun mensbeeld. Concreet vertaalt zich dit in complimentjes geven, een ongedwongen omgang, grappen maken met cliënten en humor gebruiken in de gesprekken. Eén van deze respondenten heeft het credo: *“besproei de planten maar niet het onkruid.”* Mede door het gebruik van humor, kwinkslagen en heel paradoxale uitspraken in de begeleidingsgesprekken daagt deze hulpverlener cliënten uit tot nadenken.

Citaat:

“Confronteren is ook liefde. Christus sprak mensen vanuit bewogenheid en liefde aan op wat niet goed was.”

respondent

De geïnterviewden willen op een gelijkwaardige manier met hun cliënten omgaan. Drie van hen geven dit woord expliciet aan, in totaal zeven respondenten doen uitspraken over een omgang met cliënten vanuit een houding van gelijkwaardigheid. Men laat de cliënt in zijn waarde en gaat als het ware naast hem staan. Een respondent noemt het voorbeeld van een dame die onder haar rok friemelde (zelfbevrediging) in aanwezigheid van andere mensen. *“Uit respect voor de cliënt probeer je dan telkens toch die rok weer naar beneden te trekken en bijvoorbeeld iets anders geven waar ze aan kan friemelen. Het blijven normale mensen zoals als jij en ik.”*

Het naast de cliënten staan, uit zich ook in het aangaan van het gesprek. Bijvoorbeeld over zondig of fout gedrag. Eén respondent gaf aan dat hij daarbij geen zelfkritiek

schuwt: *“Als de cliënt iets verkeerd doet, ga ik daarover in gesprek. Niet om de zonde breed uit te meten maar wel om te benoemen dat het niet goed is. Ik ben geen doemprediker, leg de zonden niet onder een vergrootglas. Als ik zelf iets fout doe, bijvoorbeeld boos reageren, ga ik hierover ook in gesprek met betreffende cliënt en dan benoem ik ook dat mijn gedrag fout was.”*

Reformatorische cliënten merken vooral wat het inhoudt om te maken te hebben met een reformatorisch hulpverlener als het gaat om geloof en geestelijke zaken. *“Je probeert af te dalen naar een dieper niveau met reformatorische of christelijke cliënten”,* aldus een geïnterviewde. Hoewel ze gelooft dat seculiere hulpverleners ook eerlijk, betrouwbaar en betrokken zijn, kan het tussen reformatorische cliënten en hulpverleners dieper gaan: *“je ziet het ook als een extra verantwoordelijkheid om stil te staan bij geestelijke zaken”.*

In de psychosociale thuiszorg wordt de Bijbel ook als basis of bron gebruikt in terminale situaties en opvoedingssituaties. Een psychosociaal medewerker benoemt dat hierin het anders zijn van de reformatorische hulpverlener ligt dat men op deze momenten inspiratie krijgt uit het geloof, die doorgegeven kan worden aan de cliënt.

Een ander: *“Ik wil de liefde doorgeven die ik zelf bij God merk.”* Deze hulpverlener vertaalt dit concreet in avondsluitingen waarbij ze daarop in gaat. Ook worden er bijvoorbeeld schilderijen of gedichten over geestelijke zaken opgehangen in de gangen en komt het onderwerp van de avondsluitingen weer ter sprake in individuele gesprekken. Bij deze gesprekken over geestelijke zaken komt volgens verschillende geïnterviewden veel los, zowel in groepsverband als individueel. Na het eten wordt bij een groep op De Schutse uit een dagboek gelezen. Hierover wordt soms nog nagepraat. Maar ook in moeilijke situaties wordt op God gewezen door de hulpverlener die we hierover spraken. *“Je kunt de cliënt er op wijzen dat Hij kan helpen als niemand dat kan. Niet om Hem voor het laatst te houden, maar Hij heeft wel het laatste woord.”*

Volgens een respondent kunnen reformatorische cliënten zaken eerder begrijpen als je als hulpverlener inhoudelijk kennis van zaken hebt, dingen kunt aanwijzen of uitleggen aan de hand van de Bijbel. Een medewerker die voorheen heeft gewerkt bij een algemene instelling, merkt ook een verschil. In de groep waar zij toen werkte, zaten ook cliënten met een reformatorische identiteit. Deze cliënten konden daar moeilijk spreken over hun identiteitsvragen. In reformatorische setting kan dat wel. *“Er is hier (bij de RST) echt contact mogelijk tussen de hulpverlener en de cliënt over het geloof.”*

Citaat:

“Ouders hebben het gezag over hun kinderen en de plicht vanuit de doopbelofte. De ouders van onze bewoners zijn daarin onmachtig, wij hebben het overgenomen. Vanuit de doopbelofte heb je dus als reformatorisch medewerker een gezagsdragende functie en plicht t.o.v. je cliënt. Dat is de kern van de reformatorische zorg.”

respondent

5.3 Visie

5.3.1 Kennis van de visie van de instelling

Van de 21 respondenten kennen 14 personen de visie van de instelling uit het hoofd of kunnen deze in eigen woorden weergeven. Zes respondenten hebben de visie wel eens gelezen maar weten de inhoud niet meer te vertellen. Eén respondent heeft geen idee wat de visie van de instelling is.

De medewerkers van de Schutse benoemen dat ze niet bij de Schutse mochten komen werken als ze niet instemden met deze visie. Aspirant-medewerkers moeten deze eerst ondertekenen alvorens ze aangenomen kunnen worden.

Twee respondenten melden dat zij zich verwant voelen met de visie van de instelling waar zij werken en dat zij ook in de praktijk merken dat de visie gedragen wordt door de medewerkers. Het betrof hier medewerkers van de stichting Ontmoeting en van Adullam.

Van twee andere respondenten vernamen wij dat zij de door de instelling omschreven visie niet terugzagen in de praktijk. Eén van deze respondenten werkte bij de Driemaster en had het idee dat de visie van de Driemaster niet erg bekend is bij de medewerkers.

Uit de uitspraken van medewerkers over de visies blijkt dat hierin termen terugkomen uit het onder reformatische hulpverleners bestaande mensbeeld. Het gaat dan om de mens als schepsel van God, het handelen op grond van de Bijbel en de drie formulieren van Enigheid, verantwoordelijkheid tot en afhankelijkheid van God, de link tussen lijden en zondeval, de waarde van het leven en een respectvolle benadering van de cliënt.

5.3.2 Welke betekenis respondenten geven aan de beschreven visie van de instelling

In antwoord op deze vraag geven drie respondenten aan dat het beschrijven van een visie van belang is voor een instelling om het handelen te verantwoorden, om ervoor te zorgen dat er eenduidig gewerkt wordt door de medewerkers; een beschreven visie geeft houvast. De overige respondenten geven zeer uiteenlopende antwoorden. Een selectie:

Twee medewerkers van Siloah zien de door Siloah beschreven visie niet terug in de praktijk, waardoor het visiedocument volgens hen zijn waarde verliest. Ze zouden willen dat er veel meer handen en voeten aan gegeven wordt aan de vertaling van de beschreven visie naar het handelen en keuzes maken op de werkvloer. De visie zou meer geïntegreerd moeten worden in de dagelijkse praktijk.

De waarde van de beschreven visie komt volgens een aantal respondenten met name tot uiting in de zielszorg. Een respondent: *“Onze zorg gaat verder, reguliere instellingen zijn er voor het lichaam en de geest, wij kijken ook naar de ziel. Wij houden langer vol, we gaan dieper, een ander stopt waar wij doorgaan. Ik denk dat dát kwaliteit is. Doordat je dieper gaat, voelt de cliënt zich veilig, in zo’n open relatie is alles bespreekbaar.”*

Een ander aspect dat meerdere keren genoemd wordt, is de zorg rondom het levenseinde, er wordt hoog gescoord op de betekenis van zorg en hulp bij levensvragen en daar waar het stervensbegeleiding betreft.

De meeste respondenten zijn terughoudend met het doen van kwaliteitsuitspraken in relatie tot de beschreven visie van de instelling. Men denkt wel dat de gemeenschappelijk reformatische visie van cliënt en hulpverlener bijdraagt aan een betere voortgang van de hulpverlening. Het gaat hier om gedeeld begrip (zie paragraaf 3.4). Een hulpverlener van de RST: *“Als de cliënt dezelfde achtergrond heeft als de hulpverlener, is er herkenning, je hebt eerder vertrouwen. Je begrijpt elkaar, cliënten zijn opener als ze merken dat je dezelfde achtergrond hebt. De problematiek speelt soms ook op dat punt (bedoeld wordt het geloof). Je kunt ook vragen naar wat het geloof kan betekenen in of bij de bestaande problemen. Er zijn mensen die eerst een reguliere hulpverlener hadden, maar later zijn overgestapt naar de RST vanwege de identiteit. Ze kregen bijvoorbeeld een hulpverlener in huis die geen net taalgebruik had en noemde activiteiten (bijvoorbeeld bezoek*

aan een pretpark) voor de kinderen die niet aansloten bij de visie van ouders. De cliënt voelt dat de hulpverlener hem begrijpt. Dat geeft meerwaarde."

Een respondent ziet een absolute meerwaarde in het gronden van je visie in de Bijbel als vast fundament, doordat de relatie met God de waarde van het leven bepaalt. Dat is een vaststaand gegeven wat richting geeft aan het handelen. De drie directieleden die wij geïnterviewd hebben zien de visie van hun instelling vooral als het bestaansrecht van de door hen bestuurde instellingen. Maar ook twee andere respondenten geven aan dat het een meerwaarde is dat de waarden en normen duidelijk te herleiden zijn naar de Bijbel én dat de medewerker hierop kan worden aangesproken.

Eén medewerker gaat in op de betekenis van instellingen met een reformatorische visie in historische context: *"Er is behoefte aan dit soort identiteitsgebonden instellingen ontstaan in het verleden, vanuit secularisering en ontzuiling van de maatschappij (zie ook paragraaf 1.2 en 3.2). Visie dient niet alleen als uitgangspunt voor medewerker, maar ook voor de organisatie. Dit houdt in: identiteitsgebonden zorg leveren aan de identiteitsgebonden cliënt. Vanuit deze gemeenschappelijke visie is het verrijkend om binnen deze context te werken."*

Citaat

"Het is lastig om een goede instelling te zoeken voor reformatorische cliënten. Bij een wedstrijd van Ajax ga je ook niet een shirt van Feijenoord lopen."
respondent in gesprek met zorgkantoor

5.3.3 Waarin deze visie verschilt van een visie van een andere instelling voor dezelfde doelgroep

Drie respondenten geven aan dat zo op het eerste gezicht misschien geen verschil zichtbaar zou zijn in de dagelijkse zorg en hulp voor iemand die in zowel een reformatorische als in een andere instelling een dag mee zou werken. Maar, als men langer meeloopt zal het verschil gemerkt worden in de gemaakte keuzes door de hulpverlener. Een respondent benoemt dat een zo duidelijk identiteitsgebonden afgebakende visie richting geeft, er is geen discussie mogelijk over bijvoorbeeld de waarde van het leven. In andere instellingen zijn die discussies er vaak wel. Doordat men meegaat met de maatschappelijke trends, moet de visie in een seculiere setting constant bijgesteld worden. Een reformatorische visie is een fundament. Het verschil zit er volgens deze respondent vooral in dat de visie van een reformatorische instelling zijn wortels heeft in de Bijbel, en niet in de nieuwste ontwikkelingen in de maatschappij.

In drie instellingen wordt aangegeven dat de inspectie en/of huisarts opmerkt dat deze reformatorische instelling opvalt door de gedrevenheid van medewerkers. Men gaat tot het uiterste vanuit een Bijbelse opdracht. Concrete verschillen die volgen uit een reformatorische visie t.o.v. een algemene setting zijn te zien in zaken die ook omschreven worden in hoofdstuk 7. We hebben het dan over zaken als bidden, bijbellezen, zingen, muziekkeuze, geen televisie, niet vloeken, huisregels, keuze voor activiteiten enz. Een medewerkster van Siloah vertelde dat in het gezinsvervangend tehuis waar zij werkt gespreksonderwerpen als kermis en carnaval genegeerd of afgekappt worden.

Een ander verschil wat direct volgt uit de visie op (de waarde van) het leven is de zorg rondom het levenseinde. In een reformatorisch setting als verpleeghuis Salem moeten

medewerkers bij indiensttreding een verklaring tekenen waarin ze beloven geen euthanasie te zullen toepassen. Concreet uit zich dit verschil hierin dat middelen als dormicum en morfine, die bewustzijnsverlagend werken, zo min mogelijk worden gebruikt in Salem. Daarvoor in de plaats probeert men andere middelen te vinden.

Anderzijds wordt er waar mogelijk comfort geboden bij het levenseinde. Een medewerker van verpleeghuis Salem: *“Levens worden niet onmenselijk lang gerekt en een cliënt mag menswaardig overlijden. Je merkt aan iemand die gaat overlijden/ in een stervensproces verkeert dat ze niet meer willen eten en drinken. Sonde wordt dan ook niet meer gegeven. Dan kan het zijn dat het lichaam het vocht niet kwijt kan en het bijvoorbeeld achter de longen gaan zitten.”*

In Salem wordt er bij mensen boven de 65 jaar niet meer gereanimeerd omdat, zo stelt men, de overlevingskans op die leeftijd minder groot is. In Huize Winterdijk wordt er in principe wel gereanimeerd, tenzij de cliënt zelf heeft verklaard niet meer gereanimeerd te willen worden.

Citaat:

“De betrokkenheid van medewerkers op cliënten is groot.”

respondent

5.3.4 Hoe het verschil duidelijk gemaakt wordt aan een buitenstaander

Aan cliënten die zich aanmelden wordt bij het kennismakingsgesprek al kenbaar gemaakt dat in deze instellingen gewerkt wordt vanuit een afgebakende identiteit. Bij Agathos, waar in principe alle hulpvragers geaccepteerd worden ongeacht kerkelijke achtergrond, vertelt de medewerker dan over de visie van Agathos. Bij niet-christelijke cliënten gaat men soms ook in op het geloof in God. Het is afhankelijk van de persoon hoeveel daarover verteld wordt. Meestal blijft het in eerste instantie bij algemene dingen zoals het geloof in Gods bestuur van het leven. Deze duidelijkheid bij “de poort” schept ruimte om, ook in het latere proces, over die dingen te praten.

Een directeur zet uiteen wat volgens hem het verschil is tussen een identiteitsgebonden instelling en een reguliere instelling voor dezelfde doelgroep: *“De bewoners herkennen elkaar hier. Ze zijn het eens over dingen als bezoek op zondag, geen T.V, geen bingo, dat is hier absoluut niet gebruikelijk. Een huis met gelijkgezinden kan voorkomen dat mensen eenzaam worden. Maar ook hier moeten bewoners werken aan relaties. Als een bewoner uit Huize Winterdijk nu overgeplaatst zou worden naar een reguliere setting zou hij daar wellicht minder last van ondervinden dan tien jaar geleden. Dit heeft te maken met het meer en meer centraal stellen van (de wensen van) de cliënt. Maar dan nog kunnen mensen zich eenzaam gaan voelen door het missen van aansluiting bij medebewoners. De clustering van identiteit maakt dat mensen minder eenzaam zijn. In Winterdijk vormen de bewoners en het personeel één groep waarin niemand zich een buitenbeentje hoeft te voelen.”*

Uit het gesprek met een andere directeur komt hetzelfde naar voren: *“In een gesprek dat ik laatst had bij het regionale zorgkantoor werd gezegd dat men blij was dat de Schutse bestond omdat men het lastig vond een goede instelling te zoeken voor reformatorische cliënten.”* Deze respondent trekt een parallel met de voetbalwereld: *“Bij een wedstrijd van Ajax ga je ook niet in een shirt van Feijenoord lopen.”*

Volgens één respondent begint het verschil tussen reformatorisch en andersdenkend al bij de personeelswerving. Deze respondent haalt Philadelphia aan als voorbeeld. *“Phila-*

delphia is christelijk maar verwoordt weinig vanuit een bijbelse visie. De medewerkers zijn bijna allemaal buitenkerkelijk. In de geboden hulp is zelfbepaling hip, er is T.V en cliënten hoeven niet naar de kerk. Als er een reformatorische cliënt daar geplaatst wordt, komt er niets terecht van de godsdienstige vorming."

5.3.5 Hoe de werker vorm geeft aan deze visie en wat dit betekent voor de hulpverlening

De antwoorden die op deze vragen gegeven werden varieerden van organisatiebreed tot in het kleinste detail gericht op één cliënt.

Ook hier kwamen weer de antwoorden naar voren zoals die al vaker benoemd zijn: Bijbellezen, bidden, zingen, muziek en literatuurkeuze, bezoek aan geestelijke verzorger, Bijbelkringen, kledingregels etc. Hier komen we in hoofdstuk 7 op terug.

Op cliëntniveau zit de vormgeving van de visie in de praktijk soms in kleine dingen, waarvan twee voorbeelden: Een ernstig beperkte bewoner van Siloah heeft sinds kort een spraakcomputer waarop hij een psalm aan kan tikken. Op deze manier kan deze bewoner nu ook actief deelnemen aan de avondsluitingen. Toen er een bewoner ziek was, wees hij een 'treurpsalm' aan.

Een ander voorbeeld: Een reformatorische medewerker werkt regelmatig in een niet-christelijk gezin waar vaak de T.V. aan staat. In eerste instantie laat ze dat zo, het is de keuze van de cliënt. Toen echter het zoontje van zes jaar waar zij bij was naar geweldadige programma's zat te kijken en daar erg druk en agressief van werd, heeft ze haar eigen visie op dit soort programma's ter sprake gebracht, waarbij ze teruggreep op haar eigen Bijbelse waarden en normen. Op die manier werd de bewustwording bij de moeder op gang gebracht: "zie je wat er gebeurt met dit kind door dit programma?" Naar aanleiding van dit voorval heeft deze hulpverlener de moeder geholpen om regels op te stellen voor het televisiegebruik van haar kinderen.

Een aantal respondenten is kritisch over de manier waarop de instellingen waar zij werken de visie vertalen in de praktijk. Een punt van aandacht is volgens een respondent de mate waarin door instellingen keuzes gemaakt worden voor de cliënt op basis van de instellingsvisie: "voor uiterlijke dingen kan dit goed zijn, omdat cliënten zelf niet in staat zijn om hun grenzen en hun wil hierin te bepalen. Een keuze maken voor wat betreft geestelijke zaken zoals het afleggen van belijdenis vindt ze een stap te ver gaan. Dit kan een instelling niet doen."

Een ander punt van kritiek is de keuze voor een Statenvertaling in plaats van een kinderbijbel, of een te strak vast houden aan een invulling voor de avondsluiting instellingsbreed zonder daarbij goed te kijken of het ook aansluit bij het niveau van de cliënten op de verschillende groepen. Een dove, verstandelijk beperkte cliënt kan bijvoorbeeld niets met het gesproken woord. Dan moet er wel ruimte zijn binnen de instelling om met afbeeldingen te werken.

Een respondent geeft de wens te kennen dat de visie op levenseinde en allerlei gedragscodes die gerelateerd zijn aan de visie van de instelling veel meer zichtbaar zouden moeten zijn in de praktijk. Een valkuil is dat de invulling die werkers geven aan de visie, indien dit niet duidelijk is afgebakend, kan leiden tot meningsverschillen binnen teams waarin teamleden participeren uit veel verschillende kerkverbanden. Een respondent heeft hierover onenigheid meegemaakt binnen het team.

We kijken nog even naar hoe er organisatiebreed geprobeerd wordt om handen en voeten te geven aan de visie. Bij Siloah is eens in de twee jaar een avond over identiteit en wat je daar als medewerker op de werkvloer mee kunt doen. Aan de orde komen

bijvoorbeeld manieren en materialen die de hulpverlener kunnen helpen om het Woord over te brengen aan cliënten tijdens avondsluitingen. Huize Winterdijk probeert bewoners te stimuleren tot sociaal leven. Mantelzorg tussen bewoners onderling komt hier voor. Vanuit de leiding is met binnen Huize Winterdijk alert op ‘kerkmuren’: *“Ik wil hier geen brandjes of twistgesprekken omtrent kerkelijke zaken, wel goede gesprekken. Het ene kerkgenootschap mag niet neerkijken op het andere.”*

In de meeste door ons bezochte instellingen is er bij teamvergaderingen en personeelsbegeleiding aandacht voor identiteit. Er wordt gebeden voor of met het team. Bij Agathos schuift eens per maand een ambtsdrager uit één van de betrokken kerken aan bij het multidisciplinair overleg. Er wordt echter weinig gedaan aan het ter sprake brengen van identiteitsgebonden vraagstukken of problemen d.m.v. casuïstiek.

Citaat:

“Wanneer iemand een houseparty zou bezoeken of mee zou doen met de Gay Pride, dan zou ik daar zeker wel het gesprek over aangaan.”

respondent

5.4 De betekenis die het werken vanuit een reformatorische identiteit voor de cliënt heeft

We hebben alle 21 respondenten gevraagd naar de betekenis van de reformatorische identiteit voor hun cliënten. De antwoorden waren heel divers. Tien van de ondervraagden waren van mening dat het voor hun cliënten heel prettig is dat de sfeer op de groep overeenkomt met dat wat cliënten van huis uit gewend zijn.

Drie medewerkers uit de psychogeriatric hadden de indruk dat er in hun instelling minder BOPZ maatregelen⁷⁹ worden toegepast en/of minder onrustmedicatie wordt gebruikt. Vier respondenten dachten dat het vertrouwen in het slagen van de hulpverlening groter was doordat ze dezelfde identiteit hebben als de cliënt. Twee respondenten uit de gehandicaptenzorg merkten op dat, wanneer ze hun instelling vergeleken met een seculiere instelling er in hun instelling, meer personeel op de groep staat. De drie medewerkers van Agathos en een medewerker van Ontmoeting gaven aan dat zij langer dan andere hulpverleners doorgaan met de hulpverlening aan hun cliënten. De medewerker van Ontmoeting gaf daarvoor de volgende reden: *“Het Oude Testament toont dat God Zijn volk ondanks alle overtredingen steeds weer opzoekt. God is altijd op zoek om de verbroken relatie te herstellen. Gods genade houdt niet op, pas met de dood. Als God zo naar mensen kijkt, wie ben ik dan om hen af te schrijven?”* Ook twee andere respondenten merkten op dat men langer doorgaat met cliënten doordat men een andere visie op het leven heeft. Het leven van een oudere of iemand met een handicap is net zoveel waard als ieder ander leven. De medewerkster van het schippersinternaat dacht dat deze kinderen mogelijk meer waarden en normen meekrijgen dan in een seculier schippersinternaat. Vier respondenten waren van mening dat het verantwoordelijkheidsgevoel en het plichtsbef van een reformatorische hulpverlener groter is dan dat van een niet reformatorisch hulpverlener. Twee van hen gaven daarvoor als reden op dat elk mens straks verantwoording af moet leggen aan God.

Niet iedere respondent zag de reformatorische identiteit als meerwaarde voor de cliënt. In hoofdstuk 7 noemen we twee voorbeelden uit de gehandicaptenzorg waaruit blijkt dat cliënten door bepaalde regels vanuit de instelling beperkt werden in het doen van bepaalde activiteiten zoals het niet mogen luisteren naar muziek met ritmes erin of bepaalde activiteiten die op zondag niet gedaan mogen worden.

⁷⁹ D.m.v. de wet BOPZ (Bijzondere Opnemingen in Psychiatrische Ziekenhuizen) kunnen in bepaalde instellingen zoals een instelling voor psychogeriatric of gehandicapten zonder toestemming van de cliënt vrijheidsbelemmerende middelen of maatregelen worden toegepast.

Citaat:

“Er werkte hier laatst een onchristelijke uitzendkracht. Ze kreeg een bewoner niet uit bed kreeg omdat ze het ochtendgebedje van deze cliënt niet kende.”

respondent

5.5 Samenvatting

Het mensbeeld van de respondenten bestaat daaruit dat ze de mens zien als een schepsel van God, als medezondaar voor God en als gelijkwaardig aan henzelf. Voor de begeleiding van de cliënten betekent het dat ze de cliënt met respect benaderen, ruimte creëren voor de mogelijkheden van de cliënt en hen wijzen op God en de Bijbel. Kenmerkend voor de reformatorische hulpverlening is volgens de respondenten dat de hulpverlener ook kijkt naar het geestelijk leven van de cliënt, ‘afdalende naar een dieper niveau’ en dat men lang doorgaat met cliënten. Dat de cliënt een reformatorische hulpverlener heeft kan hij/zij merken aan de aandacht, het betrouwbaar zijn, het uiterlijk, de gelijkwaardige benadering en de aandacht voor de geestelijke dimensie van de hulpverlener.

Van de 21 respondenten kennen 14 personen de visie van hun instelling en kunnen deze ook verwoorden. Zeven respondenten kunnen dat niet. De beschreven visie van de instelling zorgt voor houvast. Niet iedereen is tevreden met de visie van de instelling, sommigen wensen dat deze verder uitgewerkt zou worden. De beschreven visie zorgt ook voor ‘gedeeld begrip.’ Directieleden benoemen dat de beschreven visie belangrijk is voor het bestaansrecht van de instelling. Omdat men vanuit die visie werkt hoeft er bijvoorbeeld geen discussie gevoerd te worden over de waarde van het leven. De zorg voor het levenseinde verschilt van die in een reguliere setting. Kenmerkend is ook de gedrevenheid van de hulpverleners. Eén respondent vindt dat de uitwerking van de visie een stap te ver gaat. De visie wordt organisatiebreed op verschillende manieren vorm gegeven. Voor cliënten kan het van grote betekenis zijn dat de identiteit van de instelling hetzelfde is als wat ze van huis uit gewend zijn. Sommige medewerkers noemen dat er in hun reformatorische instelling meer personeel op de groep staat dan in een reguliere instelling. Ook hebben medewerkers uit de psycho-geriatrie de indruk dat er minder vrijheidsbeperkende maatregelen worden toegepast. Niet iedere respondent ziet de reformatorische identiteit als meerwaarde voor de cliënt.

Hoofdstuk 6

Personeelsbeleid van de instellingen

6.1 Inleiding

De uitdrukking ‘personeel is de drager van je identiteit’ geeft aan hoe belangrijk dit onderwerp is. In dit hoofdstuk geven we weer op welke manier de identiteit van de medewerker getoetst wordt, wat er doorslaggevend is voor het aannemen van een medewerker en of er sprake is van beïnvloeding van het privéleven van de medewerker. Verder gaan we in op het verantwoordelijkheidsgevoel en het plichtsbesef wat veel medewerkers hebben.

In dit hoofdstuk gaan we in op de deelvragen 2 en 3:

Deelvraag 2: In hoeverre zijn de bij deze instellingen werkzame reformatische hulpverleners inhoudelijk op de hoogte van de door deze instellingen beschreven visie of identiteit en wat is hun eigen mensbeeld en visie?

Deelvraag 3: Hoe is de identiteit vertaald naar of zichtbaar in de dagelijkse praktijk of het concreet methodisch handelen van de geboden zorg of hulpverlening?

6.2 Personeelsbeleid

6.2.1 Of de identiteit van de medewerker getoetst wordt bij het aannamebeleid

Alle 21 respondenten gaven aan dat er tijdens hun sollicitatie aandacht werd besteedt aan identiteit. Bij sommige instellingen, zoals bijvoorbeeld Huize Winterdijk, werd er van tevoren een document over identiteit⁸⁰ naar de sollicitant opgestuurd. Bij Stichting Ontmoeting en bij de Vluchtheuvel wordt er in een apart gesprek alleen aandacht besteedt aan de reformatische identiteit. De teamleider die wij daarover spraken gaf aan waarom hij het zo belangrijk vindt dat medewerkers werken vanuit een reformatische identiteit: *“Je kunt 100 dominees in het bestuur hebben maar als het van de hulpverleners alleen maar vorm is, dan heb je nog niets.”* Deze medewerker heeft dat vooral ervaren bij bezoeken aan de Keileweg in Rotterdam; *“Daar kom je alles tegen: seks, drugs, mishandeling, onderdrukking. Je voelt daar een strijd tussen het goed en het kwaad.”* Hij geeft aan dat het in zulke situatie heel belangrijk is om je werk biddend te mogen doen. Aan sollicitanten bij Ontmoeting wordt gevraagd of ze in kunnen stemmen met de identiteitsnota⁸¹. Maar het instemmen met de nota is niet voldoende. *“We zoeken naar mensen die een betrokkenheid op het geloof en op God hebben. Op het Hoonbeeck College zeiden ze wel eens: als je bij Ontmoeting stage loopt moet je bekeerd zijn. Dat is niet zo maar het is ook niet genoeg als je kerkelijk meelevend bent. Ken je de Heere of is daar een verlangen naar?”*

⁸⁰ Document Identiteit
Huize Winterdijk,
februari 2008

⁸¹ Stichting Ontmoeting,
Identiteitsnota,
2003

6.2.2 Hoe het bewust handelen vanuit de identiteit wordt onderzocht

In sommige instellingen wordt er diep doorgevraagd op de identiteit van de sollicitant, in andere instellingen gebeurt dat oppervlakkiger. De twee groepsbegeleiders van Huize Winterdijk die we daarover spraken hadden zich beiden goed voorbereid op hun sollicitatiegesprek maar gaven allebei aan dat ze het gesprek tegen vonden vallen; ze hadden verwacht dat er dieper op identiteit doorgevraagd zou worden. Acht respondenten voeren vanuit hun functie regelmatig sollicitatiegesprekken. Bij de meeste instellingen wordt de identiteit getoetst door vragen te stellen over geloofszaken, zoals de Doop, belijdenis doen en het Avondmaal of door de sollicitant casussen voor te leggen.

Citaat:
“Veel dingen doe je onbewust.”
respondent

6.2.3 Of het behoren tot een bepaald kerkverband doorslaggevend is voor het aannemen van een medewerker

De acht respondenten die regelmatig sollicitatiegesprekken voeren gaven aan dat het behoren tot een bepaald kerkverband niet doorslaggevend is voor het aannemen van een medewerker.

De Vluchtheuvel is een instelling die uitgaat van de Gereformeerde Gemeenten. Het behoren tot een bepaald kerkverband, anders gezegd 'bordje op de kerkdeur' is daar niet doorslaggevend voor het aannemen van medewerkers. Bij de Vluchtheuvel worden medewerkers aangenomen uit de breedte van de reformatorische kerken. *"De identiteit moet van binnenuit beleefd worden."* Ook bij Ontmoeting is het bordje op de kerkdeur niet doorslaggevend. Men kijkt daar of de toekomstige medewerker in de bandbreedte van de reformatorische achterban past. Begrijpt iemand uit de Oud Gereformeerde Gemeente iemand die lid is van een pinkstergemeente en andersom?

Dat het soms moeilijk is om medewerkers te krijgen uit de achterban vertelt de directeur van Huize Winterdijk ons. *"Als je in tijden van krapte medewerkers aanneemt die niet zo goed binnen de identiteit passen betaal je daar later de rekeningen voor."* Hij geeft aan dat het zeker voor zorgfuncties belangrijk is om mensen aan te nemen die goed bij de identiteit passen. *"Het personeel is de drager van je identiteit. Als je dat de vrije hand geeft, heb je ook niets meer te zeggen naar de overheid toe."* Dat de vijver waarin gevisd wordt klein is, ervaart men ook bij Agathos. Daar heeft men er op een gegeven moment voor gekozen om ook mensen aan te nemen die lid zijn van bijvoorbeeld een Gereformeerde Kerk. Dan wordt wel goed uitgevraagd hoe de medewerker ermee om gaat om in een reformatorische organisatie te werken en hoe hij of zij omgaat met de kledingregels die Agathos heeft. Volgens de rayonmanager die wij daarover spraken hoeft dat niet persé verwatering van de identiteit tot gevolg te hebben. *"Identiteit is niet gebonden aan een kerk."*

Volgens sommige medewerkers kan het behoren tot een bepaald kerkverband wel doorslaggevend zijn voor het aannemen van een medewerker. Een respondent van de Schutse vertelde bijvoorbeeld dat er tijdens haar gesprek weinig doorgevraagd werd naar identiteit. Ze kreeg de indruk dat het voldoende was dat ze lid is van de Gereformeerde Gemeenten in Nederland, dezelfde kerk als waar de Schutse vanuit gaat. Ze vond dat hier wel enige verbetering in zou kunnen komen. Bij de RST worden soms mensen afgewezen als blijkt dat ze identiteitsinhoudelijk te weinig te bieden hebben. Dat is lastig te bepalen, een gevoelig punt, vooral bij jonge sollicitanten omdat zij nog volop in ontwikkeling zijn.

6.2.4 Wat er doorslaggevend is voor het aannemen van een reformatorische hulpverlener

Uit ons onderzoek bleek dat in geen enkele instelling de identiteit doorslaggeven is dan de competenties van de sollicitant. Een respondent vertelde dat, wanneer er bij de Schutse twee sollicitanten zijn, één van de Gereformeerde Gemeenten in Nederland (waar de Schutse vanuit gaat) en één uit de Hersteld Hervormde Kerk en de laatst genoemde is kwalitatief beter, dan wordt degene uit de Hersteld Hervormde Kerk aangenomen. Ook een leidinggevende van Siloah vertelde dat een bepaald kerkverband niet voldoende is om een medewerker aan te nemen. Ze noemt de competentiegesprekken die regelmatig met medewerkers gevoerd worden. Eén van de onderdelen in dat gesprek is identiteit en daarnaast zijn er nog negen andere competenties zoals de begeleiding van de cliënt, het verzorgen en observeren van de cliënt, het omgaan met gedragsproblematiek, e.d. Alhoewel identiteit dan niet doorslaggevend is bij het aannemen van een medewerker, een medewerker heeft het wel terdege nodig in zijn of haar werk. Een

respondent van Ontmoeting zei: *“Ze weten dat je christen bent en zullen je erop bevragen, dat stukje moet je kunnen verdedigen. Je kunt hier als christen niet anoniem zijn.”* Ook in heel kleine dingen komt het naar voren. Een respondent van Siloah vertelde dat een uitzendkracht een bewoner niet uit bed kreeg omdat ze het ochtendgebedje van deze cliënt niet kende. Ook het uiterlijk van de respondent is soms van belang voor de hulpverlening aan de cliënt. Een cliënt van Agathos zei tegen één van onze respondenten: *“mijn kinderen willen niet met jou over straat als je een broek aan hebt.”*

Citaat

“Als het je eigen professie te boven gaat, moet je de cliënt goed doorverwijzen.”
respondent

6.2.5 In hoeverre er sprake is van beïnvloeding van het privéleven van de medewerker

Een rayonmanager van Agathos die we spraken over dit onderwerp vertelde dat ze bewust niet vraagt naar het privéleven van de sollicitant. *“Je hebt uiteindelijk geen zeggenschap over iemands privéleven.”* Ook bij De Vluchtheuvel wordt dit nooit aan de orde gesteld. Een medewerkster van schippersinternaat De Driemaster dacht dat het bezit van een televisie thuis wel doorslaggevend zou kunnen zijn voor het niet aannemen van een medewerker. Ook bij verpleeghuis Salem is er geen bemoeienis met het privéleven van de medewerker. *“Al kom je in een broek naar het werk, als je hier (op de werkvloer) maar in een rok loopt.”* De respondent van Ontmoeting vond het een moeilijke vraag. Hij vertelde dat wanneer iemand een houseparty zou bezoeken of mee zou doen met de Gay Pride, diegene daar zeker een gesprek over kon verwachten. De directeur van De Schutse gaf aan dat er wel bepaalde verwachtingen zijn van wat de medewerker in zijn of haar privéleven doet. *“Het is moeilijk uit te leggen wanneer je op de instelling geen T.V. hebt en thuis wel. Als je op het werk geen oorbellen draagt en je op zaterdag op de markt met knoeperts van oorbellen loopt en je komt de familie van een cliënt tegen dan kun je daar zeker wel vragen over verwachten.”*

6.3 Verantwoordelijkheid en plichtsbesef van medewerkers

Iets waar we tijdens de interviews niet naar gevraagd hebben maar wat soms wel aan de orde kwam was het onderwerp ‘verantwoordelijkheidsgevoel van medewerkers.’ Vier respondenten uitten hun zorgen hierover: de betrokkenheid en plichtsgetrouwheid van medewerkers op cliënten is groot. Als de betrokkenheid te groot wordt, kan dat spanningen geven in de verhouding begeleider- cliënt en ouder- cliënt, gaf een respondent aan. Mensen gaan te lang door en gaan over hun grenzen heen. Het geen ‘nee’ kunnen zeggen speelt hierbij een rol want als er een beroep op de medewerker gedaan wordt, wil de hulpverlener klaar staan voor de cliënt. Dit gaat soms veel te ver. Er moet naast het belang van de bewoner ook gekeken worden naar de verhouding tussen de draagkracht en de draaglast van een team. Er blijken in meerdere instellingen medewerkers te zijn die zich zo geven dat ze over hun eigen grenzen heen gaan en vervolgens uitgeput thuis komen te zitten. Een teamleider van Siloah vertelde dat ze de indruk heeft dat er in verhouding onder reformatorische hulpverleners meer klachten voorkomen dan bij andere hulpverleners. Ze noemde klachten als: burn-out, een laag zelfbeeld, onzekerheid en faalangst. Men legt de Bijbelse boodschap onbewust verkeerd uit. De zondaar krijgt alle aandacht maar tegelijkertijd blijkt men hoogmoedig te zijn. Er worden namelijk zeer hoge eisen aan zichzelf gesteld, men wil geen fouten maken en

vindt het dan ook moeilijk om hier feedback op te krijgen. Ook het eindeloos doorgaan met een cliënt kan een vorm van hoogmoed zijn: vanuit perfectionisme het niet op willen geven, het zo goed mogelijk willen doen, niet los durven laten.

Dr. A. A. de Lely, psychiater, deed in het Tijdschrift voor Psychiatrie zeer recent verslag van zijn onderzoek naar de vraag of bevindelijk gereformeerde patiënten met een depressie andere symptomen hebben dan niet-kerkelijke patiënten. Volgens De Lely scoren bevindelijk gereformeerden op alle symptomen van depressies lager dan niet-kerkelijken. Als mogelijke verklaring voor deze verschillen wijst de Eleospsychiater erop dat bevindelijk gereformeerden bij moeilijke omstandigheden minder klagen en meer (ver)dragen dan niet-kerkelijken.⁸² „Zij zien klagen als een vorm van opstand en wantrouwen tegenover Gods leiding.” Daarnaast bestaat volgens De Lely mogelijk ook een relatief sterke neiging tot het sociaal aangepast uiten van klachten: men mag of wil niet klagen.

⁸² Reformatorisch Dagblad, 2 juni 2009, interneteditie, 'Depressie bij refo niet onderschatten

6.4 Samenvatting

Bij alle medewerkers werd tijdens de sollicitatieprocedure de identiteit getoetst. Dat gebeurde op verschillende manieren. Bij sommige instellingen wordt er van tevoren een document opgestuurd over identiteit en soms wordt ook aan toekomstige medewerkers gevraagd dit te ondertekenen. In gesprekken komt het altijd aan bod, bij de ene instelling meer en de andere instelling minder. De acht respondenten die vanuit hun functie regelmatig sollicitatiegesprekken voeren zeggen dat het behoren tot een bepaald kerkverband niet doorslaggevend is voor het aannemen van een medewerker, al hebben sommige medewerkers wel de indruk dat men daardoor minder doorvraagt op bepaalde identiteitsgebonden zaken. Over de bemoeienis met het privéleven van de medewerker wordt verschillend gedacht. Sommige instellingen bemoeien zich daar bewust niet mee, bij andere instellingen heeft men wel bepaalde verwachtingen van hoe de medewerker zich in zijn/haar privé gedraagt. Reformatorische hulpverleners hebben over het algemeen een groot verantwoordelijkheidsgevoel en plichtsbesef. Daardoor gaat men soms over de eigen grenzen heen wat kan leiden tot bepaalde klachten.

Hoofdstuk 7

Praktisch werken en methodisch handelen vanuit de reformatorische identiteit

7.1 Inleiding

In paragraaf 3.2 hebben we een aantal kenmerken beschreven van de gereformeerde gezindte, zoals onder andere het gebruik van de Bijbel, bidden, kleding en de invulling van de zondag. In de interviews die we met hulpverleners uit reformatorische instellingen gehouden hebben we gevraagd in hoeverre deze kenmerken een rol spelen in hun dagelijks werk met hun cliënten. Daarnaast hebben we medewerkers bevraagd over het gebruik van methodiek in hun werk, de sfeer op de groep en de keuze die zij maken om bepaalde activiteiten te doen of juist te laten.

Het gaat in dit hoofdstuk dus om vragen en antwoorden die betrekking hebben op de deelvragen 3 en 4:

Deelvraag 3: Hoe is de identiteit vertaald naar of zichtbaar in de dagelijkse praktijk of het concreet methodisch handelen van de geboden zorg of hulpverlening?

Deelvraag 4: In hoeverre is het bovenstaand handelen van de reformatorische hulpverlener bewust of onbewust?

7.2 De rol van gebed in het dagelijkse werk met cliënten

7.2.1 Bidden met cliënten

Het gebed is een essentieel onderdeel in de reformatorische traditie. We maken onderscheid tussen het formuliergebed en het vrije gebed. Formuliergebeden worden vaak gebruikt aan het begin en einde van de maaltijd. Men bidt dan het 'Onze Vader' of de 'Bedezeang voor het eten' en aan het einde van de maaltijd het 'Dankgebed na het eten.' Vrije gebeden worden ook wel gedaan voor en na het eten en daarnaast ook in allerlei situaties gebruikt.

We hebben achttien medewerkers bevraagd over bidden in het werk. Drie medewerkers hebben we vanwege het feit dat de vraag voor hen minder relevant was geen vragen daarover gesteld.

In alle door ons bezochte residentiële⁸³ instellingen (zeven van de tien instellingen waren residentiële instellingen) wordt er voor het eten gebeden, na het eten uit de Bijbel gelezen en gedankt. Het gaat hier om instellingen voor gehandicaptenzorg, psychogeriatric, dak- en thuislozen en schipperskinderen. Wanneer cliënten dit niet meer zelf kunnen wordt er ook met hen gebeden bij het naar bed gaan en het opstaan. Sommige medewerkers gebruiken formuliergebeden, anderen kiezen ervoor om een vrij gebed te doen. Huize Winterdijk is de enige instelling waar men ervoor gekozen heeft om alleen formuliergebeden te gebruiken om daarmee de orde en regelmaat te bewaren.

Acht van de elf medewerkers uit de psychogeriatric en de gehandicaptenzorg gaven aan dat ze aan hun cliënten kunnen merken dat bidden voor hen een meerwaarde heeft. Ze noemden zaken als: bidden maakt cliënten rustiger en het heeft voor de cliënt waarde om de zaken tot God te brengen. Daarnaast heeft bidden bij deze twee doelgroepen ook duidelijk een methodische waarde, vanwege het verlies of gemis van bepaalde verstandelijke vermogens. Bidden, voor en na het eten, aan het begin en einde van de dag geeft structuur. Een medewerkster uit de gehandicaptenzorg verwoordde dit als volgt: *"na het danken weten autisten dat ze op mogen staan van hun plaats."*

In niet-residentiële instellingen neemt bidden een andere plaats in. Medewerkers uit de psychosociale thuiszorg en de psychosociale hulpverlening komen bij hun cliënten thuis of ontvangen hen op kantoor. Eén van de vier respondenten die we daarover bevraagd hebben, vertelde wel eens met cliënten te bidden (bijvoorbeeld aan het einde van een gesprek). Ze doet dit alleen als ze denkt dat de cliënt daar verder mee kan helpen. De overige drie medewerkers doen dat niet maar twee van hen zouden dat wel doen wanneer de cliënt daarom zou vragen. De vierde respondent gaf aan daar nog niet aan toe te zijn.

⁸³ Een residentiële instelling is een instelling waar cliënten 24 uur per dag, zeven dagen per week verblijven.

Een medewerker met een leidinggevende functie bij Agathos Thuiszorg gaf aan dat sommige medewerkers niet met en voor cliënten durven bidden en denkt dat het kerkverband daarin ook een rol zou kunnen spelen. Iemand van de Hersteld Hervormde Kerk doet dat misschien gemakkelijker dan een medewerker die behoort tot de Oud Gereformeerde Gemeenten, vertelde zij. Bij Agathos Thuiszorg hebben alle medewerkers kortgeleden een cursus gehad over het uitdragen van de identiteit in het dagelijks werk omdat men had gemerkt dat sommige medewerkers dit lastig vonden. Ook in de residentiële instellingen wordt gebeden op vrije momenten. Van de twaalf respondenten in residentiële instellingen geven zes medewerkers aan weleens een vrij gebed met de cliënt te doen of daarvoor open te staan wanneer de cliënt dat vraagt. Vijf van de twaalf medewerkers doen regelmatig een avondsluiting voor hun cliënten en daarbij wordt ook een vrij gebed gedaan. Meestal wordt er dan aan bewoners gevraagd waar men voor kan bidden of danken. Twee van de twaalf medewerkers geven aan dat ze het moeilijk vinden om een vrij gebed te doen.

7.2.2 Bidden voor cliënten

Naast het bidden in het directe bijzijn van de cliënten zijn er meer momenten waarop er gebeden wordt. In vier van de tien instellingen wordt er gebeden bij teamvergaderingen. In één instelling wordt dit niet gedaan en van de overige vijf instellingen is bij ons niet bekend of er gebeden wordt bij teamvergaderingen. In deze gebeden wordt er onder andere om kracht gevraagd voor het werk en voor de cliënten die zich soms in moeilijke situaties kunnen bevinden.

We hebben vijftien respondenten gevraagd of ze cliënten ook opdragen in hun persoonlijk gebed en al deze respondenten gaven aan dat te doen. Ze gaven daarvoor verscheidene redenen; bidden om kracht in moeilijke situaties, bidden om Gods zegen in het werk en bidden om geduld, liefde en wijsheid. We hebben de medewerkers ook gevraagd of cliënten er wat van merken dat de medewerkers voor hen bidden. De meeste medewerkers geven aan dat het bidden hen rustiger maakt en mogelijk merken de cliënten daar ook wat van. Eén medewerker drukte het als volgt uit: *“in het gebed mag je het overgeven op een ander Adres⁸⁴, dat maakt dat je het los kunt laten.”* Drie medewerkers gaven aan wel eens gebedsverhoring ervaren te hebben. Bijvoorbeeld bij een bewoner wiens angst werd weggenomen of bij een onrustige cliënt die na het bidden weer rustiger werd.

⁸⁴ Met deze uitdrukking wordt bedoeld dat men het tijdens het gebed neer mag leggen bij God en daardoor zelf een bepaalde rust en/of overgave ervaart.

7.3 De rol van de Bijbel in het dagelijkse werk met cliënten

Zoals we in paragraaf 3.2 al beschreven hebben, houden de bevindelijk gereformeerden zich vast aan de Bijbel, zoals deze in de reformatorische traditie wordt uitgelegd. We hebben 16 van de 21 respondenten gevraagd naar de rol van de Bijbel in hun werk. Vijf respondenten hebben we daar niet naar gevraagd vanwege het feit dat deze vraag niet paste bij de aard van hun functie. Degenen die met begeleidings- of handelingsplannen werken geven aan dat de Bijbel daarbij zeker een rol speelt, alhoewel de Bijbel er niet letterlijk naast ligt bij het opstellen van de plannen. Een medewerkster van De Schutse vertelde dat het kopje ‘godsdienstige opvoeding/ beleving’ bewust de eerste plaats inneemt in het handelingsplan omdat men dat zo belangrijk vindt, ook bij Adullam is dit zo.

In residentiële instellingen wordt er dagelijks na de maaltijd uit de Bijbel gelezen. Ook doet men in de meeste van deze instellingen een dagopening en/of een avondsluiting waarbij men naast de Bijbel soms een Bijbels dagboek of kinderbijbel gebruikt. Een medewerkster van De Schutse vertelde dat de kinderbijbel wel naast maar niet in plaats van de Bijbel gebruikt mag worden. Op groepen voor mensen met een ernstig verstan-

delijke handicap worden cd's gebruikt met kinderbijbelverhalen.

Verder geven negen van de zestien respondenten aan regelmatig met hun cliënten over de Bijbel te praten en ook letterlijk de Bijbel erbij te pakken tijdens gesprekken. Bijvoorbeeld bij de vraag of cliënten met een verstandelijke handicap belijdenis kunnen doen. Een respondent die werkzaam is in de gehandicaptenzorg vertelde regelmatig met haar cliënten over de preek te praten. De vier respondenten die in de psychosociale thuiszorg of de psychosociale hulpverlening werken gaven aan gesprekken te hebben over onder andere echtscheiding en vergeving waarbij ze de Bijbel gebruikten door een metafoor uit de Bijbel te noemen of een stuk uit de Bijbel voor te lezen wat over dat onderwerp gaat.

Eén van de medewerkers drukt de meerwaarde van het gebruiken van de Bijbel als volgt uit: "je grijpt terug op dezelfde Bron."

7.4 Praktisch werken en methodisch handelen

Dat bidden en uit de Bijbel lezen de hulpverlening nog niet reformatorisch maken geeft Siloah weer in haar zorgvisie: *"De identiteitsgebonden zorg zoals Siloah wil bieden, ligt niet alleen in de vaste gewoonten en gebruiken zoals bidden en danken bij de maaltijd, lezen uit de Bijbel en gezamenlijke kerkgang, maar komt juist ook tot uiting in het geestelijk klimaat binnen de organisatie, in de inhoud en methodiek van de zorg- en dienstverlening en de wijze waarop met ethische vraagstukken, als bijvoorbeeld rondom het levenseinde of op het vlak van intimiteit en seksualiteit, wordt omgegaan."* Op die zaken willen we in deze paragraaf wat dieper ingaan. We hebben 18 van de 21 respondenten bevraagd over deze onderwerpen.

Citaat:

"Je probeert af te dalen naar een dieper niveau met reformatorische of christelijke cliënten," "je ziet het ook als een extra verantwoordelijkheid om stil te staan bij geestelijke zaken."

respondent

7.4.1 Leefsfeer op de groep

Wanneer we het hebben over de leefsfeer op een groep is dit alleen van toepassing op residentiële en semi-residentiële⁸⁵ instellingen. Dertien van de achttien hulpverleners zijn werkzaam in zo'n instelling en hebben we daarover bevraagd. We hebben hen gevraagd hoe de leefsfeer op de groep eruit ziet en wat het verschil is met de leefsfeer in een algemene instelling. Zes van de achttien respondenten had stage- of werkervaring met dezelfde doelgroep in een algemeen christelijke instelling of een instelling die geen specifieke identiteit had. Zij konden de instelling waar ze nu werken goed vergelijken met ervaringen bij andere instellingen. De overige respondenten konden geen vergelijkingen trekken maar wel aangeven waarin de instelling waar zij werkzaam zijn verschilt van een andere instelling. Hetgeen wat door vrijwel alle respondenten werd genoemd is dat binnen hun instelling vrouwen geen broek dragen maar een rok of jurk en er geen aanstootgevende kleding gedragen wordt⁸⁶. In geen van de instellingen is een televisie aanwezig, behalve op één voorziening van Stichting Ontmoeting, deze wordt alleen gebruikt voor het journaal en verantwoorde films. Verder staat er op veel groepen klassieke of instrumentale muziek aan en op groepen voor mensen met een ernstig verstandelijke handicap luistert men ook wel kinderliedjes. Twee medewerkers

⁸⁵ Een semi-residentiële instelling is een instelling waar cliënten een gedeelte van de dag verblijven.

⁸⁶ Door enkele instellingen is dit uiteengezet in een protocol met kledingregels.

noemen ook het taalgebruik als kenmerk van een reformatorische leefsfeer. Er wordt niet gevloekt en oudere mensen worden respectvol benaderd. Vrijwel alle medewerkers zijn van mening dat er meer activiteiten georganiseerd worden voor cliënten doordat er geen televisie aanwezig is. Dat, en het feit dat er rustige muziek aan staat, maakt dat de sfeer op de groepen rustig is, volgens de medewerkers. Een medewerkster van Adullam vertelde dat de sfeer in de algemene instelling waar ze stage had gelopen zakelijker en oppervlakkiger was, *“hier is meer dynamiek en ook ruimte voor emoties.”* Op de groepen van Adullam mag er geen muziek geluisterd worden waarin duidelijke ritmes te horen zijn, terwijl bewoners daar wel heel erg van kunnen genieten, vertelde deze medewerker. Een medewerkster van De Schutse vertelde dat ze het jammer vindt dat haar bewoners (het gaat hier om mensen met een zwakke verstandelijke beperking) niet naar het nieuws op de radio mogen luisteren. Zo creëer je volgens haar een sfeer waarin mensen het stiekem doen. Ook cliënten van Adullam en Siloah mogen geen radio luisteren.

In alle residentiële instellingen wordt de zondag gezien als een rustdag. Medewerkers gaan met hun cliënten naar de kerk of luisteren naar de kerktelefoon. Er worden geen activiteiten gedaan die niet persé noodzakelijk zijn, zoals schoonmaken of kleding wassen. In de instellingen voor mensen met een handicap komt er geen bezoek op zondag. Er worden activiteiten georganiseerd als zingen en voorlezen uit de kinderbijbel. Een medewerkster van De Schutse vertelde dat het voor haar cliënten moeilijk is dat er zo weinig activiteiten op zondag gedaan mogen worden. Er mag bijvoorbeeld wel gewandeld maar niet gefietst worden door cliënten. Op de groepen waar cliënten wonen met ernstige gedragsproblematiek veroorzaakt dit onrust. *“Zondag is hier op de groep echt een hele moeilijke dag om te werken. Deze cliënten hebben elke dag fysieke actie nodig anders escaleert het tussen groepsleden. Daarnaast wordt er verwacht dat ze naar de kerktelefoon luisteren. Maar als deze cliënten hun energie niet kwijt zijn, kunnen ze dat zeker niet opbrengen. Kies je dan voor de zondagsheiliging of voor het belang van de bewoner?”*

7.4.2 Het gebruik van methodiek in het dagelijkse werk

We hebben 15 van de 21 medewerkers gevraagd naar de methodieken die zij in hun dagelijkse werk gebruiken en of deze keuze relatie heeft met hun identiteit en die van de instelling. De medewerkster van het schippersinternaat gaf aan dat daar niet met een methodiek werd gewerkt. Men werkt daar wel met handvatten die door de organisatie zelf zijn opgesteld. De overige medewerkers gebruiken allemaal één of meerdere methodieken in hun werk. Soms kan de gedachte achter een bepaalde methodiek botsen met de visie van de instelling. Dat is bijvoorbeeld het geval bij Stichting Ontmoeting, binnen deze organisatie wordt gewerkt met de methodieken Rehabilitatie en Presentie. In de nota ‘Verrast geraakt’⁸⁴ staat het volgende geschreven: *“Rehabilitatie is een methodiek die voor een groot deel aansluit bij Ontmoeting. Wat betreft missie, visie en praktijk sluit de rehabilitatie naadloos aan. Wat betreft de identiteit zijn enkele kanttekeningen te plaatsen. De kwaliteit van leven wordt binnen de identiteitsnota naast het verticale ook horizontaal bepaald. Verder gaat de rehabilitatie uit van het goede van de mens terwijl de identiteitsnota helder aangeeft de totale verdorvenheid van de mens, zonder daarbij het humane (verticale goede) uit het oog te verliezen.”*⁸⁵ Ontmoeting is overigens de enige organisatie waar men organisatiebreed met dezelfde methodiek werkt. Op de locatie Kroonheim van Adullam is het de bedoeling dat er in 2009 een methodiek ingepast gaat worden in het werk. In Huize Winterdijk en Verpleeghuis Salem worden veel methodieken gebruikt die goed aansluiten bij de ouder wordende mens, zoals Valida-

⁸⁴ Nota ‘Verrast geraakt... een aanzet tot methodisch werken binnen Ontmoeting.’

⁸⁵ Idem, pagina 11.

⁸⁹ <http://www.imoz.eu/validation/>

⁹⁰ <http://www.btsq.nl/infobulletin/rot.html>

⁹¹ <http://www.btsq.nl/infobulletin/belevingswereld.html>

⁹² http://www.klik.org/index.php?option=com_content&task=view&id=889&Itemid=102

⁹³ <http://www.heijkoop.nu/>

⁹⁴ n.a.v. het boek *'Geef me de vijf'* van Colette de Bruin

⁹⁵ <http://www.vilans.nl/smartsite.dws?id=114186>

⁹⁶ <http://www.dekontekst.nl/index.php?pagina=methodiek>

⁹⁷ 'Kleurbekennend Zorgverleners', een handleiding om zorgverleners houvast te geven om de christelijke identiteit vorm te geven in de hulpverlening. Aletta de Pater en Marja Geleijnse.

tion⁸⁹, ROT (Realiteit Oriëntatie Training)⁹⁰ en belevingsgerichte benadering⁹¹. Bij de methode Validation gaat de medewerker mee in de belevingswereld van de cliënt. Aan een medewerkster van Huize Winterdijk vroegen we of ze dat kon doen vanuit haar identiteit. Omdat je meegaat in de belevingswereld van de cliënt zeg je soms dingen die niet waar zijn. Voor sommige medewerkers voelt dat als liegen. Deze medewerkster probeert daar altijd een middenweg in te zoeken. Als een bewoner bijvoorbeeld zegt: *"ik ga mijn moeder zoeken"*, terwijl haar moeder overleden is, zegt deze medewerker: *"geef me maar een arm, dan gaan we samen op pad."* Zij en haar collega's proberen er op zo'n manier mee om te gaan dat je enerzijds mee gaat in de belevingswereld van de cliënt maar anderzijds ook niet hoeft te liegen. *"Je laat de waarheid in het midden liggen."*

Door de respondenten die in de gehandicaptenzorg werken worden de volgende methodieken gebruikt: de methode Vlaskamp (een opvoedingsprogramma voor ernstig verstandelijk gehandicapten)⁹², de methodiek van Heijkoop⁹³, de methode 'Geef me de vijf'⁹⁴, Pact (Persoonlijk Activeringsprogramma)⁹⁵, Triple C, empowerment, de systeembenadering, de methodiek van Kok, de transactionele analyse en de RET. In de psychosociale thuiszorg en de psychosociale hulpverlening wordt gewerkt met de RET, het contextuele gedachtegoed en de daaruit voortvloeiende methodiek 'Een taal erbij'⁹⁶, de transactionele analyse, cognitieve gedragstherapie, ervaringsgerichte therapie, schema-gerichte therapie, kortdurende oplossingsgerichte therapie, provocatieve coaching, en de MAM. Een medewerkster van Agathos heeft samen met een medestudent vorig jaar een eigen methodiek ontwikkeld die gericht is op het omgaan met huwelijksproblematiek vanuit een reformatorische visie⁹⁷.

We hebben medewerkers gevraagd of de keuze voor het gebruiken van deze methodieken gegrond was op hun identiteit en of ze daar een spanningsveld in ervoeren. Een respondent gaf aan dat ze uit de RET veel goeds kan halen maar dat er een God is die overal boven staat. Twee medewerkers gaven aan dat ze bewust hadden nagedacht over visies en mensbeelden achter bepaalde methodieken, de overige respondenten hadden dit niet gedaan.

Twee respondenten geven aan dat ze het contextuele gedachtegoed goed vinden passen binnen het reformatorische gedachtegoed vanwege de aandacht voor het gezin en de familie, het respect voor de ouders, de balans in het geven en ontvangen, en de aandacht voor zorg en rechtvaardigheid.

7.4.3 Keuze voor activiteiten

We hebben de respondenten gevraagd welke activiteiten ze bewust niet of juist wel doen op grond van hun reformatorische identiteit.

In veel instellingen voor psychogeriatrische cliënten of mensen met een verstandelijke handicap wordt gebruik gemaakt van de activiteit snoezelen. Bij het snoezelen wordt er gezocht naar een toegang tot de zorgbehoevende mens in zijn of haar eigen belevingswereld. Een snoezelruimte kenmerkt zich vaak door stilte of rustige muziek, dimlichten, massageapparatuur, waterbedden, lichtgevende sprieten, lavalampen, kussens en bubbelbuizen.

De twee respondenten uit verpleeghuis Salem vertelden ons dat er achter snoezelen een bepaalde gedachte zit waar veel reformatorische christenen het niet mee eens kunnen zijn. Volgens hen wordt er betekenis gegeven aan kleuren en geuren op een manier die aan New Age doet denken en waar men niet achter kan staan. In reformatorische instellingen wordt er op een beperkte manier gebruik gemaakt van snoezelactiviteiten. Ook wordt er soms een andere naam aan gegeven. In Salem noemen ze het zintuiglijke prikkeling en op De Schutse heet de snoezelruimte de R&O (Rust en Ont-

⁹⁸ Oudvaders zijn predikanten uit het verleden.

spannings) ruimte. Ook bij Siloah en Adullam doet men snoezelactiviteiten. In Huize Winterdijk heeft men geen snoezelruimte. De respondent die we daarover spraken gaf aan dat de drempel daarvoor best hoog is. Ze vroeg zich af of dat wel bij de identiteit past, zo genieten van het leven. De respondenten van Salem, Adullam en De Schutse geven aan dat de grens tussen het genieten van het snoezelen en seksualiteit moeilijk is. Daarom wordt nauw lichamelijk contact gemeden en kiest men ervoor om bijvoorbeeld alleen de handen in te smeren met bodylotion en niet het hele lichaam. Het omgaan met seksuele gevoelens van cliënten blijkt sowieso een lastig item te zijn voor de meeste respondenten. Sommigen praatten er gemakkelijk over, bij anderen moesten we echt doorvragen omdat ze waarschijnlijk enige schroom hadden om erover te praten. In de instellingen voor psychogeriatric en gehandicapten komt masturbatie ofwel zelfbevrediging vrij veel voor. Alle medewerkers die hiermee te maken hadden gaven aan dat ze eerst proberen de cliënt af te leiden door een activiteit of iets dergelijks aan te bieden. Wanneer dit niet werkt worden sommige cliënten even naar de eigen kamer gebracht zodat ze daar hun gevoelens op beperkte wijze kunnen uiten. In alle instellingen wordt er bewust voor gekozen om activiteiten te organiseren die passen bij de leefwereld en de identiteit van de cliënt. Zo gaat men bijvoorbeeld niet naar de bioscoop met cliënten, worden er in sommige instellingen (o.a. De Schutse, Adullam en Huize Winterdijk) geen films en dvd's gekeken en bekijkt men in andere instellingen (zoals Siloah en Salem) alleen films en dvd's die van tevoren zijn goedgekeurd. In Huize Winterdijk werkte men vorig jaar een maand lang aan de hand van het thema 'oudvaders'.⁹⁸ Men liet bijvoorbeeld foto's van deze mensen zien en las een preek of een levensbeschrijving voor van een oudvader. Dit bleek zo aan te sluiten bij de cliënten dat men dit jaar waarschijnlijk weer met dit thema gaat werken. Ook worden er veel activiteiten in groepsverband gedaan. Men gaat wandelen met elkaar, doet een spelletje of gaat naar een zangavond. Een respondent van De Schutse die wij daarover spraken denkt dat de zorg in die zin beter is dan in een andere instelling. Ze trok een vergelijking tussen De Schutse en een groep van Philadelphia, waar ze eerder heeft gewerkt. Ze heeft de indruk dat men daar minder met de cliënten onderneemt en meer op kantoor zit.

Citaat

"Onze zorg gaat verder. Reguliere instellingen zijn er voor het lichaam en de geest, wij kijken ook naar de ziel. Wij houden langer vol, we gaan dieper, een ander stopt waar wij doorgaan. Ik denk dat dát kwaliteit is. Doordat je dieper gaat, voelt de cliënt zich veilig, in zo'n open relatie is alles bespreekbaar."

respondent

Stichting Ontmoeting organiseert aparte kerkdiensten voor haar doelgroep. Tijdens de dienst met Pasen dit jaar waren er 120 bezoekers, het voorziet echt in een behoefte. Het gaat niet alleen om het eten wat ze krijgen maar er is ook rust en aandacht voor dat wat er wordt verteld. De drempel om naar een 'gewone' kerk te gaan wordt door deze mensen als erg hoog ervaren, omdat ze daar raar aangekeken worden. Ook respondenten die in de psychosociale thuiszorg werken, maken op grond van hun identiteit bepaalde keuzes in de hulpverlening aan hun cliënten. Eén van de medewerkers van Agathos vertelde dat, wanneer een cliënt gekozen heeft voor euthanasie, de medewerker kenbaar maakt dat ze het niet eens is met de keuze maar wel de zorg blijft leveren die de cliënt nodig heeft. Zo ook met echtscheiding: de medewerker kan

het er niet mee eens zijn maar dat is geen reden om de begeleiding te stoppen. *“Dat is je verantwoordelijkheid aan God, je kunt de mensen niet in de steek laten.”* Een andere respondent vertelde over een cliënt die fraudeerde en niet wilde dat de medewerker dat zou melden. Ook hebben de medewerkers soms te maken met cliënten die bezig zijn met spiritualiteit op een andere manier dan de medewerker gewend is, bijvoorbeeld voodoo of geesten oproepen. Twee respondenten geven aan dat je dan heel sterk in je schoenen moet staan om daarmee om te gaan. *“Je moet daar letterlijk biddend heen gaan.”*

7.5 Bewust of onbewust handelen

Vijf van de eenentwintig respondenten moesten soms lang nadenken bij het beantwoorden van de vragen en wisten soms geen antwoord te bedenken. Daarnaast gaven drie medewerkers aan dat onze vragen hen tot nadenken zetten over zaken waar ze normaal snel aan voorbij gaan. Verder waren er een aantal onderwerpen waar respondenten niet of nauwelijks over nagedacht hadden. Slechts tien procent van de respondenten heeft bewust nagedacht over de visies en mensbeelden achter de verschillende methodieken. Verder bleek dat ongeveer de helft van respondenten die op een leefgroep voor gehandicapten of psychogeriatrische patiënten werken het moeilijk vond om te gaan met seksuele gevoelens van hun cliënten en het daarover in gesprek gaan.

7.6 Samenvatting

In dit hoofdstuk hebben we het praktisch methodisch handelen beschreven. Alle medewerkers die we daarover bevestigd hebben geven aan met hun cliënten te bidden. Dit gebeurt op vaste momenten; voor en na het eten en in sommige instellingen ook bij het naar bed gaan en opstaan maar ook op vrije momenten. Bidden heeft verschillende uitwerkingen. Een aantal medewerkers geeft aan het als meerwaarde voor de cliënt te ervaren. Daarnaast het ook een methodische waarde omdat het structuur geeft aan de dag en de maaltijd. We hebben vijftien respondenten gevraagd of ze ook in persoonlijk gebed cliënten aan God opdroegen, al deze respondenten gaven aan dit te doen. De Bijbel speelt een rol bij het opstellen van handelingsplannen. Daarnaast wordt er na de maaltijd uit de Bijbel gelezen en ontstaan er ook regelmatig gesprekken tussen hulpverleners en cliënten over de Bijbel. De sfeer op de groep valt vooral op door kleding, taalgebruik, de afwezigheid van televisie, de muziekkeuze en de zondagsrust. Respondenten gebruiken allerlei methodieken in hun werk. Twee van de vijftien respondenten hebben bewust nagedacht over de visies en mensbeelden achter de methodieken. Snoezelen is een activiteit waar op een beperkte manier gebruik van wordt gemaakt bij psychogeriatrische cliënten en mensen met een verstandelijke handicap. Er wordt er bewust voor activiteiten gekozen die passen bij de leefwereld en identiteit van de cliënt. Verder blijven medewerkers in de psychosociale thuiszorg ondanks dat cliënten soms keuzes maken waar ze niet achter kunnen staan toch doorgaan met de hulpverlening.

Hoofdstuk 8

Conclusies

8.1 Inleiding

In dit hoofdstuk komen we tot de afronding van het onderzoek door middel van het interpreteren van de onderzoeksgegevens. Het trekken van conclusies willen we verbinden aan de beantwoording van de deelvragen. Nadat we de conclusies benoemd hebben, willen we dit kort onderbouwen. De conclusies hebben we opgedeeld in twee gebieden: conclusies uit het onderzoeksgebied en het literatuuronderzoek en conclusies uit het werkveldonderzoek. Na het trekken van conclusies per deelvraag, volgt de eindconclusie waarin wij het antwoord op de hoofdvraagstelling formuleren. We sluiten dit hoofdstuk af met een evaluatie van de doelstelling, de hypothese en de werkwijze van het onderzoek.

8.2 Conclusies uit het onderzoeksgebied en het literatuuronderzoek

• Conclusie 0.1

De bevindelijk gereformeerden in de Nederlandse samenleving kenmerken zich door een enigszins wereldmijdende houding⁹⁹. Dit uit zich onder andere in het hebben van veel organisaties en instellingen van de eigen signatuur. Vanuit die gedachte heeft men organisaties opgericht voor onder andere mensen met een handicap, ouderen en mensen met psychische/psychiatrische problemen. Dit zorgt voor een sterke sociale omgeving waarin veel met en voor elkaar gedaan wordt.

• Conclusie 0.2

De cultuur waarin de bevindelijk gereformeerden zich groeperen is een 'F-cultuur', terwijl de Nederlandse samenleving wordt gekenmerkt door een 'G-cultuur'. Het gevolg hiervan is dat er per definitie sprake is van interculturele communicatie¹⁰⁰ wanneer een bevindelijk gereformeerde cliënt geen reformatorische hulpverlener treft.

• Conclusie 0.3

Het werken vanuit van 'gedeeld begrip' heeft alles daarmee te maken. Wanneer er sprake is van een gemeenschappelijk referentiekader tijdens een gesprek kan dit zorgen voor gedeeld begrip. Het werken met identiteit en patronen kan helpend zijn om aan te sluiten bij wereldbeelden die anders zijn dan het eigen wereldbeeld¹⁰¹. Gedeeld begrip bevordert de communicatie tussen hulpverlener en cliënt¹⁰².

• Conclusie 0.4

Nederland heeft een identiteitsprobleem. Men heeft de calvinistische wortels los gelaten die veel invloed hebben gehad op de Nederlandse volksaard. De gevolgen zijn zichtbaar: verwarring, onrust en het gevoel van onveiligheid die onze samenleving de laatste jaren kenmerken¹⁰³.

Juist tijdens het schrijven van dit hoofdstuk kwamen we onderstaand artikel tegen in het Reformatorisch Dagblad.

Kabinet start debatten over burgerschap¹⁰⁴

De Nederlandse samenleving is de afgelopen decennia "complexer en meer divers" geworden, schrijft minister Ter Horst in een toelichtende brief aan de Tweede Kamer. "Mensen ervaren vooral vervreemding van de vertrouwde omgeving en vergroving van de omgangsvormen."

Het kabinet „neemt de signalen serieus en wil helpen de gevoelens van onvrede productief te maken”, aldus Ter Horst. De minister overhandigde vanmiddag, als start van de discussie over het handvest, een brochure met als titel 'Verantwoordelijk burgerschap(...)’.

⁹⁹ Stoffels, H. (1995) *Als een briesende leeuw, orthodox-protestanten in de slag met de tijdgeest*. Kok: Uitgeverij Kampen, pag. 153-170.

¹⁰⁰ Pinto, David. Prof. dr. (2004) *Interculturele communicatie, conflicten en management (ICCM)*. Uitgeverij Bohn Stafleu Van Loghum, Houten

¹⁰¹ Manusama, J.B. (2009). *Vertel mij het verhaal van je hart; coaching en culturele diversiteit*. Ede

¹⁰² Pinto, David. Prof. dr. (2004) *Interculturele communicatie, conflicten en management (ICCM)*. Uitgeverij Bohn Stafleu Van Loghum, Houten.

¹⁰³ Elsevier, vrijdag 14 september 2007, weblog Leon de Winter 'De echt oorzaak van de splijting van de VVD'. En <http://bart-janspruyt.blogspot.com/2007/09/politiek-in-de-tijden-van-verwarring.html>

¹⁰⁴ Reformatorisch Dagblad, 2 juni 2009, Minister Ter Horst van Binnenlandse Zaken.

*De brochure dient als discussiestuk voor de regionale bijeenkomsten(...).
CU-senator Schuurman noemde het handvest "de enige, schrale mogelijkheid om weer meer
maatschappelijke samenhang te krijgen."*

8.3 Conclusies uit het werkveldonderzoek

Het trekken van conclusies willen we verbinden aan de beantwoording van de deelvragen. Nadat we de conclusies benoemd hebben, willen we dit kort onderbouwen.

8.3.1 Beantwoording deelvraag 1

Deelvraag 1 luidt:

Op welke manier is de identiteit van reformatorische instellingen beschreven?

Door middel van ons onderzoek komen wij tot het volgende antwoord op deze deelvraag:

Conclusie 1.1

- Iedere instelling heeft haar visie beschreven. Zeven van de tien instellingen hebben deze visie ook verwoordt op hun website.

Alle tien door ons onderzochte instellingen hebben hun visie op de mens en de cliënt beschreven in een document. In al deze documenten wordt de mens beschreven als een schepsel en beeldrager van God. In veel gevallen wordt ook de zondeval van de mens en de mogelijkheid tot verlossing beschreven. Zeven van deze instellingen hebben hun visie ook verwoord op een website. Bij één instelling is ook sprake van een beschreven visie op de hulpverlener en zijn/haar verwachte beroepshouding gekoppeld aan de identiteit. De beschreven visies worden in sterke mate gekoppeld aan de reformatorische identiteit en de daarbij behorende uiterlijke kenmerken, gedrags- en sociale regels.

8.3.2 Beantwoording deelvraag 2

Deelvraag 2 luidt:

In hoeverre zijn de bij deze instellingen werkzame reformatorische hulpverleners inhoudelijk op de hoogte van de door deze instellingen beschreven visie of identiteit en wat is hun eigen mensbeeld en visie?

Door middel van ons onderzoek komen wij tot het de volgende antwoorden op deelvraag 2:

Conclusie 2.1

- Medewerkers hebben nagedacht over hun eigen mensbeeld en visie en kunnen die verwoorden, de visie van alle medewerkers komt overeen met de visie van de instelling.

Conclusie 2.2

- Driekwart van respondenten is van de visie van de instelling op de hoogte, een kwart van de respondenten is dat niet.

Conclusie 2.3

- In de sollicitatieprocedure wordt aandacht besteedt aan de identiteit van de instelling en de sollicitant. De manier waarop en de mate waarin men aandacht besteedt aan identiteit tijdens de sollicitatieprocedure verschilt per instelling.

Conclusie 2.4

- Sommige instellingen hebben specifieke kledingregels voor hun medewerkers en/of

regels voor de omgang met collega's en cliënten. Een enkele medewerker vindt dit te ver gaan.

Ongeveer driekwart van de respondenten is in meer of mindere mate op de hoogte van de omschreven visie van de instellingen waar men werkt. De meeste respondenten zien een meerwaarde in het feit dat de visie van de instelling is beschreven. Tien procent van de medewerkers zou willen dat deze visie meer praktisch uitgewerkt zou worden. Eén respondent gaf aan dat hij/zij de uitwerking van de visie een stap te ver vond gaan.

Het eigen mensbeeld van reformatorische hulpverlener wordt gekenmerkt door de begrippen: zondaar, waardevolle mens, schepsel van God en gelijkwaardigheid. In alle instellingen wordt er tijdens de sollicitatieprocedure aandacht besteedt aan de reformatorische identiteit. In sommige instellingen wordt er diep doorgevraagd op de identiteit van de sollicitant, in andere instellingen gebeurt dat oppervlakkiger. Tien procent van de medewerkers gaf aan dat ze de vragen over identiteit tijdens hun sollicitatiegesprek vonden tegenvallen; ze hadden er meer van verwacht. Het behoren tot een bepaald kerkverband is in geen van de instellingen doorslaggevend voor het aannemen van een medewerker, men vindt de competenties van de sollicitant belangrijker. Verschillende instellingen gaven aan dat het in tijden van krapte soms lastig kan zijn om personeel uit de achterban te krijgen. Bij sommige instellingen is er sprake van beïnvloeding van het privéleven, andere instellingen vragen daar bewust niet naar tijdens een sollicitatiegesprek. Sommige instellingen hebben specifieke kleding- en omgangsregels voor hun medewerkers.

De manier waarop de visie door instellingen wordt vertaald naar de praktijk is verschillend. In een aantal instellingen wordt er met regelmaat een bijeenkomst georganiseerd over de reformatorische identiteit en hoe je dat als hulpverlener door kunt vertalen naar de werkvloer, in andere instellingen wordt dat niet gedaan.

8.3.3 Beantwoording deelvraag 3

Deelvraag 3 luidt:

Hoe is de identiteit vertaald naar of zichtbaar in de dagelijkse praktijk of het concreet methodisch handelen van de geboden zorg of hulpverlening?

Door middel van ons onderzoek komen wij tot het volgende antwoord op deelvraag 3:

Conclusie 3.1

- De reformatorische identiteit is zichtbaar in de dagelijkse praktijk van de hulpverlening, dit komt onder andere tot uiting in gebed, Bijbellesen, de sfeer op de groep en het kiezen voor of juist nalaten van bepaalde activiteiten.

Conclusie 3.2

- Er wordt door reformatorische hulpverleners veel muzischagogisch gewerkt. Onder Muzisch Agogisch werken verstaan we het doelgericht inzetten van middelen of activiteiten die een beroep doen op de vermogens van de mens en die zich richten op bewustzijn, ontwikkeling en welzijn van de mens¹⁰⁵. Vanuit de reformatorische visie maken instellingen hun keuze voor (MAM-) activiteiten heel bewust en doordacht. Dit betekent dat men kiest voor activiteiten waarvan men vanuit de identiteit kan onderbouwen dat ze bijdragen aan het welzijn van de cliënt. Activiteiten die hier niet binnen passen, worden niet gedaan. De terughoudendheid op het gebied van internet en computergebruik, het ontbreken van televisie en radio in de instellingen, zijn hierin terug te vinden. Deze terughoudendheid op het gebied van mediagebruik is overigens cultuur-eigen aan de bevindelijk gereformeerde gezindte¹⁰⁶. In plaats van deze middelen worden cliënten in een reformato-

¹⁰⁵ Van de Velde, J.W. (1999) *Muzisch-agogisch begeleiden in de hulpverlening, bouwstenen voor een speelse en spirituele benadering*. Baarn, pag. 118.

¹⁰⁶ Janse, dr. C.S.L. (1985) *Bewaar het pand, de spanning tussen assimilatie en persistentie bij de emancipatie van de bevindelijk gereformeerden*. Houten: Den Hertog, pag. 69.

rische setting veel meer activiteiten aangeboden. Muzische middelen die ingezet worden zijn onder andere: spel, muziek maken en muziek luisteren, wandelen, fietsen, kerkbezoek, concertbezoek en het werken aan de hand van een bepaald thema. We concluderen dus dat SPH'ers die werken vanuit de reformatorische identiteit krachtig beantwoorden aan het doel van Muzisch Agogisch werken, namelijk het bijdragen aan zingeving in het leven.

Conclusie 3.3

- Bidden speelt een belangrijke rol in de bevindelijk gereformeerde bevolkingsgroep. Dit is duidelijk terug te zien bij de reformatorische hulpverleners en binnen instellingen waar zij werkzaam zijn. Het gebed wordt op twee manieren ingezet binnen de reformatorische hulpverlening. Vanuit de identiteit heeft bidden een belangrijke waarde. Het geeft zowel cliënten als hulpverleners rust om zaken tot God te kunnen brengen. Deze rust heeft via de medewerker ook een positief effect op (het gedrag of welzijn van) de cliënt. Daarnaast is bidden ook een methodisch middel. Het gebed appelleert aan de het vertrouwde thuisgevoel van cliënten en geeft soms ook structuur in de dag, bijvoorbeeld aan het begin en einde van een maaltijd. In geval van structuur blijkt de inhoud van het gebed van onderschikt belang te zijn aan het rituele karakter ervan.

Gebed en Bijbellezen nemen een grote plaats in het praktisch werken op de leefgroep. Naast dat het bidden een functie heeft voor de dagelijkse structuur geven respondenten ook aan dat bidden een diepere waarde heeft. Medewerkers vertelden dat bidden hen rustiger maakt en drie respondenten gaven aan wel eens gebedsverhoring ervaren te hebben. De rust die het gebed medewerkers geeft, straalt door op de cliënten waardoor het bidden van hulpverleners van betekenis is voor cliënten. Enkele medewerkers vinden het moeilijk om een vrij gebed te doen. In residentiële instellingen wordt er dagelijks uit de Bijbel gelezen. Daarnaast wordt er ook gebruik gemaakt van kinderbijbels, Bijbelse dagboeken en cd's met Bijbelverhalen. Het merendeel van de respondenten vertelde regelmatig de Bijbel te gebruiken in gesprekken met hun cliënten. De leef sfeer in residentiële instellingen kunnen we als volgt omschrijven: er is in de meeste instellingen geen televisie aanwezig, er wordt rustige muziek gedraaid, er worden veel activiteiten georganiseerd en de zondag wordt gezien als een rustdag. In negen van de tien instellingen wordt met methodiek gewerkt. Eén instelling heeft een methodiek die organisatiebreed wordt gebruikt. De overige instellingen gebruiken allerlei methodieken. Volgens respondenten zijn er bepaalde activiteiten die niet passen bij de reformatorische identiteit. Men gaat bijvoorbeeld niet naar de bioscoop met de cliënten en er wordt niet of in beperkte mate naar video's en dvd's gekeken. Andere activiteiten worden aangepast, zoals bijvoorbeeld snoezelen. Stichting Ontmoeting organiseert speciale kerkdiensten voor haar bezoekers. De keuze voor het al of niet aanbieden van activiteiten berust op de gedachte dat Gods Woord de richtlijn is voor goed en gezond leven en bepaald deze keuzes. Volgens medewerkers in de psychosociale thuiszorg is de keuze van een cliënt geen reden tot het stopzetten van de zorg ook al kan de medewerker het vanuit zijn/haar identiteit het niet eens zijn met deze keuze.

8.3.4 Beantwoording deelvraag 4

Deelvraag 4 luidt:

In hoeverre is het bovenstaand handelen van de reformatorische hulpverlener bewust of onbewust?

Door middel van ons onderzoek komen wij tot het volgende antwoord op deelvraag 4:

Conclusie 4.1

- Circa een kwart van de respondenten moest lang nadenken over onze vragen en wisten soms geen antwoord te bedenken.

Conclusie 4.2

- Er is nauwelijks nagedacht over de visie en het mensbeeld achter een bepaalde methodiek.

Conclusie 4.3

- Medewerkers hebben soms schroom om te praten over seksuele gevoelens van hun cliënten.

Vijf van de eenentwintig respondenten moesten lang nadenken bij het beantwoorden van de vragen en wisten soms geen antwoord te bedenken. Daarnaast gaven drie medewerkers aan dat onze vragen hen tot nadenken zetten over zaken waar ze normaal snel aan voorbij gaan. Verder waren er een aantal onderwerpen waar respondenten niet of nauwelijks over nagedacht hadden. Slechts tien procent van de respondenten heeft bewust nagedacht over de visies en mensbeelden achter de verschillende methodieken. Verder bleek dat ongeveer de helft van respondenten die op een leefgroep voor gehandicapten of psychogeriatrische patiënten werken het moeilijk vond om te gaan met seksuele gevoelens van hun cliënten en het daarover in gesprek gaan.

8.3.5 Beantwoording deelvraag 5

Deelvraag 5 luidt:

Wat is, vanuit het perspectief van de medewerkers, de betekenis van dit handelen voor de cliënt?

Door middel van ons onderzoek komen wij tot het volgende antwoord op deelvraag 5:

Conclusie 5.1

- De zorg rondom het levenseinde wordt gekenmerkt door het bieden van comfort. Er worden in de psychogeriatrische instellingen minder vrijheidsbeperkende maatregelen toegepast.

Conclusie 5.2

- Men houdt in sommige instellingen strak vast aan bepaalde gebruiken en patronen. Medewerkers zijn het niet altijd eens met deze regels van de instelling. Het betreft hier keuzes die gemaakt worden vanuit bestuur en directie, maar de werkers op de vloer soms in spanningsveld brengt tussen kwaliteit en identiteit.

Conclusie 5.3

- De bejegening van cliënten door hulpverleners kenmerkt zich door respect, ruimte voor de mogelijkheden van de cliënt en aandacht voor het 'geestelijk leven' van de cliënt.

Conclusie 5.4

- In een aantal instellingen staat er meer personeel op de groep dan in een reguliere instelling.

Conclusie 5.5

- De sfeer op de groep is over het algemeen prettig voor cliënten omdat het over eenkomt met thuis. Dit schept veiligheid en (h)erkenning.

Conclusie 5.6

- Het vertrouwen in de hulpverlening is in veel gevallen groter omdat hulpverlener en cliënt dezelfde identiteit hebben¹⁰⁷.

Conclusie 5.7

- Verantwoordelijkheid en plichtsbesef spelen een grote rol bij hulpverleners die werken vanuit hun reformatische identiteit. Dit heeft gevolgen voor de gezondheid en het welbevinden van medewerkers.

¹⁰⁷ Ook hier weer een duidelijke link met de theorie van Prof. Dr. D. Pinto en J.B. Manusama, zoals in paragraaf 3.3 en 8.2.

In de twee psychogeriatrische instellingen is de zorg rondom het levenseinde volgens medewerkers anders dan in reguliere instellingen. Men probeert zoveel mogelijk comfort te bieden bij het einde van het leven van een cliënt. Volgens medewerkers worden er in deze instellingen minder vrijheidsbeperkende maatregelen toegepast en wordt er minder onrustmedicatie gebruikt.

Tien procent van de respondenten gaf aan dat er in hun instellingen meer personeel op de groep staat dan in een reguliere instelling.

Vijftig procent van de respondenten was van mening dat de leef sfeer overeenkomt met dat wat cliënten van thuis uit gewend zijn. Zij gaven aan dat het heel prettig en veilig is voor hun cliënten.

Vier respondenten dachten dat het vertrouwen van de cliënt in de hulpverlening groter was doordat ze dezelfde identiteit hadden als de cliënt. Dit komt overeen met de theorie van Pinto, zoals beschreven in paragraaf 3.3 en daaruit volgend gedeeld begrip zoals beschreven in paragraaf 3.4. Ook het feit dat er geen discussie over de waarde van het leven is wordt als waardevol gezien.

Door twee respondenten werd er een spanningsveld ervaren tussen de identiteit van de instelling en de keuze die men maakt voor bepaalde activiteiten.

De hulpverlening aan cliënten kenmerkt zich door hen met respect te benaderen, ruimte te creëren voor de mogelijkheden van de cliënt en hen te wijzen op God en de Bijbel. Kenmerkend voor de reformatorische hulpverlening is volgens respondenten ook dat je probeert te kijken naar het 'geestelijk leven' van de cliënt en dat je lang door gaat met cliënten. De respondenten zijn van mening dat het reformatorische aspect van de hulpverlening voornamelijk tot uiting komt in aandacht geven aan de cliënt, betrouwbaar zijn, het uiterlijk, verantwoordelijk zijn, de gelijkwaardige benadering en de aandacht voor de geestelijke dimensie.

Het verantwoordelijkheidsgevoel en plichtsbef van reformatorische medewerkers is groter dan dat van niet-reformatorische hulpverleners. Voor cliënten is dit van betekenis doordat medewerkers accuraat, betrokkenen betrouwbaar zijn. Reformatorische hulpverleners gaan ook lang door met hun cliënten waar anderen al op zouden geven. Er zijn voorbeelden van cliënten, vanuit de door ons bezochte instellingen, die overstapten van een seculiere naar een reformatorische hulpverleningsinstantie om de redenen een grote mate van betrouwbaarheid, betrokkenheid en plichtsbef bij reformatorische medewerkers. Aan de overigens zeer positieve eigenschap van verantwoordelijkheidsgevoel en plichtsbef zit ook een keerzijde: De betrokkenheid op cliënten is groot en men gaat lang door met de zorg. Daardoor gaan medewerkers soms over hun eigen grenzen heen. Klachten over faalangst, moeite met grenzen aangeven, uitputting en schuldgevoelens zijn in meerdere instellingen die wij bezochten een voorkomend verschijnsel. De identiteit van de respondent speelt daarin een rol.

8.4 Eindconclusie

De vraagstelling waarmee wij het onderzoek begonnen luidt:

Op welke wijze werkt de reformatorische identiteit door in het bewust of onbewust handelen van de hulpverlener, hoe ziet dat handelen eruit en wat is daarvan de betekenis voor de cliënt?

Het antwoord op deze vraag en de eindconclusie van ons onderzoek is:

De reformatorische identiteit werkt als volgt door in het handelen van de hulpverlener: De identiteit van de instelling is beschreven, niet alle medewerkers zijn daar voldoende van op de hoogte. De reformatorische identiteit is duidelijk zichtbaar in het handelen van de hulpverlener.

Het is zichtbaar in de bejegening van de cliënt, de leef sfeer op de groep en de keuze

voor activiteiten. Er zijn duidelijk meerdere specifiek reformatorische methodische aspecten te zien. Medewerkers zijn onvoldoende op de hoogte van de visie en het mensbeeld achter een methodiek.

Het handelen is voor een deel onbewust en gewoonte. Er lijkt bij doorvragen een beginnend bewustwordingsproces op gang te komen bij medewerkers.

De betekenis van het handelen voor de cliënt wordt door medewerkers over het algemeen positief geïdentificeerd. Deze betekenis ligt voornamelijk in de zielszorg en het bieden van veiligheid en (h)erkenning aan cliënten. In een enkel geval heeft het negatieve consequenties voor de cliënt. Medewerkers hebben een groot verantwoordelijkheidsgevoel en gaan lang door met hun cliënten. Deze grote mate van verantwoordelijkheid impliceert zowel grote kracht als verlegenheid.

De hulpverlening in instellingen met een reformatorische identiteit is kwalitatief goede zorg waarin competenties en identiteit hand in hand gaan en waarin de ontwikkelingsmogelijkheden nog beter benut kunnen worden dan nu het geval is.

8.5 Evaluatie

8.5.1 Evaluatie van de hypothese

De hypothese, omschreven in paragraaf 1.3 luidt als volgt:

SPH'ers handelen vanuit hun reformatorische identiteit bewust, professioneel en methodisch en hebben inzicht in de betekenis hiervan voor hun cliënten.

Uit het onderzoek blijkt dat reformatorische hulpverleners inderdaad handelen vanuit hun identiteit. Voor een deel is dit onbewust en uit gewoonte. Men werkt professioneel en methodisch maar is onvoldoende op de hoogte van de gedachte achter een methodiek. Met name op muzischagogisch gebied wordt er bewust gehandeld vanuit de identiteit. Er zijn duidelijk methodische reformatorische aspecten te zien. Medewerkers hebben inzicht in de betekenis ervan voor hun cliënten en duiden dit over het algemeen positief.

8.5.2 Evaluatie van de werkwijze

In hoofdstuk 2 hebben we de onderzoekswerkwijze beschreven. We hebben ons onderzoek gedaan volgens de richtlijnen die we van tevoren hadden opgesteld, zoals ook verwoordt in hoofdstuk 2. Naast literatuuronderzoek hebben we open interviews gehad met 21 respondenten. Een aantal interviews zijn telefonisch afgenomen, voor de overige interviews hebben we de respondenten op hun werk of thuis bezocht. Het feit dat wij dezelfde religieuze achtergrond hebben als onze respondenten heeft naar ons idee niet gezorgd voor een blinde vlek. Voor aanvang van de interviews hebben we onze interviewvragen meerdere malen voorgelegd aan onze afstudeerbegeleider waardoor we ze zorgvuldig bijgesteld hebben naar een zo objectief mogelijk niveau. Daardoor konden de interviews juist plaats vinden in een ontspannen sfeer waarin openheid en ruimte was om moeilijke zaken op het gebied van reformatorische hulpverlening te bespreken.

8.5.3 Evaluatie van de doelstelling

Het doel van dit onderzoek is het beschrijven en in kaart brengen van het identiteitsgebonden methodisch handelen en het beschrijven van de kracht en/of verlegenheid daarvan. Daarnaast hopen we dat dit onderzoek zal leiden tot een beginnende of verdiepende bewustwording door de reformatorische hulpverlener m.b.t. zijn of haar professioneel handelen.

Wat betreft het eerste gedeelte van onze doelstelling: wij hebben op een evenwichtige en verantwoorde manier ons onderzoek gedaan en de resultaten daarvan duidelijk beschreven in ons onderzoeksverslag.

¹⁰⁸ Wijnen, R. e.a. (1999) *De creatieve professional. Opleidingsprofiel en opleidingskwalificaties Sociaal Pedagogische Hulpverlening*. Landelijk opleidingsoverleg. Utrecht.

Dit onderzoek past dan ook geheel binnen het beroepsprofiel van de SPH'er¹⁰⁸ en vloeit logisch voort uit onze ontwikkeling gedurende de opleiding tot professioneel hulpverleners. We dragen namelijk bij aan het verhelderen van een doelgroep binnen het SPH- werkveld, de bevindelijk gereformeerde cliënt en zijn context. Beschrijving van en inzicht in de doorwerking van de reformatorische identiteit in de hulpverlening is belangrijk voor het optimaal kunnen aansluiten bij en begeleiden van deze cliënten vanuit een onderbouwde visie en met gebruikmaking van methodische interventies. Wat betreft ons tweede doel: we hebben tijdens de interviews gemerkt dat er in een aantal gevallen een bewustwording op gang is gebracht door de manier waarop we de vragen gesteld hebben. We hopen dat dit proces nog verder door wordt gezet door de verspreiding van deze scriptie onder respondenten en andere medewerkers van reformatorische instellingen.

8.6 Samenvatting

In dit hoofdstuk hebben we conclusies getrokken uit de onderzoeksgegevens. Kort samengevat zijn we gekomen tot de volgende conclusies: de bevindelijk gereformeerden vormen een aparte groep in de Nederlandse samenleving. Ze kenmerken zich door een eigen cultuur en hebben onder andere eigen hulpverleningsinstellingen. Deze instellingen hebben hun reformatorische visie beschreven, driekwart van de medewerkers is daarvan op de hoogte. Alle medewerkers kunnen hun eigen visie en mensbeeld benoemen. Binnen de organisatie wordt niet altijd voldoende aandacht besteedt aan identiteit. De identiteit is wel duidelijk zichtbaar in de hulpverlening. Dit komt onder andere tot uiting in: gebed, Bijbellezen, de keuze voor activiteiten, de sfeer op de groep en de aandacht voor het geestelijke aspect van de hulpverlening. Voor een deel is dit handelen onbewust en uit gewoonte. De betekenis van dit handelen wordt over het algemeen positief geduid door medewerkers.

Hoofdstuk 9

Aanbevelingen

9.1 Inleiding

In dit hoofdstuk geven wij aanbevelingen naar aanleiding van de conclusies uit ons onderzoek. In de eerste plaats doen we aanbevelingen voor Sociaal Pedagogisch Hulpverleners. Omdat we in het onderzoek breder gekeken hebben dan alleen naar de werkers en de instellingen, doen we ook aanbevelingen voor professionals binnen de bevindelijk gereformeerde gezindte. Verder geven we enkele aanbevelingen voor vervolgonderzoek.

9.2 Aanbevelingen voor werkers en instellingen in het SPH- werkveld

9.2.1 Visie op de hulpverlener

Agathos is (voor zover we dit hebben kunnen nagaan) de enige instelling die een visie heeft omschreven op de hulpverlener. Volgens ons is een visie op de hulpverlener belangrijk. Respondenten beamen dat ook. *“Personeel is de drager van je identiteit”, en “Je kunt honderd dominees in het bestuur hebben maar als het van de hulpverleners alleen maar vorm is, dan heb je nog niets.”* Het is goed om een visie op de hulpvrager te hebben maar een visie op degene die de hulp verleent te ontwikkelen is minstens van zoveel belang. In deze visie kan bijvoorbeeld de ongelijkwaardige relatie tussen de hulpverlener en de hulpvrager beschreven worden of bepaalde waarden die de instelling belangrijk vindt. Wel moet er volgens ons erop gelet worden dat dit niet te gedetailleerd wordt beschreven, het is ook goed om sommige zaken aan de persoonlijke professionaliteit van de hulpverlener over te laten.

9.2.2 Aansluiting bij de bevindelijk gereformeerde context van de cliënt

In paragraaf 3.3 en 3.4 is beschreven welke invloed cultuurverschillen kunnen hebben op de hulpverlening. In de bevindelijk gereformeerde gezindte is sprake van een F-cultuur terwijl de Nederlandse samenleving zich typeert door een G-cultuur. De verschillen daartussen zorgen voor problemen op het gebied van ‘gedeeld begrip’. Om deze gedeeld begrip problemen te voorkomen pleiten wij ervoor om een reformatische cliënt te koppelen aan een reformatische hulpverlener.

Een andere mogelijkheid is dat de bevindelijk gereformeerden veel duidelijker weten en laten zien waar ze voor staan zodat niet-reformatische hulpverleners weten hoe ze moeten aansluiten op de F-cultuur van de bevindelijk gereformeerden. Dit kunnen zij doen door gebruik te maken van hun krachten zoals van betrouwbaarheid, accuratesse, plichtsbesef, uithoudingsvermogen binnen de context van een sterke sociale omgeving. Ook de niet-reformatische hulpverlener zal zich moeten verdiepen in de bevindelijk gereformeerde gezindte vanuit oprechte betrokkenheid en niet vanuit vooroordelen. Een nadere beschrijving van de doorwerking van de reformatische identiteit kan daarbij helpend zijn (zie ook aanbeveling 9.4.1).

9.2.3 Gefundeerd evenwicht tussen identiteit en kwaliteit

In paragraaf 7.4.1 noemen we twee situaties waarin een spanningsveld bestaat tussen identiteit en kwaliteit. Eén van de voorbeelden ging over het fietsen van cliënten op zondag. Vanuit de instelling was besloten dat cliënten vanwege de zondagsrust niet mogen fietsen op die dag. Er zijn echter regelmatig escalaties omdat cliënten fysiek actie nodig hebben. Op die manier wordt het moeilijk om te luisteren naar de kerk-telefoon. Een ander voorbeeld is de manier waarop men probeert om ‘de Bijbel bij de cliënt te brengen’ en welke middelen daarbij geoorloofd zijn. Bij cliënten met een laag verstandelijk niveau kan dit erg moeilijk zijn. In zulke situaties is het volgens ons van belang om gefundeerde keuzes te maken. Keuzes moeten niet alleen door het managementteam genomen worden. Samen met de medewerkers die met de cliënten werkzaam zijn moet gezocht worden naar een oplossing die zowel recht doet aan de identiteit

van de instelling als aan de kwaliteit van de zorg. Een voorbeeld wat dit typeert: in veel instellingen voor psychogeriatric werkt men aan de hand van bepaalde thema's om het geheugen van de ouderen te trainen. In één van de door ons onderzochte instellingen koos men daarbij voor een thema wat heel dicht aansluit bij de doelgroep: het thema 'oudvaders'. Men las een preek voor van een oudvader, liet foto's zien en vertelde over het leven van een oudvader.

9.2.4 Een lichtend licht en een zoutend zout

Al in hoofdstuk 3 beschreven wij dat er binnen onder bevindelijk gereformeerden een terughoudendheid bestaat ten opzichte van de moderne samenleving. We hebben drie houdingen genoemd die Stoffels beschreven heeft in zijn boek. Vooral de eerste en de tweede houding die hij beschrijft hebben wij erg herkend in de interviews. Stoffels noemt deze een houding van vrees en een houding van defensiviteit. Deze houdingen kenmerken zich door berusting en wereldmijding. Men verwacht geen verandering meer ten goede in de hedendaagse maatschappij en men neigt naar een grote culturele afstand ten opzichte van de moderne samenleving. Men vindt het belangrijk de eigen cultuur te verdedigen en de eigen identiteit te bewaren. We citeren een respondent om het te illustreren: *"Of we wat uitstralen naar de wereld? Je moet je werk zo doen dat er een 'goede reuk het land in gaat'. We doen wat onze hand vindt om te doen. We hebben geen behoefte aan evangelisatie, laten we maar bescheiden blijven. Laat mensen maar tot hun verwondering ontdekken dat er nog zulke instellingen zijn. We hebben geen evangelisatiedoel, laat dat maar aan de kerken over."* Wij zijn echter van mening dat de kracht van de bevindelijk gereformeerde gezindte en daarmee ook van de identiteitsgebonden instellingen te weinig gezien wordt. Op grond daarvan pleiten we voor een houding van offensiviteit, die Stoffels ook beschrijft in zijn boek. We mogen ons getuigend opstellen; een lichtend licht en een zoutend zout zijn. Christenen hebben een taak in deze wereld. Natuurlijk moet een hulpverleningsinstelling er in de eerste plaats op gericht zijn om hulp te verlenen en niet om het Evangelie te verkondigen. Maar we mogen daarin wel iets laten zien van ons christenzijn. De reformatorische hulpverlener zou zich veel meer bewust moeten zijn van de kracht en onderbouwing van keuzes die de reformatorische hulpverlening in zich draagt. We doelen hiermee op bijvoorbeeld gefundeerde keuzes voor MAM-activiteiten en andere activiteiten die zich kenmerken door een sfeer van rust en huiselijkheid die weldadig is voor cliënten. Een respondent verwoordde dat als volgt: *"Ze weten dat je christen bent en zullen je erop bevragen, dat stukje moet je kunnen verdedigen. Je kunt hier als christen niet anoniem zijn."*

9.2.5 Kennis van de visie van de instelling

Uit het onderzoek bleek dat er bij de sollicitatieprocedure niet altijd voldoende naar identiteit wordt gevraagd. Daarnaast is een kwart van de respondenten niet op de hoogte van de inhoud van de visie van de instelling. Wij zijn van mening dat daar meer aandacht aan besteedt kan worden. Allereerst bij de sollicitatieprocedure. Het is goed om sollicitanten voor het gesprek een identiteitsnota op te sturen zodat daar in het sollicitatiegesprek diepgaand over doorgepraat kan worden. In sommige instellingen gebeurt dat nu al. Wij pleiten ook voor het invoeren van casuïstiek met specifieke identiteitsvragen in zich om tijdens het sollicitatiegesprek al goed zicht te krijgen in de mate waarin de aspirant-werknemer de reformatorische identiteit bewust heeft geïntegreerd in het denken en handelen. Daarnaast is het goed om samen met de medewerkers regelmatig stil te staan bij de identiteit van de instelling, wat in sommige instellingen ook al gebeurt. Men kan dit bijvoorbeeld vormgeven door er elk half jaar in de teamvergadering bij stil te staan. Wanneer men merkt dat medewerkers er te weinig van af weten of er in de praktijk geen raad mee weten kan er een cursus rondom identiteit georganiseerd worden.

9.2.6 Bewustwording van de gedachte achter een methodiek

Al eerder merkten we op dat slechts twee medewerkers nagedacht hebben over de gedachte die achter een bepaalde methodiek kan zitten. Vrijwel alle medewerkers gebruiken methodiek in het werk maar de meesten hebben niet nagedacht over de visie en het mensbeeld wat achter een methodiek zit. Het kan daardoor voorkomen dat men werkt met een methodiek die vanuit de grondgedachte haaks staat op het reformatorische gedachtegoed. We noemen dit ook wel geïntegreerd handelen: het hart en de handen gaan voor het hoofd uit. Volgens ons is het aan te bevelen voor medewerkers om de grondgedachte achter een methodiek te onderzoeken. Mogelijk kan daar ook binnen opleidingen meer aandacht aan besteedt worden.

9.3 Aanbevelingen voor professionals binnen de bevindelijk gereformeerde gezindte in bredere zin

9.3.1 Identiteitsvorming en bewustwording aan de basis

De door ons geconcludeerde krachten en specifieke kwaliteiten van de reformatorische hulpverlener kunnen dienen als aangrijpingspunt om studenten en studentgroepen uit de bevindelijk gereformeerde gezindte hierop te coachen. Zodoende kunnen deze goede eigenschappen worden versterkt en verder ontwikkeld.

Uit ons onderzoek blijkt echter ook dat sommige aspecten van de reformatorische identiteit negatief kunnen doorwerken op de persoonlijkheid van medewerkers. Hier ligt naar onze mening ook een taak voor het onderwijs, waar jongeren gevormd worden en voorbereid worden op hun plaats in de maatschappij. Zowel scholen voor middelbaar onderwijs als MBO- en HBO opleidingen doen er goed aan oog te hebben voor (potentiële) negatieve invloeden van de reformatorische identiteit. We doelen hiermee op het stellen van grenzen, op het ontwikkelen van faalangst en schuldgevoelens en een verantwoordelijkheidsgevoel wat zo groot is dat het ten koste gaat van het eigen welzijn. Door hier aan de basis alert op te zijn en studenten hier op te laten reflecteren komt een bewustwordingsproces op gang wat krachten kan versterken en negatieve invloeden van de reformatorische identiteit in de toekomst kan verminderen. Om dit te kunnen signaleren en hanteren bij studenten is het ook nodig dat werkers in het onderwijs kennis hebben van de bevindelijk gereformeerde stroming en oog hebben voor het geestelijke aspect van de ontwikkeling van hun leerlingen.

9.3.2 Kennis van de eigen wortels, een opdracht voor de kerkelijke gemeente

Nederland is in de war, schreven we in hoofdstuk 3. De Nederlandse samenleving heeft haar calvinistische wortels losgelaten en is steeds liberaler geworden. Dé Nederlandse identiteit lijkt niet te bestaan. Er is verwarring, onrust en een gevoel van veiligheid in ons land. Helaas gaat dat de reformatorische gezindte niet voorbij. Hoewel de bij de F-cultuur behorende sociale cohesie aanwezig is, is men ook binnen de gereformeerde gezindte bezig met een inhaalslag, vooral onder de jongeren en op het gebied van de moderne media. Mede daardoor bestaat er ook onder bevindelijk gereformeerden steeds minder kennis van de wortels.

Gebruik makend van plichtsbesef, betrokkenheid en betrouwbaarheid die in de reformatorische opvoeding gewoonlijk worden meegegeven, kunnen jongeren op jongere leeftijd meer 'gemotiveerd' worden voor hun eigen geschiedenis en hun rol daarin voor de toekomst.

Ouders maar ook kerkenraden en jeugdleiders dienen aandacht te hebben voor de vorming van de identiteit en de persoonlijkheid van jongeren en de rol van opvoeding en kerk daarin. Jongeren hebben hier altijd al behoefte aan gehad, maar zeker nu gezien de verwarring in Nederland én de verdeeldheid in de reformatorische kerken.

Een tweede taak is dat men vanuit de gemeente zelf actief bezig is met het kennen van wortels en burgerschapsvorming vanuit die identiteit. Maar ook dat men ouders hierin onderwijst en aanspoort om hun kinderen daarin te scholen. Het verdient aanbeveling om binnen de bevindelijk gereformeerde kerken meer kennisorganen op te richten zoals studiekringen en leeskringen waardoor de kennis over de eigen identiteit van binnenuit op peil blijft in plaats van uitholt en naar de zijlijn verdwijnt.

9.4 Aanbevelingen voor vervolgonderzoek

9.4.1 Beschrijving van het reformatorische methodisch handelen

In het vorige hoofdstuk hebben wij beschreven op hoeveel manieren er in de hulpverlening uiting wordt gegeven aan de reformatorische identiteit. Er wordt gebeden, uit de Bijbel gelezen, men kiest voor bepaalde activiteiten die goed aansluiten bij de identiteit en men besteedt aandacht aan het geestelijke aspect van de hulpverlening. Wij pleiten ervoor dat reformatorische hulpverleners zich veel meer bewust daarvan worden! Het verdient aanbeveling om deze aspecten verder te beschrijven. Dit zal het begrip en de herkenning van het reformatorisch hulpverlenend handelen in de toekomst vergroten, zowel binnen als buiten het bevindelijk gereformeerde volksdeel.

9.4.2 Verdiepend onderzoek naar de relatie tussen identiteit en welzijn van reformatorische hulpverleners

We hebben geconcludeerd dat het verantwoordelijkheidsgevoel en plichtsbef van reformatorische medewerkers groot, misschien wel te groot is. Men gaat lang door met de zorg en gaat daarbij soms over de eigen grenzen heen. Deze medewerkers hebben klachten als faalangst, moeite met grenzen aan geven, uitputting en schuldgevoelens. Wij pleiten voor vervolgonderzoek naar het verband tussen de reformatorische identiteit en het verantwoordelijkheidsgevoel en welzijn van de medewerker. Een goed inzet voor dit onderzoek zou kunnen zijn om er achter te komen hoe de druk van verantwoordelijkheidsgevoel en plichtsbef kan worden omgezet in de kracht ervan die uitstraalt in de samenleving.

9.5 Samenvatting

We geven een zestal aanbevelingen voor werkers en instellingen in het SPH-werkveld. Als eerste benadrukken we het belang van het ontwikkelen van een visie op de hulpverlener. Daarnaast is het belangrijk om aansluiting te bij de bevindelijk gereformeerde context van de cliënt. Verder is het belangrijk om een gefundeerd evenwicht te vinden tussen identiteit en kwaliteit. Reformatorische hulpverleners mogen meer laten zien van hun christen-zijn. Reformatorische hulpverleners moeten kennis hebben van de visie van de instelling. Daarnaast pleiten we voor een meer diepgaande bewustwording van de gedachte achter een methodiek

Daarnaast geven we twee aanbevelingen voor professionals binnen de bevindelijk gereformeerde gezindte. Een opdracht voor scholen om negatieve invloeden van de reformatorische identiteit op tijd te signaleren. Daarnaast een oproep voor ouders, kerken en jeugdleiders om actief bezig te zijn met het leren kennen van de wortels.

Als laatste geven we twee aanbevelingen voor vervolgonderzoek. Er wordt in de hulpverlening op veel manieren uiting gegeven aan de reformatorische identiteit. Het verdient aanbeveling om deze aspecten verder te beschrijven. Verder pleiten wij voor verdiepend onderzoek naar de relatie tussen identiteit en het welzijn van de reformatorische hulpverlener.

Bijlage I

Literatuurlijst

Boeken

- Aalders, Dr. W. e.a. (1973) *Tien keer gereformeerd*. Uitgeverij Kok, Kampen.
- Amelink, A. (2001) *De gereformeerden*. Uitgeverij Bert Bakker, Amsterdam.
- Baarda, D.B. e.a. (1998) *Kwalitatief onderzoek. Praktische handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek*. Uitgeverij Stenfert Kroese, Houten.
- Bijbel, *Kanttekeningen*. Statenvertaling Ravensteyen- editie.
- Bijbel in de Statenvertaling (1637).
- Fortuyn, W.S. P (1993). *Aan het volk van Nederland. De contractmaatschappij, een politiek- economische zedenschets*. Uitgeverij Contact, Amsterdam.
- Golverdingen, Drs. M. (2006) *Kleine geschiedenis van de gereformeerde gezindte. Een ontwikkeling in hoofdlijnen*. Uitgeverij Groen, Heerenveen.
- Hijweege, N. (2004) *Bekering in bevindelijk gereformeerde kring, een psychologische studie*. Uitgeverij Kok, Kampen.
- Janse, dr. C.S.L. (1985) *Bewaar het pand, de spanning tussen assimilatie en persistentie bij de emancipatie van de bevindelijk gereformeerden*. Uitgeverij Den Hertog B.V. Houten.
- Keijzer, Jeroen. (2007) *Heb jij een grijze of een groene startknop? Common ground in helpdeskgesprekken*. Afstudeeropdracht voor de master-opleiding Toegepaste Communicatiewetenschappen. Universiteit Twente, Enschede.
- Kerkelijk Jaarboek Gereformeerde Gemeenten 2008.
- Kerkelijk Jaarboek Gereformeerde Gemeenten in Nederland 2007.
- Knippenberg H. en Pater. B. de (1988) *De eenwording van Nederland. Schaalvergroting en integratie sinds 1800*. Uitgeverij SUN, Nijmegen.
- Nationaal archief (2003) *Het Vaderlandse geschiedenisboek*. Waanders Uitgeverij.
- Oomkes, F.R. en Garner A. (2005) *Communiceren. Contact maken, houden en verdiepen*. Uitgeverij Boom, Amsterdam.
- Pinto, David. Prof.dr. (2004) *Interculturele communicatie, conflicten en management (ICCM)*. Uitgeverij Bohn Stafleu Van Loghum, Houten.
- Schoonhoven. G. van.e.a. (1999). *De nieuwe kaaskop. Nederland en de Nederlanders in de jaren negentig*. Uitgeverij Prometheus/ Elsevier. Amsterdam.
- Stoffels, H. (1995) *Als een briesende leeuw, orthodox-protestanten in de slag met de tijdgeest*. Uitgeverij Kok, Kampen.
- Stoffels, H. e.a. (1993) *Religieuze bewegingen in Nederland 26, Bevindelijk gereformeerden*. VU Uitgeverij, Amsterdam.
- Valkenburg, R. (1985) *Wat wij geloven, discussie interviews vanuit de gereformeerde gezindte*. Uitgeverij Kool B.V., Veenendaal.
- Van de Velde, J.W. (1999) *Muzisch-agogisch begeleiden in de hulpverlening, bouwstenen voor een speelse en spirituele benadering*. Baarn, pag. 118.
- Verhoeven, Nel. (2006) *Wat is onderzoek? Praktijkboek methoden en technieken voor het hoger beroepsonderwijs*. Uitgeverij Boom, Amsterdam.
- Vries, M. de. (2008) *Geloven is gezond. Zingeving en geloofsgroei in hulpverlening en pastoraat*. Uitgeverij Boekencentrum, Zoetermeer.
- Zwemer, dr. J.P. (2001) *De bevindelijk gereformeerden*. Uitgeverij Kok, Kampen.
- Zwemer, J. (1993) *In conflict met de cultuur, de bevindelijk gereformeerden en de Nederlandse samenleving in het midden van de twintigste eeuw*. Uitgeverij Kok, Kampen.

Internetsites

- www.agathos-thuiszorg.nl
- www.driemaster.net
- www.elsevier.nl
- www.bartjanspruyt.blogspot.com
- www.nrc.nl
- www.ontmoeting.org
- www.rmu.org
- www.rstzorg.nl
- www.salem.nl
- www.silaoh.nl
- www.stichtingdevluchtheuvel.nl
- www.wapenveldonline.nl

Artikelen

- Vogelaar, L. (4 maart 2009). Jongere vraagt naar de kern van de zuil. *Reformatorisch Dagblad*. pag. 3.
- Moens, P.W. (10 maart 2009) Bezinning op identiteit noodzakelijk. *Reformatorisch Dagblad*. pag. 9.
- Manusama, J.B. (2009) . *Vertel mij het verhaal van je hart; coaching en culturele diversiteit*. Ede
- Lely, A.A. de. (2 juni 2009) 'Depressie bij refo niet onderschatten.' *Reformatorisch Dagblad interneteditie*.

Documenten

- Stichting De Vluchtheuvel, Visiedocument identiteit, versie december 2008
- Stichting Ontmoeting, Identiteitsnota, 2003
- Document Identiteit Huize Winterdijk, februari 2008
- Agathos, Gedragscode, augustus 2007
- De creatieve professional. Opleidingsprofiel en opleidingskwalificaties Sociaal Pedagogische Hulpverlening. Landelijk opleidingsoverleg. Utrecht. Wijnen. R. e.a.,1999
- Beroepscode SPH. Beroepsorganisatie voor professionals in sociale en pedagogische functies. Phorza, 2005.

Overig

- De Heidelbergse Catechismus, de Nederlandse Geloofsbelijdenis en de Dordtse Leerregels, als belijdenis van de Gereformeerde Kerk aanvaard op de synode van 1618-1619, gehouden te Dordrecht.
- Doornenbal, R.J. Contouren van een christelijk mensbeeld in verhouding tot andere mensbeelden en het handelen als hulpverlener. Gastcollege 2 oktober 2008, Christelijke Hogeschool Ede.

Bijlage II

Samenvatting

Vanuit de Christelijke Hogeschool in Ede hebben wij de opdracht gekregen om voor ons afstuderen onderzoek te doen naar de wijze waarop de reformatorische identiteit doorwerkt in het handelen van de hulpverlener. We hebben onderzocht of dit handelen bewust of onbewust is, hoe dat handelen eruit ziet en wat de betekenis ervan is voor de cliënt. Het doel van het onderzoek is het beschrijven en in kaart brengen van het identiteitsgebonden methodisch handelen. We hopen dat dit onderzoek zal leiden tot een bewustwording van de reformatorische hulpverlener m.b.t. zijn of haar professioneel handelen. Het onderzoek is vooral bedoeld voor werkers in het SPH-werkveld en staat daarmee indirect ten dienste van de cliënt.

Middels literatuuronderzoek, open interviews en observatieonderzoek hebben we geprobeerd een antwoord te vinden op onze onderzoeksvraag. We hebben 21 interviews gehouden met reformatorische medewerkers uit tien reformatorische instellingen. De medewerkers zijn werkzaam in de psychogeriatric, gehandicaptenzorg, dak- en thuislozenzorg, psychosociale thuiszorg, psychosociale hulpverlening en een schippersinternaat. De resultaten van deze interviews hebben we verwerkt met behulp van een kwalitatieve analyse.

Het onderzoek heeft plaats gevonden onder hulpverleners uit de bevindelijk gereformeerde gezindte. De bevindelijk gereformeerden vormen een aparte groep in de Nederlandse samenleving. Ze kenmerken zich door een eigen cultuur en hebben onder andere eigen hulpverleningsinstellingen. Hun cultuur is een zogenaamde fijnmazige cultuur, de Nederlandse samenleving kenmerkt zich daartegenover door een grofmazige cultuur. Dit kan zorgen voor cultuurverschillen en problemen in de communicatie tussen de hulpverlener en de cliënt.

De tien instellingen waar de respondenten werkzaam zijn hebben hun reformatorische visie beschreven, driekwart van de medewerkers is daarvan op de hoogte. Alle medewerkers kunnen hun eigen visie en mensbeeld benoemen. Binnen de organisatie wordt niet altijd voldoende aandacht besteedt aan identiteit. De identiteit is wel duidelijk zichtbaar in de hulpverlening. Dit komt onder andere tot uiting in: gebed, Bijbel-lezen, de keuze voor activiteiten, de sfeer op de groep en de aandacht voor het geestelijke aspect van de hulpverlening. Voor een deel is dit handelen onbewust en uit gewoonte. De betekenis van dit handelen wordt over het algemeen positief geduid door medewerkers.

We geven een zestal aanbevelingen voor werkers en instellingen in het SPH-werkveld. Als eerste benadrukken we het belang van het ontwikkelen van een visie op de hulpverlener. Daarnaast is het belangrijk om aansluiting te bij de bevindelijk gereformeerde context van de cliënt. Verder is het belangrijk om een gefundeerd evenwicht te vinden tussen identiteit en kwaliteit. Reformatorische hulpverleners mogen meer laten zien van hun christen-zijn. Reformatorische hulpverleners moeten kennis hebben van de visie van de instelling. Daarnaast pleiten we voor een meer diepgaande bewustwording van de gedachte achter een methodiek.

Daarnaast geven we twee aanbevelingen voor professionals binnen de bevindelijk gereformeerde gezindte. Een opdracht voor scholen om negatieve invloeden van de reformatorische identiteit op tijd te signaleren. Daarnaast een oproep voor ouders, kerken en jeugdleiders om actief bezig te zijn met het leren kennen van de wortels.

Als laatste geven we twee aanbevelingen voor vervolgonderzoek. Er wordt in de hulpverlening op veel manieren uiting gegeven aan de reformatorische identiteit. Het verdient aanbeveling om deze aspecten verder te beschrijven. Verder pleiten wij voor verdiepend onderzoek naar de relatie tussen identiteit en het welzijn van de reformatorische hulpverlener.

Bijlage III

Draaiboek interviews

Gesprekagenda

1. Welkom en bedanken voor medewerking.

2. Toelichting, benoemen van:

- vraagstelling
- hypothese
- voorgeschiedenis (hoe is dit onderzoek tot stand is gekomen)
- eventueel benoemen van deelvragen, begripsbepalingen etc.
- benoemen dat er kritische vragen komen maar dat dit niet als kritiek bedoeld is.
- benoemen dat er bij persoonlijke vragen vrijheid is om wel/niet te antwoorden.

3. Eventueel kort iets over de interviewers en hun motivatie

4. Check:

- vragen tot zover?
- rolverdeling duidelijk?
- laptop en opnameapparatuur in orde?

5. Start interview met statistische gegevens

- leeftijd
- opleiding
- werkjaren

6. Hoofdinterview

- Rubrieken benoemen:
 - mensbeeld en visie op hulpverlening
 - methodisch werken
 - personeelsbeleid
 - instellingsgebonden vragen

7. Afronden

- eventueel openstaande of verdiepende vragen stellen.
- check tussen interviewers of er nog vragen zijn.
- heeft geïnterviewde nog vragen/ aanvullingen?

8. Afsluiten

- bedanken voor medewerking
- wil geïnterviewde de scriptie ontvangen? Zo ja, hoe?
- afscheid van de geïnterviewde

9. Verwerking

- interview verwerken in format, opslaan onder naam geïnterviewde

Interviewvragen per rubriek

A Mensbeeld en visie op hulpverlening

1. Mensbeeld

- Hoe kijk je aan tegen je cliënt?
- Wat betekent dit mensbeeld voor de door jou geboden begeleiding?
- Wat is er reformatorisch aan dit mensbeeld?
- Waaraan merkt de cliënt dat jij dit mensbeeld hebt?

2. Visie

- Ken je de visie van de instelling?
- Wat is de waarde/betekenis van de beschreven zorgvisie van de instelling?
- Waarin verschilt deze van een andere instelling voor dezelfde doelgroep?
- Hoe wordt het verschil duidelijk gemaakt aan een buitenstaander?
- Hoe geef jij vorm aan deze visie?
- Wat betekent dit voor de hulp/begeleiding die jij verleent aan cliënten?

B Methodisch werken

1. Hoe komt 'leer en leven' concreet tot uitdrukking in de zorgverlening?

A. Gebed

- Wordt er gebeden met en voor cliënten op het werk?
- Hoe wordt er gebeden? (bijv. samen, alleen, kring)
- Waartoe dient het gebed?
- Wat is het methodisch belang van het gebed?
- Draag jij zelf je cliënten op in gebed?
- Waarom wel/ niet?
- Waartoe?

B. Rol van de Bijbel

- Is de Bijbel een gezaghebbend boek en/of inspiratiebron bij het opstellen van handelingsplannen?
- Hoe/waaraan is dat te zien/merken?
- Wat merkt/ziet de cliënt daarvan?
- Welke rol speelt de Bijbel verder in/bij het methodisch handelen in de praktijk?
- Waarom? Waartoe? Enz. Uitvragen naar gelang situatie

2. Wat is reformatorisch methodisch werken?

- Hoe ziet de beoogde/beschreven reformatorische leefsfeer eruit?
- Welke methodiek gaat over reformatorisch hulpverlening?
- Met welke manier van methodisch werken voel jij je het meest verwant?
- Waarom? Waartoe?
- Wat is de waarde van het wel of niet hanteren van bepaalde modellen voor de cliënt?
- Welke activiteiten worden wel of niet gedaan?
- Vanwaar deze keuze?
- Is er een bewuste keuze?
- Wat is tijdens deze activiteiten (of tijdens het maken van daaraan gerelateerde keuzes) je visie op de cliënt? Op het spel?
- Vertonen cliënten door de reformatorische aanpak beter gedrag, betere fysieke gezondheid e.d.?
- Waaruit blijkt dat?

C Personeelsbeleid
- Hoe wordt de identiteit van de medewerker getoetst bij het aannamebeleid? - Hoe wordt het bewust handelen vanuit deze identiteit onderzocht? - Is het behoren tot een bepaald kerkverband doorslaggevend? - Wat is doorslaggevend bij het aannemen van de reformatorische hulpverlener? - Welke specifieke competenties, kwaliteiten heeft hij/zij? - Wat betekent dit voor de begeleiding van de cliënt? - Waaraan moet in leer en leven voldaan worden door een sollicitant om aangenomen te kunnen worden? - Hoever gaat hierin de beïnvloeding van privé-leven? (bijv. de eis dat er geen TV in huis is?) - Wat is de relatie hiervan met SPH- professional zijn? - Wat wordt concreet verstaan onder het helder en duidelijk uitdragen of het van harte onderschrijven van de grondslag van de instelling? - Hoe ziet dat eruit? Hoe doe jij dat? - Wat is daarvan de betekenis voor de cliënt?
D Instellingsgebonden vragen
Kort van te voren opstellen n.a.v. gegevens van website, uit media e.d. Ruimte voor deze vragen:

Format verslaglegging interview

Naam:
 Instelling:
 Functie:
 Leeftijd:
 Werkjaren:
 Opleiding:

A Mensbeeld en visie op hulpverleners
B Methodisch werken
C Personeelsbeleid
D Instellingsgebonden vragen

Wil geïnterviewde de scriptie ontvangen? Ja/nee
 Hoe?

Bijlage IV

Logboek

Dit is het logboek van ons afstudeerproces. Het is een vrij informeel overzicht van wat ons bezig heeft gehouden in de afgelopen maanden en hoe ons onderzoeks- en samenwerkingsproces is verlopen.

Week 2008	Verslag Oriënterend gesprek met opdrachtgever Tweede gesprek met opdrachtgever
2009	
Week 1	Kerstvakantie
Week 2	Kerstvakantie
Week 3	Gesprek met opdrachtgever en afstudeerbegeleider. We stellen de definitieve vraagstelling voor ons onderzoek vast.
Week 4	-
Week 5	-
Week 6	Groen licht van onze opdrachtgever n.a.v. een door ons opgesteld start-document. We mailen het document naar onze afstudeerbegeleider en proberen een nieuwe afspraak met hem te plannen. Voor onszelf maken we alvast een grove planning van nu tot en met de inleverdatum van ons eindproduct.
Week 7	In de mediatheek oriënteren we ons op scripties van eerdere afstudeerders om inspiratie op te doen voor de opbouw, lay-out enz. We (her)formuleren de probleemstelling, deelvragen en definities. Ook stellen we vast volgens welke methode we gaan onderzoeken. In de mediatheek gaan we op zoek naar bij ons onderzoek passende theorie.
Week 8	Voorjaarsvakantie
Week 9	In deze week zijn we onder andere druk met het plannen van een afspraak met onze afstudeerbegeleider. Dit kost wat moeite in verband met zijn ziekte. Verder houden we ons bezig met het zoeken van literatuur voor en het schrijven aan het hoofdstuk over ons onderzoeksgebied. Ook de boekenkasten van familieleden ontkomen niet aan onze speurzin. Ook stellen we een lijst op met namen van te benaderen personen voor onze interviews.
Week 10	De interviewvragen worden opgesteld. Te interviewen personen worden per mail of telefoon benaderd. Een afspraak met de afstudeerbegeleider wordt geconcretiseerd in tijd en gesprekspunten.
Week 11	We schrijven verder aan de onderdelen 'onderzoeksgebied' en 'onderzoekswerkwijze'. Ook proberen we nog binnen ons netwerk meer boeken te verzamelen over m.n. het bevindelijk gereformeerd volksdeel. Begin deze week sturen we alles wat we tot nu toe hebben op naar Ben. Donderdag volgt er een gesprek met hem. In dit gesprek gaat het nog vooral om de wat technische aspecten van ons onderzoek. Het specificeren van interviewvragen, duiding van ons onderzoeksgebied enz. Ook plannen we vast drie nieuwe afspraken. Na dit gesprek storten we ons weer op het verder schrijven aan de scriptie. Pieterlief duikt nog verder in het onderzoeksgebied terwijl Gerda zich bezighoudt met het bijschaven van de aanleiding, de hypothese en de onderzoekswerkwijze. Verder gaan we nogmaals op zoek naar eventueel vergelijkbare onderzoeken, naar nog meer literatuur. Ook benaderen we de mensen die we nog niet hebben kunnen bereiken en kijken we kritisch

- naar het kritische gehalte van onze interviewvragen.
- Week 12** We benaderen de laatste te interviewen personen en schrijven verder aan het eerste hoofdstuk van onze scriptie. Ook plannen we data voor de interviews.
- Op donderdag wordt het afstudeercontract getekend, een formaliteit die wel noodzakelijk is voor in het eindverslag. Verder hebben we een afspraak met Frans, onze opdrachtgever. In dit gesprek komen we tot de conclusie dat we goed op weg zijn. Onze opdrachtgever is tevreden, hij is benieuwd naar de uitkomsten van ons onderzoek.
- Ook printen we alles wat we tot nu toe hebben uit om het beiden grondig te lezen en aantekeningen te maken. Na dit gedaan te hebben, schaven we bij op onze eigen perfectionistische wijze. Tot op de komma nauwkeurig.
- Week 13** Op donderdag hebben we een gesprek met Ben. Hij geeft via mail feedback op met name de onderdelen 'onderzoeksgebied' en 'verantwoording en beschrijving van de onderzoekswerkwijze'. Na deze laatste bijstelling richten we ons nu de komende weken volledig op het werkveldonderzoek.
- Als eerste hebben we een proefinterview met een persoon die we daartoe bereid hebben gevonden. Dit loopt goed, en het is handig om tijdens dit interview steeds even te checken hoe het loopt. Na dit interview besluiten we de kopjes 'methodisch werken' en 'mensbeeld en visie' om te draaien. Het blijkt erg confronterend voor mensen om als eerste vraag al geconfronteerd te worden met vragen over gebed.
- Pieterneel en Gerda houden in deze week een tussenevaluatie. We stellen vast dat we er beiden goed in zitten en dat het lekker loopt. Op zoek naar kritieke punten in onze samenwerking stuiten we op ons beider perfectionisme. Hier hebben we echter duidelijke afspraken over gemaakt bij de start en ook hierin loopt het lekker. We besluiten onze evaluatie dat het goed is zo, we hoeven geen problemen te zoeken waar die er niet zijn.
- Week 14** Een week van interviews. We nemen deze week zeven interviews af, waarvan twee telefonisch. De live-interviews die we samen houden blijken het prettigst te werken. Terwijl de ene de vragen stelt, typt de ander gelijk mee. Er kan direct met elkaar en de geïnterviewde kortgesloten worden of er nog vragen openstaan. Als we de deur dichttrekken evalueren we gelijk ons handelen met elkaar.
- Met onze baan en het afronden van het keuzevak erbij is dit een zware week waarin we heel wat kilometers rijden. Ook dat tikt door.
- Week 15** Deze week start met een telefonisch interview door Pieterneel op maandag. Op dinsdag lijkt er een lelijke kink in de kabel te komen als Gerda met haar auto crasht op de A30. Wonder boven wonder geen letsel. Daarnaast stelt dit de zaken weer eens in perspectief: er is meer in het leven dan afstuderen.
- Op donderdag voeren we overleg met Gert Vierwind op de CHE over een project waarin hij een actieve rol heeft en wat handelt over geloof in de hulpverlening.
- Daarna reizen we van Ede naar Capelle aan den IJssel voor een volgend interview.
- En dan is het Paasweekend. Even pas op de plaats.
- Verder hebben overleg over de cover en lay-out van ons eindproduct.
- Week 16 en Week 17** Deze twee weken staan bol van de interviews.
- We raken steeds meer bedreven en op elkaar ingespeeld wat betreft de taakverdeling. Het is ontzettend leuk om bij verschillende instellingen achter de voordeur te kijken. Maar na ons laatste interview en zo'n 800

- kilometer verder, halen we op 23 april toch wel erg opgelucht adem. De verwerkings- en afrondingsfase kan beginnen. Maar eerst een paar dagen rust.
- Week 18** Meivakantie
Het werk wat we deze week voor school doen is vooral gericht op de afronding van onze SLB- taken.
- Week 19** Deze week duiken we volop in de verzameling gegevens van onze respondenten. We verdelen, fragmenteren en verwerken heel wat letters. Op donderdag maken we een strakke planning voor de resterende vier weken. We plannen onze presentatie met Frans en Ben.
- Week 20** Op donderdag krijgen we ons document (voor zover het tot nu toe af is) terug met feedback van Ben. Heel veel, heel kritisch en heel onleesbaar. Maar wel: zeer bruikbaar.
De krabbels van Ben, de deadline die nadert en de enorme hoeveelheid gegevens lijken ons even het zicht op de eindstreep te benemen maar we bijten ons nog even vast in de materie, vastbesloten om de 1e ronde van afstudeerders te halen.
Het is deze week een keer of 3 nachtwerk voor Gerda.
Tussen neus en lippen door doen we onze proefpresentatie van onze Trajectbeschrijving.
- Week 21** In deze week leggen we de laatste hand aan de verwerking van onze onderzoeksgegevens. Verder zijn we druk met de afronding, zoals het trekken van conclusies. Er gaat veel tijd zitten in het lezen, herlezen en bijschaven op het gebied van lay- out, taal en spelling.
- Week 22** Na een dip van Gerda in week 20 en een dip van Pieterneel in week 21, waar we elkaar goed in konden compenseren, gaan we deze week op maandag weer fris van start. Met de afronding nu wel goed in het zicht, richten we ons volledig op het goed interpreteren van onze gegevens en de beschrijving van de conclusies.
Ben 'mag' voor de laatste keer 'schieten' schieten pagina 1 t/m hoofdstuk 7, terwijl wij de laatste hand leggen aan hoofdstuk 8 en 9.
Op donderdag sluiten we SLB af met de toetsing van onze trajectbeschrijving. We nemen alvast informeel afscheid van de CHE, medestudenten en docenten door middel van een barbecue.
- Week 23** Dit is een zeer productief weekje. Op hoog tempo verwerken we de feedback die Ben ons geeft. Daarnaast bereiden we onze eindpresentatie voor, verspreiden we uitnodigingen en buigen we ons nog over de conclusies en aanbevelingen. Tussen de bedrijven door werkt Pieterneel nog in haar huis en treft ze andere voorbereidingen voor haar bruiloft.
- Week 24** Deze week gaat de conceptversie alvast naar Frans. Terwijl Ben nog een laatste keer feedback gaat leveren op de laatste twee hoofdstukken, bereiden wij ons voor op de presentatie. De PDF versie (onze trots!) is in de maak en aan het einde van deze week zullen we de puntjes op de i zetten! Op donderdag 11 juni slepen we een 8 in de wacht voor onze presentatie! We verwerken nog wat laatste feedback van onze begeleider en opdrachtgever.
En dan is de klus geklaard! De definitieve Wordversie is klaar, aan de PDF-versie wordt gewerkt.
Op naar de diplomautreiking!!!!

Bijlage V

Contactgegevens respondenten

Siloah, zorg voor mensen met een handicap

Laagewei 3
4464 AK Goes
telefoonnummer: 0113 - 27 54 54

RST-Zorgverleners, psychosociale thuiszorg

Burg. Kuntzelaan 27a
3771 EP Barneveld
telefoonnummer: 0342 - 42 23 24

De Schutse, zorg voor mensen met een handicap

Stationsstraat 28
4041 CJ Kesteren
telefoonnummer: 0488 - 48 33 22

Adullam, zorg voor mensen met een handicap

Wilhelminastraat 8-10
3771 AR Barneveld
Telefoonnummer: 0342 - 42 00 12

Verpleeghuis Salem

Vlietlaan 2
2986 AZ Ridderkerk
telefoonnummer: 0180 - 45 21 52

Huize Winterdijk, woonzorgcentrum voor ouderen

Winterdijk 8
2801 SJ Gouda
telefoonnummer: 0182 - 68 00 00

De Driemaster, schippersinternaat

Boezemdreef 2
2922 BA Krimpen aan den IJssel
telefoonnummer: 0180 - 59 19 20

Agathos, psychosociale thuiszorg

Wormerhoek 14g
2905 TX Capelle aan den IJssel
telefoonnummer: 010 - 264 07 77

De Vluchtheuvel, psychosociale hulpverlening

Stichting De Vluchtheuvel
Beatrixlaan 15
4461 PM Goes
telefoonnummer: 0113 - 21 30 98

Ontmoeting, hulp aan dak- en thuislozen

Randhoeve 223
3995 GA Houten
telefoonnummer: 030 - 635 40 90

Bijlage VI

Contactgegevens auteurs

Gerda van de Beek

Bontepoort 2A
3861 MR Nijkerk
gerdavandebeek@hotmail.com

Pieterneel Bremmer

Dijkgraafslag 10 (vanaf 16 september 2009)
2805 DG Gouda
pieterneelbremmer@hotmail.com

**Gerda van de Beek
Pieternel Bremmer**

juni 2009